

TIDSKRIFT
FÖR
FOLKUNDERVISNINGEN

UNDER MEDVERKAN AF
FOLKSKOLEINSPEKTÖRER OCH SEMINARIELÄRARE M. FL.

UTGIFVEN

AF

T. F. KYLANDER

FIL. D:R, SEMINARIEADJUNKT

TJUGONDE ÅRGÅNGEN

STOCKHOLM
P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

INNEHÅLL.

	Sid.
Utdrag ur »Berättelse om hvad i rikets styrelse sedan sista riksdags sammanträdde sig tilldragit»	1.
Nya normalplanen. CARL K—N	7.
Är verkligen språkformen i folkskolans läsebok otillfredsställande? T. K—R	12.
Hvad skall man tro? CARL K—N	29.
Undervisning i huslig ekonomi. CARL K—N	34.
Några anmärkningar till P. Waldenströms »Reform af kristendomsundervisningen vid det högre allmänna läroverket». J. G—N	39.
Om uppsatsskrifningen vid folkskollärareseminarierna. J. V—R	47.
Den nya upplagan af ordlistan och rättskrifningsfrågan. T. K—R	59.
Litteratur. T. K—R	68.
Nya normalplanen. CARL K—N	73.
Vården om ungdomen under den närmaste tiden efter afgången från skolan. CARL K—N	78.
Det nationella elementets betydelse vid folkundervisningen. G. W.	90.
Skriftliga redogörelser för lösningen af räkneuppgifter. GEORG ROSE.	100.
En ekonomiskt vanlottad lärargrupp. T. K—R	104.
Huru handledas seminarieeleverna lämpligen med hänsyn till barnpsykologiska studier? G. J.	107.
Litteratur. T. K—R	111.
Tillkännagifvanden om feriekurser vid universitet sommaren 1901	119.
Af frukten känner man trädet. CARL K—N	121.
De högre folkskolornas utveckling. CARL K—N	123.
Utdrag ur en folkskolelärares yttrande angående den treklassiga småskolan. CARL K—N	134.
Om folkbildningens väsen och uppgift. J. E. BERGGREN	136.
Ungdomens fortsatta undervisning i konungariket Sachsen. G. W.	145.
Om granskning af uppsatser. J. V—R	156.
»Barnstudiet» i Amerika. T. K—R	172.
Litteratur. T. K—R	192.

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1901

1.

Utdrag ur »Berättelse om hvad i rikets styrelse sedan sista riksdags sammanträde sig tilldragit;

gifven Stockholms slott å rikssalen den 18 januari 1901.

Genom nådigt cirkulär den 25 maj 1900 har Kungl. Maj:t enligt Riksdagens med anledning af nådig framställning fattade beslut förordnat om löneförbättring för år 1901 åt lärare och lärarinnor vid folkskolelärare- och folkskolelärarinneseminarier.

Från och med början af höstterminen år 1900 trädde folkskolelärarinneseminarier i Landskrona i verksamhet.

Elevernas antal utgjorde höstterminen år 1900 vid rikets sju folkskolelärarseminarier 759 och vid de sex folkskolelärarinneseminarier 540 eller tillsammans 1,299 elever.

Afgångsexamen undergingo 1900 års vårtermin 171 manliga och 127 kvinnliga elever, eller tillsammans 298 elever.

Småskolelärarinneexamen aflades samma termin vid folkskolelärarinneseminarier af 63 elever, som genomgått första och andra klassernas lärokurser.

Vid seminariet i Mattisudden i Jockmocks församling för bildande af lapska småskolelärare och -lärarinnor voro höstterminen 1900 intagna 34 elever.

Vid seminariet i Haparanda för bildande af finska småskolelärare och -lärarinnor voro samma termin intagna 36 elever, 4 manliga och 32 kvinnliga.

Vid slutet af vårterminen år 1900 aflades examen för behörighet till lärarbefattning vid småskola af 1 elev vid seminariet i Jockmock och af 6 elever vid seminariet i Haparanda.

Vid af landsting underhållna småskolelärar- och småskolelärarinneseminarier hafva under år 1900, enligt till ecklesiastikdepartementet hittills lämnade uppgifter 201 elever undergått den pröfning vid under offentlig kontroll stående seminarium för anställning som lärare vid småskola m. m., som påbjudes i nådiga stadgan den 28 maj 1897.

Pröfning af behörighet till erhållande af befattning såsom lärarinna vid småskola har undergått af 225 elever vid af enskilda personer anordnade småskolelärarinneseminarier.

Dessutom har sådan pröfning blifvit anställd vid folkskolelärarseminariet i Växjö med 2 lärarinnor i öfverensstämmelse med § 4 i nådiga stadgan angående pröfning vid under offentlig kontroll stående seminarium för anställning som lärare vid småskola och mindre folkskola eller som biträdande lärare vid folkskola den 28 maj 1897.

Till stipendier vid folkskolelärar- och folkskolelärarinneseminarierna hafva för vårterminen 1900 anvisats tillsammans 37,500 kronor, hvarjämte stipendiemedel till ett sammanräknadt belopp af 9,225 kronor beviljats till seminarieelever, som tala finska eller lapska språket. För höstterminen samma år hafva 39,352 kronor utdelats som stipendier åt elever vid folkskolelärar- och folkskolelärarinneseminarierna samt 9,345 kronor åt elever, som tala finska eller lapska språket.

Af den undervisningsmateriel, som genom ecklesiastikdepartementets försorg anskaffats, hafva statens samtliga fullständigt anordnade seminarier konstnadsfritt erhållit, hvad som för dem ansetts erforderligt.

Enligt meddeladt uppdrag har byråchefen för den inom ecklesiastikdepartementet inrättade afdelning för ärenden rörande folkundervisningen under år 1900 inspekterat folkskolelärarseminarierna i Hernösand, Lund och Växjö, folkskolelärarinneseminariet i Kalmar samt småskolelärarseminarierna i Hernösand, Bollnäs, Kalmar och Eksjö.

Kungl. Maj:t har den 7 december 1900 fastställt ny normalplan för undervisningen i folkskolor och småskolor i riket.

Enligt de — jämlikt föreskriften i gällande stadga angående folkundervisningen § 67 samt Kungl. cirkulären af den 24 november 1882 och den 6 oktober 1893 — af folkskoleinspektörerna och öfverstyrelsen för Stockholms stads folkskolor insända uppgifterna angående folkundervisningen funnos år 1899 i rikets 2,391 skoldistrikt 15 högre folkskolor samt

4,272 fasta och	653 flyttande eller tills.	4,925 folkskolor,
997 » »	714 » » »	1,711 { mindre
3,847 » »	1,347 » » »	5,194 { folkskolor,
S:a 9,116 fasta och 2,714 flyttande eller tills. 11,830 skolor,		
eller, med inräknande af de högre folkskolorna, 11,845.		

I de högre folkskolorna undervisade 16 lärare och 2 lärarinnor samt i

folkskolorna . . .	4,855 lärare o. 2,544 lärarinnor, tills.	7,399,
mindre folkskolorna	243 » » 1,474 » »	1,717,
småskolorna . . .	224 » » 5,932 » »	6,156,

Summa 5,322 lärare o. 9,950 lärarinnor, tills. 15,272,

eller, med inräknande af de högre folkskolornas lärarpersonal, 15,290 förutom 337 lärare och 643 lärarinnor, eller tillsammans 980, hvilka undervisat endast i öfningsämnen eller handslöjder.

Antalet barn i 7—14 års ålder utgjorde vid 1899 års slut 829,147, hvaraf 420,307 gossar och 408,840 flickor. Bland dessa hade

under året undervisats på något af nedan angifna sätt	756,227,
» » ej åtnjutit sådan undervisning	65,839,
hvarjämte uppgifter saknas om	7,081,

Summa 829,147.

Bland de vid årets slut befintliga barnen i 7—14 års ålder undervisades under året i

sina egna distrikts fasta folkskolor	383,699,
» » » flyttande folkskolor	50,332,
» » » fasta mindre folkskolor	39,168,
» » » flyttande mindre folkskolor	31,862,
» » » fasta småskolor	135,462,
» » » flyttande småskolor	48,848,
folkskolor, mindre folkskolor och småskolor utom sina egna distrikt	15,916, 705,287,
högre folkskolor	282,
allmänna läroverk och folkskolor	12,542,
skolor för abnorma barn	1,110,
enskilda skolor	16,463,
hemmen	20,543,
Summa	756,227.

Bland de vid årets slut befintliga barnen i 7—14 års ålder, hvilka under året ej åtnjutit undervisning på något af ofvan angifna sätt,

hade	10,288	inhämtat folkskolans minimikurs,
»	35,466	undergått godkänd afgangspröfning samt
uteblefvo	3,595	till följd af sjukdom eller naturfel och
»	16,490	af annan anledning.

Summa 65,839.

Med inräknande af de under året aflidna samt af dem, som voro öfver eller under den ofvan angifna skolåldern af 7—14 år, undervisades i högre folkskolor 374 samt i folkskolor, mindre folkskolor och småskolor 740,735.

Utgifterna för högre folkskolor, folkskolor, mindre folkskolor och småskolor utgjorde under år 1899 enligt ofvannämnda uppgifter:

för lärares och lärarinnors aflöning:	
kontant	kr. 11,047,871,
in natura	» 1,272,251, 12,320,122,
för skolbyggnader, skolplatser och inventarier	4,397,747,
» undervisningsmateriel	312,259,
» öfriga behof	3,139,797,
Summa	20,169,925.

Lönertilskott af allmänna medel hafva för år 1899 för aflönande af lärare och lärarinnor vid folkskolor, mindre folkskolor och småskolor, enligt till ecklesiastikdepartementet inkomna uppgifter, utgått med tillsammans 5,018,472 kronor 27 öre.

Understöd har för år 1899 utgått till lärares aflöning vid 1,242 fortsättningsskolor med 77,150 kronor.

För år 1899 har understöd för främjande af undervisning i slöjd för gossar utgått till 3,342 skolor och afdelningar med 250,650 kronor samt af undervisning i slöjd för flickor till 3,282 skolor och afdelningar med 98,460 kronor.

Till aflönande af vikarier för 281 folkskolelärare, som af sjukdom hindrats att sköta sina befattningar, har för år 1899 utbetalts af allmänna medel 50,890 kronor 21 öre.

Till de högre folkskolorna, som nu uppgå till 16, har för år 1899 utgått 18,600 kronor.

På därom af vederbörande styrelser gjorda ansökningar har Kungl. Maj:t för år 1900 beviljat understöd åt 29 folkhögskolor med 85,070 kronor. Enligt styrelsernas berättelser hafva under nämnda år i dessa skolor undervisats 774 manliga och 614 kvinnliga, eller tillsammans 1,388 elever. Det till stipendier åt obemedlade elever vid dessa skolor beviljade anslaget, 20,000 kronor, fördelades nämnda år mellan 355 manliga och 296 kvinnliga elever.

Till främjande af folkundervisningen bland de i rikets nordligare trakter bosatta finnar utgick under år 1899 en summa af 46,463 kronor 72 öre till höjande af folkskolelärares löner till och öfver minimum, till ökande af lärares löner vid mindre folkskolor och småskolor, till aflönande af lärare vid af staten anordnade skolor, till anskaffande af undervisningsmateriel, bildande af lärare m. m.

De allmänna folkskolorna, döfstumskolorna jämte andra folkundervisningsanstalter, som därtill äro berättigade, hafva till nedsatt pris erhållit den undervisningsmateriel, som genom chefens för folkskolebyrån försorg anskaffats.

Kungl. Maj:t har för år 1900 af därtill anvisade medel beviljat understöd åt 30 äldre, behöfvande folkskolelärare med tillsammans 9,000 kronor.

Vid institutet å Manilla för bildande af döfstumskolelärare voro under nästlidna läsår intagna 5 elever, 4 manliga och 1 kvinnlig. Vid läsårets slut afslödes afgangsexamen af 3 manliga och 2 kvinnliga elever, hvilka under nämnda läsår genomgått föreskrifven profårskurs.

Under läsåret 1899—1900 undervisades vid anstalterna för öfveråriga döfstumma 70 elever, hvaraf i Vadstena 31 och i Bollnäs 39.

Vid institutet för blinda å Tomtebodas voro under sistlidna läsår intagna 108 elever, däraf 67 gossar och 41 flickor. 85 lärjungar hafva erlagt hel afgift eller därunder, 3 hafva af Kungl. direktionen varit intagna som frielever, och 20 hafva varit frielever för de särskilda stiftet och Stockholms stad.

Omkring 625 band blindskrifter hafva under skolårets lopp blifvit sålda eller skänkta till behöfvande blinda.

Vid förskolan i Växjö för blinda voro under ofvannämnda läsår intagna 30 elever, 16 gossar och 14 flickor. Vid slutet af läsåret 1898—1899 utskrefvos 7 lärjungar vid skolan. Af dessa öfvergick 1 till institutet å Tomteboda; de öfriga återvände till sina hemorter.

Under höstterminen 1899 undervisades vid handtverkskolan i Kristinehamn 26 elever, 25 män och 1 kvinna; vårterminen 1900 voro eleverna 27, 25 män och 2 kvinnor.

Till skolhemmet för blinda döfstumma i Vänersborg har Kungl. Maj:t för år 1900 beviljat 5,000 kronor.

Till uppehållande af döfstumskolor har för år 1900 anslagits ett belopp af 202,550 kronor.

Af anslaget till uppfostringsanstalter för sinnesslöa barn har för år 1900 utbetalts en summa af 137,000 kronor.

2.

Nya normalplanen.

I.

År 1878 är ett märkesår i historien om svenska folkskolans utveckling. Det året fick folkskolan en förbättrad lärobok i kristendomskunskap. Genom Kungl. cirk. den 11 okt. 1878 förordnades nämligen, att det af kyrkomötet gillade förslaget till utveckling af Luthers lilla katekes skulle jämte denna användas vid undervisningen i folkskolor. Samma år utgafs ock på regeringens föranstaltande en normalplan, som skulle tjäna till ledning vid anordnande af undervisningen i rikets folk- och småskolor.

Utvecklingen af Luthers lilla katekes möttes redan från början af motstånd; men den har dock — om man undantager den, strängt taget, olagliga omredigering af bibelspråken däri, som åtskilliga förläggare tillåtit sig — förblifvit oförändrad och är fortfarande i den ställning, som den erhöi genom ofvan ofmörmda Kungl. cirkulär. Anfallen mot den hafva dock icke aftagit i styrka. De äro tvärt om i våra dagar synnerligen häftiga och ofta upprepade. Och många nöja sig numera icke med en revision af katekesutvecklingen, utan, med förkastande äfven af Luthers lilla katekes, vilja de hafva en alldeles ny lärobok i kristendomskunskap. De förmena nämligen, att undervisningen i kristendom, om den skall bära god frukt, måste blifva en annan, än den hittills varit, både med hänsyn till innehåll och form. Men vår mening är icke att nu fördjupa oss i striderna om den anbefallda katekesutvecklingens lämplighet. Vi vilja med hänsyn till nämnda lärobok endast till begrundande framställa ett par frågor: Männe det är välbetänkt att på möte efter möte, vid skolafslutningar och andra offentliga sammankomster undergräfvat den läroboks auktoritet, som af vederbörande myndigheter blifvit på föreskrifvet sätt antagen? Männe det kan främja spridandet af

en god och fast kristendomskunskap bland vårt folk att efter jämförelsevis få år byta om lärobok i detta ämne, så vidt icke det är alldeles nödvändigt på grund af oriktigheter i läroframställningen? Måne det är lämpligt att i vår tid, som på det religiösa området företer så mycken söndring och splitt-ring, söka få en ny katekes antagen? Vore det ej försik-tigast att, då en revidering af de i katekesutvecklingen in-förda bibelspråken måste äga rum, sedan den ifrågasatta revi-deringen af bibelöfversättningen blifvit vidtagen och den nya öfversättningen påbjuden, i sammanhang därmed företaga de ändringar i utvecklingen, som kunna anses mest nödvändiga? Men nu må vi lämna katekesen och öfvergå till vårt egent-liga ämne för denna uppsats, den nya normalplanen.

Den år 1878 utgifna normalplanen mottogs icke heller med odeladt bifall. Tvärt om blef den utsatt för häftiga an-fall. Man klandrade både hvad den sagt och icke sagt; man riktade skarpa anmärkningar mot dess uppställning och om-fattning, ja, man aktade icke för rof att framställa falska beskyllningar mot den. Men normalplanen hade ock sina varma försvarare. Dessa sökte parera huggen mot den, så godt de kunde. Motståndet mot den var på vissa orter så stort, att en folkskoleinspektör, förgätande sin ställning, tillät sig att offentligen på ett folkskoleläarmöte afråda tillämp-ningen af den utaf regeringen fastställda normalplanen. En annan folkskoleinspektör dristade sig att lång tid uppskjuta med att afgifva yttrande öfver förslag till reglementen, i hvilka man ställt sig normalplanens förslag till efterrättelse. Hans afsikt var att själf utarbeta en normalplan, hvilken skulle tillämpas inom hans område. Så litet förstod han normalplanens ställning, men så högt tänkte han om sig själf, sin förmåga och sina rättigheter. Slutligen ålade honom vederbörande domkapitel att ställa sig den af regeringen till ledning vid utarbetande af läroplaner för folk- och småskolor utgifna normalplan till efterrättelse. Småningom afmattades striden om normalplanen. I samma mån man hann sätta sig in i dess anordningar, blef man mer tillfredsställd med dem. Reda och ordning, vunno ingång i skolorna och man fann sig väl därmed. Men naturligt är, att en normalplan, som skall angifva de grundsatser, enligt hvilka skolorna skola anordnas,

som skall hafva ledningen af arbetena i de särskilda skolorna, måste tid efter annan omarbetas. I annat fall stannar han efter utvecklingen och kan icke fortfarande angifva riktningen för den och hafva ledningen af den. År 1889 utkom också en ny normalplan, som i åtskilliga hänseenden skilde sig från den af år 1878. Men efter utgifvandet af den förnyade folk-skolestadgan år 1897 var 1889 års normalplan icke längre tillfyllestgörande. Ut i folkskolestadgan voro nämligen upp-tagna nya skolformer, angående hvilka normalplanen natur-ligtvis icke meddelade några anvisningar. En ny normalplan har därför under år 1900 utarbetats. Vi komma att i det följande angifva några utmärkande drag hos den nya normal-planen. Först vilja vi då fästa oss vid dess omfattning.

Normalplanen af år 1878 upptog endast tre slag af skolor, småskolor, folkskolor och fortsättningsskolor. Småskolorna indelades uti fasta och flyttande. De fasta småskolorna för-delades uti sådana, som hade två årsklasser, hvardera klassen undervisad af särskild lärarinna; sådana, som hade två års-klasser, undervisade af samma lärarinna, hvardera klassen hvarannan dag; och sådana, som hade två årsklasser, sam-tidigt undervisade af samma lärarinna. De flyttande små-skolorna voro af två slag: tvåklassiga och treklassiga; i båda tjänstgjorde endast en lärarinna, som samtidigt undervisade alla i skolan inskrifna barn. Folkskolorna yoro jämväl fasta och flyttande. De fasta voro af fyra slag: sådana, som hade fyra årsklasser, hvardera klassen undervisad af särskild lä-rare; sådana, som fördelades i två afdelningar, af hvilka hvar-dera omfattade två klasser och undervisades af särskild lä-rare; sådana, som hade två afdelningar, af hvilka hvardera omfattade två årsklasser, men båda undervisade af samma lärare på olika tider; sådana, som hade fyra årsklasser, sam-tidigt undervisade af samma lärare. De flyttande skolorna voro antingen fyr- eller treklassiga. Ut i båda undervisades alla klasserna samtidigt af en lärare.

Normalplanen af år 1889 upptog, utom de slag af skolor, som voro intagna uti föregående normalplan, ännu två slag af fasta folkskolor, nämligen fast folkskola med tre årsklasser, samtidigt undervisade af samma lärare, samt fast folkskola med både folkskole- och småskoleafdelning, samtidigt under-

visade af en lärare. Den flyttande folkskola med tre årsklasser, som omtalats i 1878 års normalplan, borttogs, och i stället infördes en fyrklassig folkskola, som flyttade mellan tre stationer. Därjämte upptogs två slag af mindre folkskolor, en fast och en flyttande. I båda undervisade en lärare. Den fasta anordnades antingen så, att folk- och småskoleafdelningarna undervisades på skilda tider, eller så att de båda afdelningarna undervisades samtidigt. Slutligen föreslogos i 1889 års normalplan vissa anordningar för att bereda tillfälle till nöjaktig undervisning åt sådana barn, hvilka i enlighet med gällande folkskolestadgas § 48 kunna i den ordning, som i vederbörande reglemente föreskrifves, erhålla tillstånd att lämna skolan efter inhämtad minimikurs.

Ur 1900 års normalplan hafva uteslutits alla på tre stationer flyttande skolor äfvensom sådana skolor, i hvilka folk- och småskoleafdelningarna undervisas samtidigt af en lärare. Som skäl för att dessa slags skolor borttagits från normalplanen anför denna, att de mellan tre stationer flyttande skolorna vore i så starkt aftagande, att år 1898 antalet folkskolor hade nedgått under åttio, och att mindre folkskolor och småskolor tillsamman ej hade att uppvisa större antal än 250. Beträffande folkskolor och mindre folkskolor med sex samtidigt undervisade klasser kunde man äfvenledes iakttaga en ständigt fortgående minskning. Därjämte gäfvé folkskolestadgan i § 14 mom. 3 vid handen, att, där särskild småskola ej kunnat enligt § 2 i samma stadga inrättas, nybörjarne borde helst undervisas på särskilda lärotider. De ifrågasvarande skolformerna vore, då 1889 års normalplan utarbetades — och vore måhända ännu under särskilda lokala och ekonomiska förhållanden — nödvändiga. Därför upptogs i nämnda normalplan väl behöfliga anvisningar för uppgörande af någorlunda lämpliga undervisningsplaner för sagda skolor, men, då jämförelsevis få nya skolor af sådana slag numera torde komma att upprättas, torde särskilda undervisningsplaner för skolorna i fråga ej vara behöfliga. De nu befintliga kunde nämligen, så länge de ännu ägde bestånd, röra sig i de former, de redan erhållit, och de nya, som möjligen komme att inrättas, kunde ju med ledning af de i normalplanen upptagna lärokurserna och läsordningarna inrätta sig på det sätt,

som bäst lämpade sig för de säregna förhållanden, hvarunder de arbetade. För öfrigt kunde ju anordningarna i 1889 års normalplan tjäna till vägledning vid deras anordning.

Uti 1900 års normalplan hafva icke upptagits de särskilda anordningar för undervisning af sådana barn, hvilka kunna erhålla tillstånd att lämna skolan efter inhämtande af den så kallade minimikursen, som förefunnos i den år 1889 utgifna normalplanen. Dessa anordningar hafva borttagits, dels emedan de företrädesvis tillämpats för åstadkommande af kortare årlig skoltid för sådana barn, hvilkas arbetstid togs i anspråk redan före afgangen från skolan, dels emedan den nya formulering af § 48, som i folkskolestadgan af år 1897 förekommer, icke gifver anledning till upprättande af en särskild undervisningskurs på grund af mom. 1 uti nämnda §.

Uti den nya normalplanen hafva däremot upptagits några skolformer, hvartill motsvariga icke finnas i föregående normalplaner. Sådana nya skolformer äro folkskolor med minskad årlig skoltid för särskildt åtskilliga af öfre afdelningens barn, folkskolans högre afdelning och ersättningsskola. Fast folkskola med minskad årlig undervisningstid för en del barn är afsedd för sådana orter, i hvilka åtskilliga barn, särskildt i öfre afdelningen af skolan, icke äro i tillfälle att besöka skolan mer än sex månader af året, i hvilket fall under de två öfriga månaderna, hvilka hufvudsakligen afses till repetitioner, de barn, som af skolrådet blifvit befriade från skolgång, infinna sig till repetitionsförhör en bestämd dag i veckan, hvarefter samtliga barn deltaga i årsexamen. Några särskilda lärokurser och läsordningar hafva ej utarbetats för detta slags skolor, enär de kunna följa, hvad i dessa hänseenden blifvit föreskrifvet för de i normalplanen med litt. D och E betecknade skolformerna.

Angående folkskolans högre afdelning säger normalplanen: »Enär folkskolans högre afdelning måste gestalta sig olika under olika förhållanden, hafva föremålen för undervisningen i densamma angifvits i ganska allmänna ordalag, under förutsättning att lärokurserna i hvarje särskildt reglemente närmare bestämmas efter de olika fordringar och uppgifter, som på olika orter kunna uppställas. Af sådana växlande förhållanden beror också årsklassernas antal, hvarför man ej

kunnat angifva någon fördelning af kurserna på särskilda klasser utan lämnat de närmare bestämmelserna härom till deras omsorg, som hafva att uppgöra och granska reglementen för folkskolans högre afdelning.»

Hvad åter angår ersättningsskolan, har normalplanen varit ännu fåordigare. Den har nöjt sig med att hänvisa till hvad rörande denna skolform är sagdt uti folkskolestadgan. Därjämte har den fäst uppmärksamhet på att ersättningsskola kan anordnas antingen på samma sätt som fortsättningsskola eller så, att barnen, som tillhöra denna skola, undervisas en dag i veckan samtidigt med barnen i den egentliga folkskolan. Anledningen till att normalplanen ej uppgjort särskild läroplan för ersättningsskola är, att barnen, som insätts i denna, äro i olika skoldistrikt på så olika ståndpunkt, ja, äfven i samma skoldistrikt äga de vanligen mycket skiftande kunskapsmått och hafva ej sällan hunnit mycket olika utvecklingsgrad.

Carl K—n.

3.

Är verkligen språkformen i folkskolans läsebok otillfredsställande?

En broschyr, som utkom mot slutet af förra året, har gifvit oss anledning att framställa denna fråga. Broschyren bär titeln: *Hur lägges grunden? Språkliga anmärkningar om våra folkskolebarns första lektyr* af Gustaf Cederschiöld, professor i nordiska språk.

Professor C. har förut visat sitt intresse för den elementära språkundervisningen genom arbetet: *Svensk uppsatsskrifning på skolans lägre och mellersta stadier* af G. Cederschiöld och V. Olander. Han har äfven främjat studiet af vårt modersmål genom ett populärt vetenskapligt arbete: *Om svenskan såsom skriftspråk*. Därför ådrager sig också ett offentligt uttalande af honom om språkformens beskaffenhet hos de böcker, som företrädesvis ligga till grund för undervisningen

i vårt lands folkskolor och i därmed jämförliga läroanstalter, en icke alldeles vanlig uppmärksamhet.

Vi vilja först redogöra för hufvudinnehållet i den lilla broschyren (18 sid.) och granska anmärkningarna; sedan skola vi uttala vår åsikt i frågan.

I inledningen ger broschyrens förf. till känna, att han ämnade hämta sitt bevisningsmaterial från ett mycket trångt begränsadt område, och tillägger, att han dock hoppades, att detta skulle blifva tillräckligt för en »*tänkande*» läsare. »För honom bör det icke behövas mer än ett hastigt påpekande», menar han, »för att han skall inse, så väl att *grundliga och omfattande reformer blifva af nöden*,* som ock att frågan ingalunda är blott pedagogisk, utan äger intresse för hvarje vän af vår svenska kultur.» Efter att sålunda hafva förberedt läsaren på den i broschyren behandlade frågans djupt ingripande och vidt omfattande betydelse, uppställer han följande tre fordringar på barnens lektyr (läro- och läseböcker):

1:o. Den begagnade språkformen må blott *gradvis* upptaga de för talspråket främmande orden och konstruktionerna, så att de, som barnen lättare kunna förstå och tillägna sig, komma före dem, som äro svårare.

2:o. Sådana ord och konstruktioner, som barnen *knappast* kunna förstå och tillägna sig, må förekomma så sparsamt och så sent som möjligt.

3:o. Sådana ord, ordförbindelser och konstruktioner, som barnen *icke få* själfva använda i sina uppsatser och som där skulle behandlas som *fel*, må *alls icke* vara representerade i deras lektyr.**

Därpå börjar författaren sitt kritiska värf med att undersöka språkformen i Läsebok för folkskolan, i det han i ljuset af sina tre fordringar på barnlektyr granskar de tre första prosastyckena och sedan likaledes de tre första styckena i bunden form. Därefter öfvergår han till bibliska historien och lillkatekesen och uttalar sitt ogillande af det i folkskolan förekommande intensiva studiet af »kyrkosvenskan» utan tillräcklig motvikt i en så mycket extensivare läsning af »profansvenskan». Läggande till grund för sin granskning af bibliska

* Kursiv. af oss.

** Alltså bland annat inga exklusivt poetiska uttryck!

historiens språkform de två första berättelserna (om skapelsen och syndafallet), framställer han några få anmärkningar och slutar sin granskning med några ord om lillkatekesens språkform.

I epilogen uttalar förf. den förhoppningen, att hans framställning på hvarje läsare gjort *det totalintryck*, att folkskolans första lektyr i *sin språkform* ingalunda företer nödig enkelhet, homogenitet och korrekthet. »I själfva verket kan man *utan öfverdrift* påstå, att på detta område härska *ett oförnuftigt barbari* och *en fördärfelig principiöshet*,* som hjärt afsticka mot de förbättrade metoder vår folkundervisning i andra afseenden tillägnat sig under de senaste årtiondena.»

Till detta resultat har förf. kommit genom att sammanställa Läsebok för folkskolan med en namngifven lärobok i biblisk historia och med lillkatekesen. En sådan sammanställning kan ju synas fullt befogad, då läseboken och de båda läroböckerna tillhöra folkskolebarnens första lektyr, en lektyr, af hvilken de mottaga djupa intryck, äfven i språkligt hänseende. Men är också denna sammanställning verkligen lämplig? Vi tillåta oss att betvifla detta. Språkformen i Läsebok för folkskolan, om också icke allt igenom fullt homogen (såsom naturligt är i en ganska omfattande samling af hufvudsakligen originalstycken på vers och prosa med en lätt öfverarbetning, hvilka stycken härröra från författare, mellan hvilkas födelseår ligger mera än ett sekel), kan omöjligen skäras öfver en kam med den bibliska historiens och lillkatekesens, och redan härigenom blir det resultat, hvartill professor C. kommit, högst osäkert.**

I hufvudsak instämmande med prof. C. i hans klander af språkformen så väl i ännu allmänt brukade läroböcker uti bibliska historien som ock i lillkatekesen, ett klander, som är lika allmänt i pedagogiska kretsar, som det är ofta och med eftertryck framhållet, vilja vi dock redan på förhand förklara, att vi känna oss uppfordrade att protestera mot det resultat,

* Kursiv. af oss.

** Herr C:s tillvägagångssätt härutinnan må belysas med en bild. En arbetsgifvare sammanställer i ett arbetslag en kraftig man med två orkeslösa gubbar och klagar sedan vid granskningen af deras gemensamma dagsverke öfver att laget endast åstadkommit ett undermåligt arbete.

hvertill han kommit med sin granskning, för så vidt det rör språkformen i Läsebok för folkskolan.

Vi meddela nu våra läsare de anmärkningar, prof. C. framställt mot språkformen i de af honom granskade läsebooksstyckena.

Vi erinra oss, att bland de många prosastyckena — inalles 255 — det endast är de *tre* första, som broschyrförf. lagt till grund för sin granskning och — sin dom. Han förklarar dem alla tre vara bearbetningar från *tyska original*, och att »försvenskningen ej utförts med tillräcklig omsorg.»

Stycket 3 börjar med orden: »En bonde gick med sin son Erik öfver ett fält.» Här ogillas användningen af uttrycket *öfver ett fält*. Granskaren föreslår i stället »gingo ut på landet», i det han förutsätter, att det tyska originalet har orden »gingen über Feld». Men, då granskaren själf kallar öfversättningarna från tyskan för bearbetningar (sid. 7 rad 31), kunna vi ej finna någon grund för den gjorda anmärkningen. Klart är ju då, att dessa öfversättningar ej böra betraktas och bedömas såsom prof på öfversättarkonst från främmande språk utan granskas från synpunkten af fullgodt svenskt språkbruk. Och han erkänner själf, att *fält* kan brukas i betydelsen af »öppen slätt», och, tar man här ordet i denna betydelse, blir situationen genast fullt klar. Men hur blir förhållandet, om man accepterar granskarens förslag till öfversättning? En bonde gick med sin son Erik ut på landet. Ligger ej här något oklart i situationen? Kanske har granskaren också själf märkt detta, ty han framkastar sedermera äfven ett par andra förslag till öfversättning af stället.

Nästa anmärkning drabbar orden: *nästan försmäktade af törst*, som sägas vara »alltför ordagrant öfversatta från tyskan» och några rader längre fram kallas »tyskeri».* Vi kunna omöjligt ge granskaren rätt härutinnan men möjligen i tillägget: »Jag undrar just, hur många folkskolebarn det är, som begripa detta uttryck.» Men det finns i regel en lärare i

* Skulle man bortrensa alla ord och ordvändningar, som kunna med mer eller mindre rätt stämplas som tyskeri, utan att låta blidka sig därpå, att de vunnit medborgarrätt i vårt språk, blefve dess ordförråd alltför illa åtgånget. Hvad ordet *försmäktade* beträffar, har det tillhört vårt språk i mer än hundra år. Redan Sahlstedt har det i sitt lexikon.

skolan, hvilkens plikt det är att förklara för barnen, hvad de ej förstå af sig själfva. Som »tyskeri» stämplas också *bocka sig*. I läseboksstycket konstrueras det först med prepositionen *för* och sedan med *efter*. Om det är denna växling i konstruktionssätt, broschyrförf. företrädesvis ogillar, så må erinras om att båda konstruktionssätten äro brukliga i något olika betydelse, åtminstone i talspråket [hvilket ju bör vid återgifvande af samtal i någon mån efterhärmas (sid. 8 rad 5 nedifrån)], t. ex. *bocka sig för* en plats och *bocka sig efter* en synål. Är det företrädesvis användningen af det från tyskan importerade *bocka (sig)* (sich bücken; hos oss först bucka sig, sedan bocka sig) klandret träffar, kan man vädja till broschyrförf:s fordran n:r 1 med dess följsatser: »Den begagnade språkformen må blott gradvis upptaga de för talspråket främmande orden och konstruktionerna» o. s. v. Vi vilja ej ge oss ut för att vara kännare af barnspråket, men säger icke en mor till sin pys snarare: *bocka dig*, än *buga dig*?

Vi följa nu broschyrförf. till stycket n:r 2, hvilket han icke kan neka sig nöjet att kritisera äfven med hänsyn till innehållet. Vi få nämligen veta, att stycket är »en parabel, som skall lära *småbarnen** vådan af att processa och anlita advokater». Men hvarför använda ordet »*småbarnen*»? Det är ej småskolans utan folkskolans barn, läseboken är afsedd för. Och detta är ju en *bestämd skillnad*. Denna skillnad har broschyrförf. äfven annorstädes förbisett. Först angriper granskaren med sina språkliga anmärkningar den lilla strof, som avslutar stycket och inskräpper sensmoralen:

»Träta om mitt och ditt
skiljer mången från sitt.»

Han finner då »*skilja någon från något*» i betydelsen »beröfva någon något» vara »en ganska osvensk förbindelse». Skulle man således icke få säga eller skriva: En omåttlig processlystnad har skilt mången från hus och hem, i betydelsen har tvungit mången att gå från hus och hem? Bättre eller kraftigare åtminstone kan man visserligen uttrycka samma tanke sålunda: En omåttlig processlystnad har drifvit mången o. s. v.,

* Kursiv. af oss.

men det är alldeles för strängt att såsom osvenskt stämpla och utdöma det i stycket använda uttrycket.

I nästa anmärkning påpekas »den mindre korrekta användningen af *sitt* (= hans egendom o. d.)». — Visserligen, om ordet stode helt isoleradt, men sammanställningen med det i denna betydelse mycket vanliga *mitt och ditt* kastar här tillräcklig belysning öfver det i dylik bemärkelse tämligen ovanliga *sitt*, hvilket dessutom kan åberopa sig på den bundna stilens större fri- och rättigheter i vissa hänseenden.

Ännu en anmärkning få de små versraderna uppbära. *Träta* är »oklart (= »en träta»? eller: »att träta»?». Ja, med hänsyn till formen men knappast för uppfattningen, ty nog förstå vi litet hvar, att här menas *att träta*, att vara trätlysten. Den lilla strofen vill gå och gälla som ordspråk, och i sådana sentenser är ofta infinitivmärket utelämnadt, ex.: Röta och icke böta gör fallande hus; bida och lida stillar mycken kvida; bättre tiga än illa tala; bättre dämna i bäcken än i ån; fråga och lära sätter mången till ära. — Härmed har dock granskaren ej uttömt sitt koger; äfven styckets prosaform får mottaga en skur af pilar. *De stridande och fortfor* behaga icke. Angående uttrycket *de stridande* säges: »En dylik användning af participet är ej tillräckligt naturlig, osökt och svensk för enkel berättarestil.» Hvad granskaren menar med att uttrycket ej är tillräckligt naturligt och osökt för enkel berättarestil förstå vi nog, men hvad kan vara meningen med att det ej är tillräckligt svenskt för samma stil? Är icke ett uttryck antingen svenskt eller osvenskt, oberoende af stilen? Äfven oss smakar ej här uttrycket *de stridande* så väl, men rättast är nog att ej göra affär af sin smak, ty sanning ligger i ordspråket: *de gustibus non est disputandum*.* — »Ungefär detsamma gäller *fortfor*» i betydelsen »sade vidare». Och vi kunna likaledes säga: Ungefär detsamma, som vi sagt om uttrycket *de stridande*, må gälla om ordet *fortfor*.

»*Ty jag tog upp den först*.» Häremot anföres: »(Den sista) satsen är tydligen inkorrekt, då den ju efter orden skulle innebära, att nöten upptagits mer än en gång och af hvardera

* I frågor, som bero på tycke och smak, bör man ej disputera.

gossen för sig, hvilket likväl knappast kan åsyftas.» Äfven mot användningen af ordet *ty* göres anmärkning: »I gossarnes samtal förekommer två gånger ordet *ty*; detta ord är som bekant alldeles främmande för talsvenskan (utom naturligtvis den högtidligaste eller mest pedantiska), och det måste väcka skolbarnens *häpnad** att stöta på ordet i smågossarnes *tal*. Det är visst riktigt, att man i läsebokens dialogiska partier ej bör gå långt i efterhärmande af talspråksuttryck; men däraf följer icke, att man berättigas ge *sådana örfilar åt naturtrohet och sannolikhet*.»*

I de båda anmärkningarna synes oss granskaren ömsa ståndpunkt. Med framställandet af den förra fordrar han af ett par gossar, som kifvas, den vetenskapligt bildade mannens noggrannhet i uttryck; i den senare klandrar han, att skriftspråkets *ty* användts vid återgifvandet af ett samtal. Han är i våra ögon lika litet lycklig i båda dessa anmärkningar. Gossarnes tvist skildras med kraft och dramatisk åskådlighet. Att den gosse, som yttrar sig sist, formulerar skälet för sitt anspråk på nöten efter sin antagonists, är ett drag af naturtrohet och psykologisk sanning; mot ett: »Den är min, *ty* jag såg den först», sättes förträffligt: »Nej, den är min, *ty* jag tog upp den först.» Prioritetsrätt mot prioritetsrätt och samma kraftiga rytm i de hvarandra motsvarande orden! Hvad nu användningen af *ty* här beträffar, så fordras det äldre personers reflexionsförmåga och dessutom studier i talsvenskan för att »*härma*», men folkskolebarnen — ja, de få lära sig något nytt, som de mycket väl behöfva lära sig så snart som möjligt, om det annars råkar vara något nytt för dem.**

»Tillkrånglad är en mening, som samma stycke lägger i munnen på den äldre gossen: 'Den ena hälften af skalet tillhör den (i st. f. »skall den ha» eller något dylikt), som först såg nöten, den andra hälften honom, som tog upp den'. Utelämnandet af verbet i det senare ledet är alltför konstladt för

* Kursiv. af oss.

** I en nyligen utkommen läsebok för barn: Från bokhyllan. Läsning för hemmet och skolan af Hedda Anderson, bestående af 5 delar, den första afsedd för 7—8-åriga barn, förekommer del I sid. 39 ordet *ty tre gånger* i en text af 10 rader, däraf *en gång vid återgifvande af samtalsform*. Att här ej föreligger ett fall af »principlöshet», därför borgar utgifvarinnans pedagogiska anseende och föregående författarverksamhet.

att kunna förekomma i enkelt tal och passar alls icke för folkskolans nybegynnare. Bruket af *honom* såsom determinativ är heller icke fullt mönstergillt.» Då dessa anmärkningar ej sakna fog och fått en form, som motsvarar deras innebörd, buga vi oss och gå vidare.

Slutligen har broschyrförfattaren stött sig på uttrycket: »*De sågo på honom med oblida ögon.*» Se på någon med oblida ögon må väl anses vara fullgod svenska lika väl som *åse någons förhåfvande med oblida ögon*, hvilket uttryck icke utdömes af granskaren. Hans anmärkning mot det förra uttrycket, att det »föga passar i ett läsestycke för småbarn»,* kunna vi lämna därhän.

Fastän granskaren redan, som det kan tyckas, slutbehandlat stycket nr 3 (Hästskon), finner han dock behöfligt att här göra ännu en anmärkning rörande detta. »*Under det de gingo*, tog fadern *upp* ett körsbär och *lät det falla* på vägen; hellre ungefär så här: Bäst som de nu gingo där, tog bonden fram ett körsbär och släppte det, så att det kom att ligga på vägen.»

Vi öfverlämna åt våra läsare att öfvertänka vikten och värdet af den gjorda anmärkningen. Oss synes den föga farlig för läsebokens anseende.

Vi gå nu öfver till de anmärkningar, som framställts mot stycket nr 4. Först vänder sig granskaren mot satsen: *Däröfver gladdes Georg hjärtligt*, hvilken han finner »*yttest krystad** i sina ordalag». Hvad berättigar till ett så strängt omdöme? Men icke nog härmed. Granskaren är äfven missnöjd i öfrigt med början af berättelsen. »*Yxans förträfflighet bör naturligtvis** nämnas före gossens glädje öfver den.» Kan man då icke antaga, att den lilla berättelsens författare tänkt sig, att gossen gladdes öfver att han som gåfva fått en sak, som gossar bruka tycka om? Granskaren åter synes förutsätta, att en gosse ej kan glädjas åt en passande gåfva utan att först hafva pröfvat det till skänks erhållna föremålets förträfflighet i sin art. Är det så, må läsaren afgöra, på hvilkendera sidan en rätt uppfattning af barnanaturen är till finnandes.

Sedan berättas, att gossen efter en stund tröttnade vid *det ovanliga arbetet*. Här anmärkes med rätta: »Det kan vis-

* Kursiv. af oss.

serligen vara riktigt, att gossens anfall på päronträdet såsom »arbete» betraktadt var något »ovanligt»; men det lär väl ej vara detta, utgifvarne ha velat säga. Deras mening har säkerligen varit: »Men han tröttnade snart, eftersom han var ovan att hugga.» Likaledes instämma vi med granskaren i de båda anmärkningar, han vidare riktar mot detta jämförelsevis bristfälliga stycke. Den första gäller orden: »hvem som hade gjort detta fula streck» och den andra: »Denne gosse blef sedermera en utmärkt man, som under namnet Georg Washington befriade sitt fädernesland» — — — Äfven förbindelsen råda öfver, som förekommer i följande sats, ogillas såsom »numera icke så vanlig (kurant), att den förtjänar upptagas i det för barnen afsedda ordförrådet», men barnen känna redan förut till denna ordförbindelse ur bibliska historien. Ja, här har man verkligen uttryckt sig så, att namnet Georg Washington kan synas hafva kommit först *mannen* till del såsom ett slags nom de guerre (= antaget namn), i st. f. att det var hans verkliga namn ända från barndomen. Denna anmärkning är, i våra ögon, den enda mera betydande bland de hittills framställda. Dock — hvem vågar förneka sanningen af Horatii ord: Interdum dormitat bonus Homerus (d. v. s. äfven den bäste kan begå en blunder) och för egen del försmå den tröst, de skänka?

Vi ha nu gått igenom hela den långa listan på anmärkningar, som granskaren framställt mot läsebokens tre första prosastycken. Vid en återblick därpå finner läsaren, att förf. af dessa rader kunnat fullt instämma endast i ett fåtal af de gjorda anmärkningarna. För att våra läsare själfva måtte kunna bilda sig ett eget omdöme om deras vikt och betydelse, hafva vi med tillräcklig utförlighet återgifvit icke blott granskarens anmärkningar utan äfven hans motivering för desamma.

Innan han sedan vänder sig mot läsebokens tre första stycken i bunden stil, förutskickar han några tankar rörande svårigheten att finna poetiska stycken, som äro lämpliga att upptagas i en läsebok, afsedd för yngre barn, hvilka tankar vi anse oss böra återgifva, emedan de utgöra en förutsättning för den följande kritiken.

»Synnerligen stora svårigheter uppstå för läseboksutgivare, när de skola i de för yngre barn ämnade läseboksafdel-

ningarna upptaga *poetiska* stycken. Att de skola äga förmåga att till lämplig språkform omredigera gifna prosabitar, är blott en billig fordran; men till att verkställa en liknande omredigering med ett poem kräfves långt mera. Till och med en af våra i formgifningens konst mest öfvade och säkra skalders skulle för visso nödgas anstränga sig ganska mycket för att i ett *nytt* poem undvika hvarje uttryck, som, *ifall poemet omskrefs i prosaisk ordföljd, skulle anses felaktigt, tvunget eller på något sätt olämpligt att ingå i barnens egna framställningar.** Och troligtvis skulle det bereda honom ännu större svårighet att omarbeta andra skalders dikter, så att de uppfylla dessa villkor. Svenskan fogar sig icke så lätt i de strängare versmåttens och är jämförelsevis fattig på rimord. De 'poetiska friheter,' som af ålder fått passera i svenska verser, särskildt i rimmade, torde våra skalders ogärna alldeles umbära; och i det hela torde skalderna vara så vana vid 'poesiens språk', att de knappast märka, när det afviker från prosans.»

Efter en sådan inledning torde man vänta sig en human granskning af de poetiska styckena i läseboken. Men, gör man det, har man gjort upp räkningen utan värden. Den måttstock, efter hvilken granskaren tänker mäta halten af läsebokens första poetiska stycken, anger han sålunda: »I småskolan och i folkskolans lägsta klasser böra endast sådana poem läsas, som hafva ett tillräckligt enkelt och — från skolans synpunkt sedt — korrekt språk.» »Att anskaffa sådana», fortsätter han, »kan väl vara svårt, men torde icke vara omöjligt.» — Sammanställningen af småskolan och folkskolans lägsta klasser (alltså icke blott första utan äfven andra klassen) röjer bristande kännedom om förhållandena i nämnda skolor, och ingen kan väl heller begära af en universitetslärare, att han äger nödig kännedom om sådant, men möjligen att han yttrar sig något mindre afgörande i folkskolefrågor.

Låtom oss nu följa granskaren på hans ströftåg i blomstergården!

I stycket I läses:

»Hvem lärde blomman dofta så
och le i skrud så schön?»

* Kursiv. af oss.

Mot detta vackra verspar framställas åtskilliga anmärkningar. »Att sprida doft uppfattas väl af barnen (och äfven af äldre) snarast som en passiv egenskap, hvilken ej gärna kan läras bort.» Riktigt anmärkt måhända, om man vill, att barnen ej skola läsa och lära sig uppfatta annan poesi än den, som med omflyttning af orden låter omforma sig till ren prosa. Men kunna ej äfven barn få någon förmimelse af stämningen i en lyrisk dikt? Vi äldre förstå nog (eller borde åtminstone förstå), hvad skalden menar med sin fråga, och hvilken föreställning som ligger till grund för uttrycket: lära blomman dofta, men är det väl pedagogiskt nödvändigt, att barnen *förstå allt* i ett *poetiskt* stycke? Kunna de ej få tillräcklig behållning af läsningen, äfven om ett eller annat uttryck finnes, som förmedlar en föreställning, som ligger öfver deras närvarande horisont? Kan det ej vara för någon gång tillräckligt, om stycket väcker en stämning, som verkar upplyftande. Det står ju i lärarens skön att låta barnen läsa om stycket längre fram, när de mognat för en fullständigare uppfattning af detaljerna. Komma vi med sådana åsikter i konflikt med metodiska regler, befara vi, att det gifves för mycket af metodik och regler, principer och »fordringar». Vidare anmärkes: »Att blomman ler — liksom det strax efteråt i poemet säges, att solen ler, och i Böttigers dikt,* att stjärnans ljus ler genom natten, — dylikt ha visserligen vi gamla hört af hundra skalder och rimmare, men för barnen blir det nog i början konstigt; man måste nämligen ihågkomma, att verbet *le* i sin egentliga betydelse är nytt för de flesta barn, då det ju ej tillhör deras talspråk.» — Men kunna då ej 9- och 10-åringar lära sig på en gång den egentliga och den bildliga betydelsen af ett ord sådant som *le*? Om granskaren vill sätta sig i förbindelse med erfarna och dugliga folkskolelärare, får han helt visst sin oro häröfver lugnad. Ännu en anmärkning riktas mot ofvan anförda verspar. »*Skrud så skön* (liksom strax efteråt *sång så klar*) skiljer sig från det prosaiska uttrycket '*en så skön skrud*' alltså (alltför?) mycket för att vara tillåtligt här.» — Hvad som är tillåtligt eller icke i en sådan bok, beror naturligtvis på lärjungarnes utvecklingsgrad. Nog finnes det 9- och 10-åringar, hvilka med fram-

* Läseboken n:o 12.

gång kunna undervisas om de mest i ögonen fallande skillnaderna mellan poetisk och prosaisk diktning, men, anser en lärare sina elever ej ännu därför mogna, så bör han naturligtvis skjuta upp genomgången däraf till lämpligt tillfälle länge fram; men onekligen är det för barnen af vikt att i så god tid som möjligt få denna sak nödtorftigt klargjord för sig, och ingenting underlättar mera uppfattningen af något, hvad det vara må, än tillfälle till jämförelse med ett annat af samma slag.

Innan vår kritiker lämnar detta stycke, gör han ännu en liten anmärkning. »Vingepar och stjärnekrans (båda i nr 1) hafva ett — *e* —, som i prosa anses felaktigt, det senare ordet torde dessutom knappt kunna göras klart för barnen.» — Ett sådant — *e* — »anses» felaktigt i prosa, men är det också felaktigt? Hvad nu förklaringen af ordet *stjärnekrans* vidkommer, torde det vara tillfyllestgörande, om läraren säger, att skalden här föreställer sig stjärnorna på himmeln såsom en krans eller krona, och sedan går vidare. Svårigheter af detta slag drabba läraren och ej barnen. Därvid sättes hans pedagogiska takt på prof.

Angående det andra poetiska stycket säger granskaren: »I Böttigers vackra dikt vill jag nu såsom för barnen mindre väl lämpade uttryck framhålla blott dessa:

Och slut uti din nåd och ditt försvar
min mor och far!
O, lär du mig
att deras hjärtan *lugna*,
att glädja dem och deras *sorger lugna*.

Att '*lugna* en sorg' säges knappast i prosa; fullgodt är det i alla händelser icke. Beträffande de båda andra kursiverade uttrycken torde jag ej behöfva motivera mitt ogillande.»

De gjorda små anmärkningarna må vara huru befogade som helst från prosaspråkets synpunkt, vi och helt visst många andra med oss, kanske till och med själfve granskaren, skulle ej vilja sakna denna lilla äkta pärla i en läsebok för våra barn. Och det vore i sanning ett förmätet tilltag att försöka att omforma en dikt, som har till författare en af vår nyare litteraturs förnämsta formtalanger, hvilken till på kö-

pet var en lärd språkforskare. Vi för vår ringa del hålla utgifvarne af läseboken räkning för att de ej låtit fresta sig till något så äfventyrligt.

Om det tredje poetiska stycket heter det: »Att fru Lenn-grens lilla dikt 'Biet och dufvan', författad år 1794, skall innehålla åtskilliga uttryck, som ej kunna gillas i nutida språk, ej ens poetiskt, är ju på intet vis öfverraskande. Men nog förvånas man öfver att läseboksutgifvarne icke tagit anstöt af sådana uttryck som: 'kort tid *därpå*' (i st. f. därefter), 'så *lönar sig* välgärningar', 'var snar att *nöden* bistånd gifva' — för att icke tala om det af rimnöd framkallade:

'och hackade så glad på *knoppen* (!)
vid solens sista afskedsblick'.

»Det har mycket riktigt visat sig», tillägger granskaren, »att dessa (och andra) i dikten förekommande uttryck oförmedlade eller ytterligare tillkrånglade influtit i barnens försök till skriftlig återberättelse, äfven då öfningen företagits så sent som i folkskolans fjärde klass.

De af granskaren framställda anmärkningarna äro, såsom vi strax skola söka att uppvisa, hvar för sig ej så synnerligt graverande, men lagda tillsammans och ökade med andra ej anmärkta formella svagheter i dikten torde de böra anses motivera ett utbyte af stycket mot något lämpligare.* Det är

* Skulle man af praktiska skäl vilja bibehålla stycket, torde det böra få vidkännas en lätt omredigering såsom t. ex. denna:

Ett bi föll plötsligt i en å.
En vänlig dufva såg därpå
Och utaf ömkan med den lilla
flög så bestämt strax åstad
att från ett träd med näbben pillar
i vattnet ned ett litet blad.
Och biet nu¹ på denna färja
sig¹ ur sin sjönöd kunde bärga.

Men² kort därpå en aftonstund
satt dufvan i en löfrik lund
och hackade så glad på knoppen
vid solens milda afskedsblick.
En jägare i nejden gick,
på dufvan siktade i toppen
och bytet³ såg sig säker om,
men i detsamma biet kom

för visso den moraliska tendensen i den lilla fabeln och fru Lenn-grens skaldenamn i främsta rummet, som vållat, att stycket från början kommit in i läseboken utan att förut hafva underkastats en tillräckligt omsorgsfull granskning af språkformen.

Först uttrycket *kort tid därpå*! Mycket vanligt är »kort därpå»; för att få två fulla jamber häraf har förf. försökt sig på det ovanliga (obrukliga?) »kort tid därpå». »Så *lönar sig* välgärningen». *Löna sig* är ju ett vanligt reflexivt verb, ex. arbetet *lönar sig*. Satsinnehållet blir här visserligen genom användningen af verbet *löna sig* icke så litet prosaiskt, men sådant stöter ju ej granskaren. »Var snar att *nöden* bistånd gifva.» Detta är en i poesi numera lyckligtvis mycket mindre än förr förekommande användning af abstrakt substantiv i st. f. konkret. »Och hackade så glad på *knoppen* (!).» Användningen af slutartikeln är här långt ifrån tilltalande, men bruket af densamma är icke så litet vidsträcktare, än man af dess egentliga uppgift kunde vänta sig. Man kan ju skriva t. ex. En kvinna satt vid fönstret och såg ut, fastän man ej förut talat om något fönster och rummet, där kvinnan satt, kan vara försedd med flera fönster.

Har läsaren haft tålamod att följa oss ända till slutet af vår redogörelse för de af professor C. framställda anmärkningarna, så torde han svårligen kunna jäfva vårt omdöme om deras värde såsom underlag för en förkastelsedom. Äfven om anmärkningarna vore fullt befogade allesamman utan undantag, tillhöra dock de påpekade bristfälligheterna en sådan kategori af lyten, att de ej väga tungt i en billig granskares vågskål. Orimligt är i alla händelser att lägga dem till grund

och gaf ett sting, som kändes svida.
Puff, nu for skottet men — på sida,
och frälst flög dufvan bort.

Min vän,
så *lönar sig* välgärningen.
Var snar att nästan⁴ bistånd gifva!
Betänk, att efter världens skick
du själf i nödens ögonblick
kan i behof af bistånd blifva!

¹ Genom denna förändring kommer *sig* något närmare *bärga*.

² *Men* markerar förändringen i situationen.

³ *Rof* i betydelsen af *jaktbyte* är mindre vanligt.

⁴ Vågar man denna ändring, vinner man icke så litet i pedagogiskt hänseende.

för en förkastelsedom öfver hela arbetet. Ty hvad annat är väl i själfva verket de ord, hvarmed professor C. slutar sin broschyr? Vi vilja för bättre minnes skull ännu en gång citera dessa odiösa ord. »Om också enstaka exempel af de ofvan anförda synts enstaka läsare mindre öfvertygande (och sådant är under nuvarande förhållande oundvikligt), hoppas jag dock, att min framställning på hvarje läsare gjort det totalintryck, att folkskolans första lektyr i sin språkform ingalunda företer nödig enkelhet, homogenitet och korrekthet. I själfva verket kan man *utan öfverdrift** påstå, att på detta område härska ett oförnuftigt barbari och en fördärfelig principlöshet,* som hjärt afsticka mot de förbättrade metoder, vår folkskoleundervisning i andra afseenden tillägnat sig under de senaste årtiondena.»

Den, som läser dessa ord och ej är mäktig att bilda sig ett eget omdöme i frågan men gärna vill gå och gälla för »en tänkande läsare» — ty det är till sådana broschyrförfattaren hänskjuter domen —, han får lätt den uppfattningen, att språkformen i Läsebok för folkskolan är så bristfällig eller föråldrad, att boken ej duger som grundval för undervisningen i modersmålet. Men, kan här invändas, det är ju icke endast läsebokens språkbehandling utan äfven bibliska historiens och lillkatekesens språkform, som broschyrförfattaren lagt till grund för ofvan citerade omdöme. Ja, detta är sant, men det är också sant, att han icke med ett enda ord mildrar sitt slutomdöme om »folkskolans första lektyr» till förmån för läseboken, att af de 8 sidor, som innehålla spridda anmärkningar — resten af broschyrens sidantal är anslaget till allmänna resonemanger —, 7 upptagas af anmärkningar, riktade mot läseboken, att han efter granskning af 4 à 5 sidor af de 1064, hvaraf läseboken består, ansett sig äga tillräckligt noggrann kännedom om dess språkform för att kunna underkänna denna, att han icke dragit i betänkande att alarmera allmänheten och söka att rubba dess förtroende till ett arbete, som, ofullkomligt visserligen som allt annat människoverk, länge varit och ännu är ett kraftigt verktyg i folkundervisningens och folkbildningens tjänst, ett verktyg, som gång

* Kursiv. af oss.

efter annan blifvit förbättradt och förfinadt. Så nyligen som 1899 utkom en omtryckning af läseboken, och den långa där bifogade förteckningen på vidtagna ändringar till innehåll och språkform (omkring 300) vittnar med tillräcklig kraft om utgifvarnes bemödande att få läseboken förbättrad. Vidare må här erinras om att i ifrågavarande edition sidantalet är ökad från 912 till 1064 och ett stort antal nya illustrationer tillagdt samt åtskilliga gamla utbytta mot andra bättre, utan att det ovanligt låga priset (2 kr. för väl bundet exemplar, rekvideradt af vissa myndigheter från ecklesiastikdepartementets byrå för folkundervisningen eller omedelbart hos aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner) blifvit höjdt. Om samma bemödande vittnar äfven läsebokens historia. Redan 1868 utkom första upplagan. Man tillämpade då den principen, att de författare, från hvilka man hämtade läsebokens material, skulle i regeln med sina egna ord få tala till de unga, och att sålunda utgifvarne borde förändra så litet som möjligt och därvid gå till väga med största varsamhet. Ett och annat stycke togs från läseböcker, författade på främmande språk. Vid öfersättningen förfor man icke alltid med tillbörlig noggrannhet. En och annan germanism och danism inkommo i läseboken. Kommatering m. m. var rätt ojämn. De olika författarne hade interpunkterat olika, och man nagelfor ej så omsorgsfullt, att interpunktionen blef fullt konsekvent. Med tiden ändrades dock uppfattningen om graden af den pietet, man borde visa mot de författare, från hvilka man lånat och lånade stycken för läsebokens räkning. Så begynte man revidera den. Vid hvarje ny upplaga har läseboken undergått förändringar, men utgifvarne ha måst gå varsamt till väga för att ej omöjliggöra användningen af olika upplagor i samma skola och klass. Endast en gång har förbud för användande af en gammal upplaga öfver en viss tidpunkt utfärdats, och detta var i och för införandet af den nya rättskrifningen. De svårigheter och obehag, detta kom åstad, mana ej till efterföljd. Man har därigenom fått ytterligare stöd för riktigheten af den grundsatsen, att man bör rensa bort oegentligheter och småfel med så lätt hand, att olika upplagor utan alltför stor svårighet kunna begagnas bredvid hvarandra. Vi ha redan påpekat, att ett stort antal småfel eliminerats ur

läseboken vid sista omtrycket af nionde upplagan, och sannolikt kommer vid utgifvandet af nästa upplaga en ny rensning att äga rum. På detta sätt hafva påtagligen utgifvarne ansett sig böra gå till väga för att utan alltför stora rubbningar komma fram till målet: så stor korrekthet som möjligt med hänsyn så väl till sakinnehållet som ock till språkformen. Hvad denna senare nu särskildt beträffar, anse vi för vår del ingalunda rådligt, att den göres till högsta normen vid afgörandet, huruvida ett stycke må få plats i läseboken eller ej. Med all den aktning, vi hysa för yrkandet på en fullgod svensk språkform, se vi dock icke däruti läsebokens *högsta* uppgift. Hänsyn till formen måste i någon mån underordnas hänsyn till innehållets lämplighet såsom den högsta normerande lagen. Läseboken bör tjäna till att vidga barnens föreställningskrets och verka stärkande och renande på deras vilje- och känslolif. Därför måste innehållets lämplighet för vinnandet af dessa syften vara och förblifva hufvudsaken. För sin särskilda uppgift vid undervisningen i modersmålet måste läseboken vara lämplig att främja och utveckla barnens förmåga att läsa och förstå god och värdefull *litteratur af mångahanda slag*, och vid undervisningen i andra skolämnen bör den dessutom kunna tjänstgöra som supplement till läroboken. Ser man häruti läsebokens förnämsta uppgifter, vill man nog icke vara med om att dess för 1:a och 2:a folkskoleklasserna afsedda stycken, vare sig de äro poesi eller prosa, omredigeras efter mer eller mindre subjektiva kraf på ett framkonstrueradt skriftspråk enkom för barn. I stället vill man, för att begagna en bild, härda de ungas andliga digestionsorganer, och man vågar göra detta numera utan fruktan för att barnen skola öfveranstängas. Ty äfven vi kunna i likhet med broschyrförf. vitsorda talet om »förbättrade metoder» och detta icke minst rörande undervisningen i modersmålet. Därmed står gifvetvis i naturligt samband ökad undervisningsskicklighet hos läraren, och det är denna, parad med lefvande intresse för barnen och nödig insikt i skolhygien, som erbjuder den enda säkra garantien för att öfveranstängning undvikas. Medger man detta, gör man icke så stor affär af sina minimifordringar på språkformen i läseboken. Man nöjer sig härutinnan med att läse-

boken är ett lämpligt underlag för att bibringa barnen de i skriftspråket allmänt förekommande orden och ordvändningarna, på det att de, sedan de lämnat skolan, må kunna med lätthet läsa böcker och andra skrifter, hvilkas innehåll ligger inom deras uppfattningssfär. Granskar man språkformen i sådana arbeten, skall man sannolikt där finna en text, som ej blifvit utarbetad efter prof. C:s fordringar på fullgiltigt skolspråk. Språkundervisningen i folkskolan bör enligt vår åsikt likaväl som all annan undervisning därstädes afse lifvet och ej blott skolan. Skulle däremot språkundervisningen i folkskolan röja tendens att lösgöra sig från sin naturliga och nödvändiga relation till lifvet utom skolan, då, ja *då* kan det i sanning vara tid att höja ett gällt varningsrop och fråga: *Hur lägges grunden?*

T. K—r.

4.

Hvad skall man tro?

I pedagogiska sällskapet i Stockholm yttrades för någon tid sedan, bland annat: »Alla ifriga bemödanden att i seminarierna lära och i skolorna regelrätt använda en resonerande frågeundervisning såsom medel för en klar, tydlig och fast kristendoms-kunskap äro dock med afseende på sitt egentliga mål till en god del bortkastade och gjorda förgäfves, helt enkelt därför att folkskolans barn vid den ålder, då de blifva föremål för denna undervisning, äro fullkomligt oförmögna att begreppsmässigt tillägna sig det meddelade läroinnehållet. Resultatet blir också, trots allt för lärjungar och lärare ansträngande resonerande, i det hela intet annat än en ytlig ordkunskap, vunnen på en lång och tidsödande omväg. Närmare beskrifvet blir resultatet vanligen följande: Barnen lära sig utantill lilla katekesens textord jämte Luthers förklaringar samt utvecklingens stycken jämte tillhörande bibelspråk, och dessutom lära de sig på ett mekaniskt sätt utantill jämväl de af läraren önskade svaren på de utvecklande frågorna

rörande dessa textord, förklaringar, stycken och språk. Äfven där läraren vill undvika eller motverka ett mekaniskt och ordagrant inlärande af texterna, blir resultatet detsamma, helt naturligt därför att denna form af lärande — i själfva verket endast i oegentlig mening ett lärande — är den för barnen enda möjliga, när det gäller ett sådant läroinnehåll. — — — Det heter i Kungl. cirkuläret af den 12 maj 1865, att de heliga sanningarna skola lefvande uppfattas af de ungas begrepp för att blifva fruktbärande för deras lif. Mot den mening, som synes ligga i dessa ord, måste man i psykologiens och pedagogikens namn protestera. Den kunskap, som kan bära frukt för lifvet, är nämligen framför allt den omedelbara kunskapen, föreställnings- eller åskådningskunskapen, under det den abstrakta begreppskunskapen i detta afseende är jämförelsevis ofruktbar.»

Någon tid efter det sammanträde med ledamöterna i pedagogiska sällskapet, då ofvan anförda yttrande fälldes, diskuterades det åter vid ett sällskapets sammanträde om undervisningen i kristendom. Då uttalades den åsikten, att den nu påbjudna utvecklingen af Luthers lilla katekes vore af den beskaffenhet, att den ej kunde i minnet bibehållas. Vidare, att den religionskunskap, som nu i skolan gåfves, vore erkändt dålig. Det är af stort intresse att sammanställa dessa yttranden — fällda af män, som vid sina påståenden stödt sig hufvudsakligen på teoretiska grunder; som, utgående från sitt psykologiskt-pedagogiska system, måste komma till de slutsatser, som de framställt — med utsagor af män, som lefva med i folkskolan, sådan som den just i våra dagar — icke för ett eller annat decennium sedan — är gestaltad.

En biskop från västra Sverige skrifver: »Jag undrar, om i våra församlingar här i stiftet skulle varit för handen den synnerligen goda kristendomskunskap, som är att iakttaga hos så många, om de icke fått den inplantad allt ifrån den tidigaste barndomen.» Att många pedagoger ej vilja medgifva, att äfven barn i folkskoleåldern kunna begreppsmässigt tillägna sig det läroinnehåll, som i den antagna utvecklingen till Luthers lilla katekes meddelas dem, är — enligt hans förmenande — ej att undra öfver, då de ej hafva blick för den hjärteböjande och naturens skrankor öfvervinnande kraft, som

ligger i de kristliga sanningarna. En för detta pastor, som under flera år undervisat konfirmander, och som nu i egenkap af stiftschef flitigt visiterar i sina församlingar, förmenar, att de, som ifrå mot katekesläsningen i folkskolan, sådan den nu i allmänhet är anordnad, misskänna den väsentliga skillnaden mellan kristendomsämnet och andra skolans ämnen; misskänna barnens mottaglighet för de kristliga sanningarna.

En annan biskop, i hvars stift finnes en stor mängd flyttande skolor, skolor sålunda, i hvilka hvarje särskildt barn har endast fyra månaders undervisning om året, säger, att han vid sina visitationer i församlingarna själf brukar förhöra barnen i kristendomskunskap, och att han öfver hufvud taget finner dem äga goda insikter, ja, att han ofta är förvånad öfver icke endast huru bra de hafva katekesen i minnet, utan ock huru väl de tillägnat sig dess innehåll.

En tredje biskop förmenar, att han undervisat barn af olika ålder i katekes, och att både han och hans lärjungar hafva kära minnen efter deras gemensamma arbete. Detta beror därpå — säger han — att han vid undervisningen hållit sig troget till bekännelsen och läroboken, och att han undvikit all onatur vid sin undervisning.

Framför mig ligger utdrag af ett protokoll, fördt vid ett prästsällskaps sammanträde under september månad år 1900. Däruti heter det: »Till prästsällskapets kännedom hade kommit, att man vid utarbetandet af förslag till ny skolnormalplan varit betänkt på att framflytta den särskilda undervisning i katekes, som hittills förekommit i småskolan, till folkskolan; och ville fördenskull prästerskapet, som var talrikt församladt, enhälligt uttala, att det ansåge ett sådant framflyttande medföra fara för kristendomskunskapens försvagande hos folkets barn, då den ersättning, som genom meddelandet af katekesens hufvudbegrepp i sammanhang med undervisningen i biblisk historia, såsom till stor del beroende af lärarens subjektiva uppfattning af nämnda begrepp, i många fall skulle blifva så godt som ingen.»

En synnerligen nitisk kyrkoherde säger, att det vid undervisningen i katekes är af vikt, att katekestyckena ej tanklöst uppläsas utantill af lärjungen, utan hellre genom frågor

för honom uppdelas, så att de heliga sanningarnas innehåll varder begrundadt och tillägnadt.

Vidare vilja vi anföra det märkliga yttrande, som för kort sid sedan fällt af en, till hvars åliggande det hör att följa undervisningen, och särskildt kristendomsundervisningen, i ett stort antal skolor: »I våra dagar sysselsätter man sig för mycket med det historiska och för litet med det positiva.» Innehållet i detta yttrande sammanfaller med en iakttagelse, som gjorts af en annan, som har till uppgift, bland annat, att vaka öfver huru undervisningen i folkskolan bedrivs inom ett stort område af vårt land, nämligen att åtskilliga, som förmena, att man ej bör söka bibringa barnen i folkskolan begreppsmässig kunskap, förrän de kommit i de högsta klasserna däraf, låta barnen gå så länge utan att tänka, att de förlora lusten och slutligen förmågan därtill. I sammanhang härmed vilja vi anföra, hvad ännu en annan tänker just med hänsyn till den mening, som för närvarande med så stora ord söker göra sig gällande, nämligen att utom folkskolans område faller allt mer abstrakt tänkande, allt kedjande af tanke vid tanke; att verklig behållning få barnen endast genom hvad som tilltalar deras fantasi och känsla; att abstrakta kategorier lämna ingen varaktig behållning och göra ingen som helst nytta i förhållande till den myckna tid, som ägnas dem, ja, att de göra skada genom att förstöra mottagligheten för verklig själsnäring. Han förmenar, att barnen genom den ensidiga själsnäring, som man gifver dem, fostras till tankelettja och tankesvaghet. Redan mycket små mottagas barnen i söndagsskolorna med muntliga berättelser; de förses där med traktater och dylikt, som innehålla idel berättelser, för att de må höra dem föreläsas för sig i hemmen, om de ej själfva kunna läsa. Sedan de inkommit i de vanliga skolorna, böra de läsa, säges det, endast sådant, som kan anslå deras känsla och fantasi, och detta framställt i ord, som för dem till betydelsen äro kända, och för öfrigt så enkelt, att någon som helst förklaring ej är behöffig. Genom denna mångfald af berättelser, genom denna ensidiga inverkan på känsla och fantasi är faran nära, att barnen slutligen blifva blaserade; de komma att vämjäs vid berättelser; och, då intelligensens odling blifvit försummad alltför länge, vilja de ej underkasta sig den mödan

och det besvär, som tänkande öfver hvad de läsa har med sig. Somliga skola ledsna vid att läsa; andra skola väl ej förlora läslusten, men de skola blifva tanklösa läsare; läsandet kommer för dem att blifva hufvudsakligen ett tidsfördrif.

För några år sedan besöktes vårt land af en amerikan, hvilken genomrest flera land för att studera de religiösa förhållandena i dem. Han hade kommit till den öfvertygelsen, att i intet land hade folket så god kristendoms-kunskap som i Sverige, och dess folk hade dock fostrats med Luthers lilla katekes och den antagna utvecklingen.

Under en lång följd af år har jag inspekterat folkskolor uti tre af våra stift. Därunder har jag varit i tillfälle att i åtskilliga skolor höra en mycket god undervisning i kristendoms-kunskap, meddelad efter Luthers lilla katekes och den antagna utvecklingen; jag har äfvenledes iakttagit, att i många skolor barnen i allmänhet tillägnat sig katekesens innehåll på ett tillfredsställande sätt, så att de ägde ej endast ordkunskap utan verklig kunskap. Särskildt har detta varit förhållandet, där flertalet af barn, som besökt skolan, tillhört besutten allmoge.

Då man sammanställer ofvan anförda motsägende yttranden och iakttagelser, må man väl vara berättigad till frågan: Hvad skall man tro?

Vi vilja ej nu, äfven om vi för öfrigt kunde det, söka utreda frågan, hvem som har rätt; men vi kunna dock ej underlåta att säga, att vi uti sakens nuvarande läge känna oss benägna att tro, att sanningen ligger i midten mellan de två motsatta åsikter, som representeras af de här ofvan framställda, hvarandra motsägende iakttagelser och påståenden. För öfrigt kunna vi ej tillbakahålla den förmodan, att man å ena sidan, med underskattande af erfarenhetens lärdomar, lämnar för mycket utrymme åt teorierna och hugskotten och tror sig äga djupare insikter i lagarna för själens verksamhet, än man verkligen besitter, samt att man å den andra sidan icke alltid tillbörligt skiljer mellan ord- och formkunskap och verkligt tillägnad kunskap samt låter fördom och förutfattad åsikt betyda för mycket vid omdömenas fällande.

Carl K—n.

5.

Undervisning i huslig ekonomi.

Striden om anordnande af undervisning i huslig ekonomi i folkskolan är ännu icke utkämpad. Fortfarande bryta sig meningarna om det ifrågavarande ämnets plats i sagda skola. Somliga hålla nämligen före, att undervisning i huslig ekonomi bör meddelas redan i den egentliga folkskolan, under det andra äro af den meningen, att undervisning häri bör förekomma först i fortsättningsskolan. Vi hafva förut i Tidskrift för folkundervisningen framställt de hufvudsakliga skäl, som anföras som stöd för den ena eller andra åsikten, men vi anse den fråga, som vi här ofvan angifvit, så viktig, att vi ännu en gång vilja återkomma till den, helst vi nu kunna stödja oss vid den erfarenhet, som samlats af en skoldirektor i en af utlandets större städer. Direktorn förmäler uti en ämbetsberättelse, att försöken att meddela undervisning uti huslig ekonomi åt skolflickor, som deltaga i konfirmandundervisningen, under det gångna läsåret fortsatts och utvidgats. Dessa utvidgade försök hafva — säger direktorn — stärkt honom i hans öfvertygelse, att undervisningen i huslig ekonomi redan i folkskolan kan införas och är gagnelig. Alla dessa konfirmandflickor kommo lätt in uti de husliga arbetena och utförde dem med lust och ifver. När man besökte skolan, kunde man öfvertyga sig om så väl deras stigande förståndsutveckling som framsteg i handfärdighet. Ehuru allvarligt arbete, intet blott »kokande åt dockor», fordrades och utfördes af flickorna, visade det sig äfven under loppet af det nu förflutna läsåret, att de ifrågavarande flickorna voro tillräckligt mogna för arbetena, och att de af dem ej ledo någon kroppslig skada. De, hvilka tala emot införande af huslig ekonomi i folkskolan därför, att eleverna i denna skulle sakna tillbörlig mognad i förståndet och erforderliga kroppskrafter, torde kunna manas att rikta sin uppmärksamhet på den omständigheten, att åtskillnaden i förståndsutveckling och arbetskraft

mellan flickor af 13—14 års ålder och sådana, som äro 14—15 år, icke är synnerligen stor, samt därpå, att sysslandet med husliga arbeten kan inverka stärkande äfven på flickor, som tillhöra folkskolans högsta årsklass. Invändes åter, att den utbildning i husliga sysslor, som kan meddelas i folkskolan, icke är tillräcklig, måste sanningen häraf medgifvas; men detsamma gäller äfven om hushållsskolor, hvilka mottaga flickor, som redan utgått ur folkskolan. Äfven dessa skolor kunna icke gifva lärjungarna fullkomlig utbildning för husmoderskallet, uppfostra dem till fullt skickliga tjänarinnor. Målet för hushållsskolorna är att uppväcka intresse för huslig verksamhet; att bana vägen för uppfattning af viktiga teoretiska och praktiska spørsmål; att bereda tillfälle till öfning i husliga arbeten samt att lära tillredande af de vid enklaste hushållning förekommande maträtter. Detta mål sträfvat man att uppnå äfven i folkskolan och uppnår det äfven beträffande de flesta af de i skolan varande flickor, som deltaga uti undervisningen i huslig ekonomi, och målet uppnås lika bra, då undervisning meddelas åt flickor, som ännu äro kvar i folkskolan, som då de undervisade utgöras af sådana unga kvinnor, som afgått ur nämnda skola. Erfarenheten, denna viktiga lärarinna, lär, att grunden till utbildning i husliga sysslor kan läggas redan i folkskolan; det bibringas därigenom barnen ett visst mått af positivt vetande och kunnande, som blir dem till gagn strax efter skoltiden och bildar ett godt underlag för det senare praktiska lifvet; det meddelas för öfrigt i folkskolan icke, såsom motståndarne till undervisning i huslig ekonomi i denna skola säga, endast undervisning i kokning o. d., utan skolflickorna få äfven lära sig att tvätta och göra rent. De få nämligen äfven öfva sig med att diska kärl, tvätta fönster m. m. Vid undervisningen i huslig ekonomi betonas ej sömnad och stickning, enär folkskolebarnen erhålla undervisning i handslöjd på särskildt däråt anslagen tid.

Det förekommer författaren till den ämbetsberättelse, hvarmed vi nu sysselsätta oss, som om de, som tala mot införande af undervisning i huslig ekonomi i folkskolan, dömde om saken på teoretiska grunder utan att noga känna till, huru den ter sig i »praxis». För sanningen af detta antagande talar iakttagelsen, att öfverallt, där man har i folkskolan

infört ifrågavarande undervisning, berättas det om de goda resultat, undervisningen haft med sig.

Berättelsens författare medgifver, att, om vi blott hade att välja mellan folk- och fortsättningsskola, han skulle besluta sig för den senare, emedan denna kan meddela lärjungarne en mera omfattande undervisning än folkskolan. Men vi hafva icke det valet. Den obligatoriska folkskolan tillhör ännu de fromma önskingarna och kommer väl ännu länge att göra det. De nu befintliga hushållsskolorna kunna mottaga endast en ganska ringa del af de uppväxande flickorna; och, äfven om många nya hushållsskolor anordnades, kunde dock på långt när icke alla de flickor, till hvilka borde i detta fall tagas hänsyn, erhålla undervisning i dessa skolor. Man skulle för öfrigt komma att göra den iakttagelsen, att just de flickor, som i första hand behöfde erhålla undervisning och öfning uti husliga sysslor, skulle ej söka inträde i hushållsskolorna, emedan de, strax efter sedan de afgått från folkskolan, nödgats ägna sig åt ett arbete, hvarigenom de kunde förtjäna något till sitt uppehälle. På alla orter, där ifrågavarande undervisning blifvit införd i folkskolan, hafva uppnåtts icke endast vackra resultat utan undervisningen har äfven utöfvat ett godt uppfostrande inflytande på de i denna deltagande flickorna. Dessa vandes nämligen genom densamma vid flit, ordning, renlighet och sparsamhet. Då uppfostran till dessa en kvinns kardinaldygder bör begynna tidigt och ända till utträdet ur skolan allvarligt fullföljas, så torde det ej kunna förnekas, att undervisning i huslig ekonomi i folkskolan har mycket stor betydelse. Flickor af 15, 16, ja af ännu flera års ålder kunna väl tillägna sig nyttiga insikter i kokning m. m.; men att undervisningen i huslig ekonomi skulle beträffande dessa blifva grundläggande för karaktären, kan väl ej med rätt påstås. Vid denna ålder, då de unga kvinnorna redan äro ute i det offentliga lifvet, gå så många andra tankar genom deras hufvuden, att de af dem förhindras att med fullt intresse hängifva sig åt undervisningen. Hos oss såsom annorstädes har den iakttagelsen gjorts, att lusten till de arbeten, som förekomma vid undervisningen i huslig ekonomi, är större hos skolflickor än hos de vuxna, hvilka redan hafva sagt farväl till skolan.

Men, ehruväl författaren till den berättelse, för hvars hufvudsakliga innehåll vi nu redogjort, talar för införande af undervisning i huslig ekonomi i folkskolan, särskildt under nu bestående förhållanden, är han dock ingen motståndare till hushållsskolor med frivilliga skolbesök. Det är ju endast två vägar till uppnående af samma mål. Man borde därför icke — säger han — på den enas bekostnad höja den andra till skyarna; man borde icke förklara den ena förfelad och därför med alla medel bekämpa den, under det man söker utbreda den föreställningen, att den andra ensamt leder till målet. Nej, man borde i stället arbeta för anordnande af skolor af båda slagen. På alla orter, där sådant kan åstadkommas, bör man söka få till stånd hushållskurser för unga kvinnor, som redan hafva lämnat skolan, men därjämte ock sörja för att de flickor, som ännu gå kvar i skolan, erhålla systematisk undervisning i huslig ekonomi.

En annan ämbetsberättelse rörande undervisning i huslig ekonomi uti Berlins folkskolor avslutas med följande ord: »Under det striden därom, huruvida undervisning i huslig ekonomi för flickor hör till folkskolan, och huruvida nämnda undervisning bör upptagas i läroplanen eller bör sättas endast i löst samband med denna, ännu fortgår inom pedagogiska kretsar, upptaga städer, föreningar och enskilda saken praktiskt, i det de införa den ifrågavarande undervisningen i skolorna, öfvertyga sig om dess lämplighet och plocka mogna frukter från det gyllene lifvets gröna träd till den tyska familjens båtad.»

Äfven i vårt land har man hunnit samla någon erfarenhet i de stycken, hvarom här är fråga. Å ena sidan har man funnit, att flickor i folkskolans tredje och synnerligen i dess fjärde klass kunna intresseras för den ifrågavarande undervisningen, i hvilken de deltaga med lust och ifver. Handhafves undervisningen med allvar och omsikt, bidrager den för visso till att vänja flickorna vid flit, renlighet, ordentlighet och omtanke. Det torde ock hända, att hos en och annan väckes ett intresse för husliga sysslor, som blir bestående för lifvet. Men icke kan man med flickorna komma så långt, att de, när de lämna skolan, själfständigt kunna utföra de i ett hushåll vanligen förekommande sysslorna.

Därtill hafva de ännu för liten erfarenhet och för liten öfning. Men en god grund har emellertid blifvit lagd. Bygges med omsorg på den grunden, vare sig i ändamålsenligt anordnade fortsättningskurser (hushållsskolor) eller i hemmen under en erfaren matmoders ledning, torde de unga kvinnorna i de flesta fall kunna fostras till dugande husmödrar och tjänarinnor.

Visserligen skulle det vara en fördel, om man anordnade undervisning i huslig ekonomi för flickor vid en högre ålder än den, hvori de i allmänhet äro i folkskolans högre klasser, t. ex. för 16-, 17-åriga. De skulle då kunna göra sig undervisningen mycket mer till godo. Men följderna här af torde blifva, att många flickor aldrig komme att deltaga i denna undervisning, enär de redan måst skaffa sig arbetsanställning för att kunna förtjäna sitt uppehälle. Andra åter, som skulle kunna vara i tillfälle att genomgå en hushållskurs, innan de började söka försörja sig själfva, vilja icke å nyo blifva skolelever. Mer lockande synes det dem att så fort som möjligt blifva fria arbeterskor. Och åter andra, som ej behöfva förtjäna sitt uppehälle genom eget arbete, vilja icke underkasta sig det regelbundna arbete, som deltagandet i en hushållskurs har med sig.

Vill man sålunda söka väcka intresse för husliga sysslor hos så många af de uppväxande flickorna som möjligt, torde det vara nödvändigt att införa undervisning i huslig ekonomi i folkskolan. Men man bör därjämte söka åstadkomma fortsättningskurser, hvori de, som hafva lust därtill, kunna förskaffa sig en mer omfattande utbildning i de stycken, som vid ifrågavarande undervisning förekomma.

Uti städer och med dem jämförliga större samhällen på landet, t. ex. stora järnvägsstationer och industriorter, torde det ej vara förenadt med alltför stora svårigheter att anordna undervisning i huslig ekonomi. Större äro svårigheterna att åstadkomma dylik undervisning på den egentliga landsbygden. Men att den där skulle blifva till stort gagn, är uppenbart. Det är väl att hoppas, att, då insikten om den ifrågavarande undervisningens stora betydelse blir allmännare spridd, man ock skall finna utvägar att kunna bereda tillfälle för den på landet uppväxande kvinnliga ungdomen

att få ordnad undervisning i husliga sysslor. Men, torde mången invända, de unga kvinnorna få ju i hemmen lära sig dylika. Mot en dylik invändning vilja vi endast fästa uppmärksamheten på att med matlagningskonsten hos vår allmoges är det i allmänhet rätt illa beställt. Allmogens kvinnor behöfva synnerligen väl få lära sig att tillreda enkel, smaklig, hälsosam och billig föda. Äfven de behöfva i ungdomen få komma under det uppfostrande inflytande, som en rätt ledd undervisning i huslig ekonomi kan utöfva.

Carl K—n.

6.

Några anmärkningar till P. Waldenströms »Reform af kristendomsundervisningen vid det högre allmänna läroverket».

Stockholm 1900. P. Palmqvists aktiebolag.*

Visserligen rör detta »Betänkande» närmast »det högre allmänna läroverket», men, då de stycken för vårt kristendoms-lif, som här hufvudsakligen beröras, äro gemensamma för hög och låg, för barnet och åldringen, för nybörjaren i kristendom och den grundlärde teologen — ty Guds lag, Guds nåd, bön, dop och nattvard kan ingen kristen i längden undvara, om han vill äga lifsgemenskap med Gud —, kan det ej synas olämpligt att äfven i Tidskrift för folkundervisningen något yttras om denna »reform», ehuru utrymmet ej tillåter att i hvarje detalj beröra densamma.

Hvad som under läsningen af detta »Betänkande» i allmänhet verkar stötande, är den tvärsäkerhet, oandlighet och nonchalance, hvarmed P. W. behandlar både Luthers Lilla katekes och Kort utveckling. Stundom synes, som skulle hela

* Af brist på utrymme har detta inlägg i katekesfrågan först nu kunnat intagas. Red.

hans bevis utgöras af ett »glåpord», och som skulle ett sådant anses tillräckligt för ett ofelbart domsslut. Å sid. 8 och 10 i hans bok ha vi exempel härpå samt i följande inledningsord och yrkande:

»Det första och viktigaste villkoret för ett tillfredsställande ordnande af kristendomsundervisningen är, att Luthers lilla katekes aflägsnas från läroplanen. Om det skulle falla en lärare in att föreslå, att i våra läroverk i något annat ämne än kristendom införa en lärobok, författad på 1500-talet, så skulle alla förståndiga människor le å en sådan och önska, att han till läroverkets bästa måtte få pension så snart som möjligt.»

Att boken så generation efter generation kunnat bibehålla sitt värde för millioner människor, borde väl snarare räknas som en förtjänst än som ett fel. Men med ett dylikt godköpsargument kan P. W. med mera fog yrka på bibelns och Euklides satser förvisning från skolan; ty de äro ännu mycket äldre, och kanske skola »alla förståndiga människor le» äfven åt kristendomen »och önska, att »dess lärare o. s. v.; ty kristendomen är ju äldre än Luthers katekes. Vägen därtill har ju ock P. W. anvisat å sid. 26 i sin bok, där han undrar, om ej undervisningen i detta ämne borde vara valfri.

I fem satser bestyrkes därefter ofvangjorda yrkande:

1. »Luthers lilla katekes är i formellt hänseende synnerligen opedagogisk.»

Vid denna sats yttras bland annat: »En bättre och mer bitande sann kritik af densamma kan man icke gärna tänka sig än det allmänna språkbruk, som ställer 'katekesfrågor' och 'förståndsfrågor' såsom hvarandras motsatser».

Att Luther har »katekes»- (examens- eller sammanfattnings-) frågor och lämnat »förstånds»- eller ledningsfrågorna åt läraren, måtte väl vara en pedagogisk förtjänst, ej ett fel; särskildt som »Kort utveckling» vill hjälpa både lärare och lärjungarne med »förstånds»- eller ledningsfrågorna. — Om detta lyckats, rör oss ej här. — Ett alltför långt gående styckande af innehållet torde väl numera allmänt anses som opedagogiskt. Särskildt vet jag, att tvenne utgifna läroböcker i svensk historia icke kunnat antagas till läroböcker vid Uppsala folkskolelärareseminariums öfningsskola speciellt på den grund, att innehållet varit alltför mycket styckadt i småbitar med nya rubriker. Vidare säger P. W.:

»Men ännu mer opedagogisk är den lilla katekesen genom längden och den invecklade satsbyggnaden i de flesta af sina lärostycken. Det förnämsta rummet därvid intaga förklaringarna till de tre trosartiklarna, som väl *plågat* ur otaliga människor allt intresse för den kristna tro, som de skolat *plugga in i dem*.»

Hvad det beträffar, att de »skolat *plugga in i dem*» den kristna tron, såsom P. W. uttrycker sig, d. v. s. väcka intresse för läroämnet, så är väl detta händelsen med andra läroböcker också. Man tänke på vår rättstafningslära, våra grammatikor, vår historia m. m. d., för att ej tala om att detta kanske blefve händelsen med »ett femtiotal sådana där goda ord om Gud», som P. W. föreslår å sid. 26. Sådant tal synes endast bevisa ett ytterst flyktigt studium af den normala utvecklingen af uppfostrans föremål, sådant detta visar sig före 12 års ålder.

»Men först och främst», heter det vidare sid. 7 och 10, »är det en pedagogisk orimlighet att hafva en *grundläggande* lärobok, som är olämplig, och därpå en *förklarande* lärobok, som har till uppgift att afhjälpa dessa olägenheter.»

Är detta »en pedagogisk orimlighet», så är det väl också »en pedagogisk orimlighet», att det finnes handböcker och handledningar, som utfylla de magra skolböckerna, att ha lärare, som hvar och en i sitt ämne inleda, komplettera och åskådliggöra den »grundläggande» lärobokens innehåll, ja, att det finns teologie lektorer.

P. W. hämtar sina exempel på svårigheter från 4:e hufvudstycket. Det har också långt förut blifvit sagdt och erkänt, att åtskilligt här kunnat sägas annorlunda och åtskilligt lämnas åt den muntliga katekisationen. Men med bästa eftertanke kunna vi ej förstå följande tirad å sid. 8, beträffande Luthers stycke: Huru kan vatten åstadkomma en så »kraftig verkan?» och st. 228 i Kort utveckling.

»Här får man alltså veta, att Guds ord gör *vattnet* till en döpelse, hvaraf följden naturligtvis skulle bli, att, när man efter förrättningen slår bort vattnet, så slår man bort döpelsen. I öfverensstämmelse därmed meddelas i stycket 229, att »vår tro icke gör vattnet till en döpelse!» Men orsaken till denna galenskap ligger, som synes, i den lutherska lilla katekesen» o. s. v.

Vi fråga: Hvad skulle Guds ord eljest göra *vattnet* till, om ej till en döpelse? Eller hvarför skulle Guds ord öfver hufvud taget vara med, om ej för att göra vattnet till

en döpelse? Eller hur vill P. W. utan tillhjälp af dessa L:s ord utan vidlyftigheter förklara verkan af frukten på lifvets träd, frukten af kunskapens träd, omskärelsen, kopparormen m. m.? — Nog är det sant, att »när man efter förrättningen slår bort vattnet, så slår man bort döpelsen»; det visste vi nog förut; men märk väl det jordiska elementet — *ej döpelsen eller dess verkan och betydelse!**

Många bilder skulle kunna belysa detta; men vi vilja ej följa P. W:s exempel att använda profana uttryck om heliga ting.

2. »Luthers lilla katekes är vidare, hvad angår läroinnehållet, yttest ofullständig och oklar. Sålunda har den t. ex. icke ens ett ord om den Heliga skrifts auktoritet eller om rättfärdiggörelsen af tron, hvilka läror dock utgöra den protestantiska reformationens grundprinciper.»

Det har synt oss, som vore hela Lilla katekesen byggd på denna den Heliga skrifts auktoritet. Frågan därom är nog också klar för våra barn, ifall vi såsom kristna föräldrar göra, hvad vi böra. Men har någon förlorat sin barn-domstro på denna auktoritet, så är fara värdt, att det ej hjälpes, om det ock stode därom i Lilla katekesen. Och för »rättfärdiggörelsen af tron» måtte väl finnas uttryck, då där i 3:e art. säges: »Jag tror på syndernas förlåtelse» och Luther säger: »I hvilken kristenhet han mildeligen och dagligen förlåter mig och alla trogna alla synder.» Är det här fråga om en rättfärdiggörelse af gärningar eller af tro, en rättfärdiggörelse af trogna eller otrogna? Är det icke en metodisk förtjänst att på ett så skönt sätt gifva *saken* utan att trivialisera den genom att införa den forensiska terminus technicus? Men, hvad *ofullständigheten* beträffar, så beror ju detta på hvad som fastställles såsom *minimum* för den, som vill lefva ett kristendoms-lif, och *oklarheten* är ju beroende på de hjälpmedel, hvar och en har och vill använda för att förstå den.

3. »Ett väsentligt fel är, att den lutherska lilla katekesen framställer den kristna sedeläran såsom innehållet i den mosaiska lagen, medan Frälsaren själf i Matt. 5: 17—18 uttryckligen förklarar den kristna sedeläran vara icke en förklaring utan en *fullkomning* af densamma.»

* »Fördenskull», säger Luther i stora katekesen, »blifver döpelsen alltid bestående, och, änskönt någon faller därifrån och syndar, hafva vi dock alltid en tillgång därtill, att man åter må underkufva den gamla människan. Men med vatten behöfver man icke mer begjuta oss; ty, om man ock lät sig hundra gånger nedsänkas i vatten, så är det ändå icke mer än en döpelse, men dess verkan och betydelse varar och förblifver.»

Nåväl, skall en »fullkomning» komma i fråga, måste man väl få veta, *hvad* som skall fullkomnas. Så undervisade åtminstone Jesus i bergspredikan (I hafven hört, att det är sagdt till de gamle o. s. v.) Anförde icke både Jesus och apostlarne den mosaiska lagen och togo sin utgångspunkt från den; våra barn skulle ej få känna denna lag, som de skola uppfatta och fullborda på ett bättre sätt än de skriftlärde och fariséer! — Vi tro med honom, som sade: »Gör det, så får du lefva», att lagen, sedd i det ljus, som Jesus och apostlarne spridt öfver densamma, hör med till *lifvets väg*.

För resten hafva vi ingenstädes sett, att Luther framställer *den kristna sedeläran såsom innehållet i den mosaiska lagen*. Detta måtte väl vara, hvad P. W. själf å samma sida kallar »nonsens» m. m.

4. »Luthers lilla katekes är i nattvardsläran romersk-katolsk. Den lär icke, att altarets sakrament är detsamma som Herrens nattvard — sådant är ett tillägg i den svenska öfversättningen — utan att altarets sakrament är Herrens lekamen och blod, som människan *mottager* i nattvarden.»

Icke kan väl detta skrämman någon, som vet, att icke *allt* romerskt-katolskt är af ondo? Och vi undra, hvad P. W. skulle säga, om L:s lilla katekes lärde, »att altarets sakrament är detsamma som Herrens nattvard?» Hur skulle det då gå för dem, som drista sig till att fira nattvard *annorstädes* än vid »altarets»? — Luther åtnöjer sig i Lilla katekesen att konstatera Kristi lekamens och blods verkliga närvaro i altarets sakrament. Någon polemisk protest vill han lika litet här som annorstädes i sin barnabok *öppet* gifva mot läror, som barnen ej känna. För öfrigt torde de citat, som anföras i anmärkningarna snarare syfta på Zwinglis lära, än de utgöra ett bifall till transsubstantiationsläran.* Och vi tro, att hela den lutherska kyrkan ännu i dag är så romersk-katolsk, att hon säger med Paulus (1 Kor. 10: 16): Välsignelsens kalk, som vi välsigna, är han icke en delaktighet af

* Åtminstone skref Luther själf 1537 i de artiklar, som voro ämnade att framlämnas på kyrkomötet i Mantua, ifall ett sådant komme till stånd, följande: »Hvad transsubstantiationen vidkommer, så akta vi alls intet *den sofistiska spetsfundigheten*, hvarmed de föregifva, att brödet och vinet lämna och förlora deras naturliga väsende, så att allenast utseendet och färgen af brödet förblifva, men är icke verkligt bröd. Ty det stämmer allra bäst öfverens med den H. skrift, att brödet är och förblifver bröd, såsom Paulus själf nämner det: *Brödet, som vi bryta, och så äta af detta bröd.*»

Kristi blod? Det brödet, som vi bryta, är det icke en delaktighet af Kristi kropp? Något stöd för att Luther och reformatörerna lära, att brödet och vinet *förblifva* Kristi lekmän och blod oberoende af *ätandet* och *drickandet*, är ej anförddt. Då emellertid lutherska kyrkan i »Endräktsformeln» uttryckligen förkastade transsubstantiationsläran och intet uttryck för den fanns i Lilla katekesen, hvarför skulle denna väl då med en prick behöfva ändras eller rent af »*aflägsnas*»?

5. »Trots allt hvad som talats och skrivits om den lutherska lilla katekesens oumbärlighet, har man dock ansett sig böra stypa honom. *Luthers lilla katekes har nämligen sex hufvudstycken och icke fem. Dess femte hufvudstycke handlar om bikten*» o. s. v.

Efter så verkligen är förhållandet, borde man icke då med all makt hellre yrka på ett *återställande* af boken i dess ursprungliga skick än yrka på dess fullständiga *aflägsnande*? Åtminstone kan väl icke den omständigheten, att man *stym-pat* den, vara något skäl härför. Hvad skulle väl lektorn själf säga, om en stympare afhögge hans arm, och någon sedan föresloge, att han skulle förklaras »ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas»? För öfrigt vet nog P. W. väl, att detta icke är det *enda* sätt, hvarpå denna bok blifvit »stym-pad». Vi önska till Gud, att den i stället för att blifva *aflägsnad* blefve *restaurerad*, och att hvar och en måtte lära »att göra sitt skriftermål, befalla sig Gudi morgon och afton, lära sig välsignelsen till bords och tacksägelsen efter måltid» samt »hustafan», såsom Luther önskade; det skulle kanske förekomma mången moralisk bankrutt och rädda mången människolif.

I afd. II talas om »Kort utveckling af Luthers Lilla katekes.» Här säges:

»Hvad vidare angår den s. k. stora katekesen,* så är den, oafsedt de olägenheter, som bero af dess bundenhet vid Luthers lilla katekes, af sådan beskaffenhet, att den tarfvar en fullständig omarbetning.»

Allt, som härefter säges om Kort utveckling, har nog förut blifvit sagdt,** äfven om man vid läsningen finner, att P. W:s kritik är ovanligt högröstad och drakonisk.

* I ett betänkande, ingifvet till ecklesiastikministern, väntade man att få se den rätta titeln.

** Jämför bland annat: Berättelse öfver Västerås stifts tredje skolmöte, Falun 1899, ss. 63—67.

En mera fin och sansad kritik än P. W:s framställde en from och bildad fru för mig för några veckor sedan. Hon hade läst katekes med sina fyra normalt begåfvade söner, som gått i högre läroverk, och yttrade: »Nog äro ändå katekesens stycken ofta hårda, omogna frukter för barnen.» Hvad jag då svarade, upprepar jag ock här: »Min bästa fru, lägg då dessa hårda, omogna frukter med största sorgfällighet underst i deras reskost, och lägg där ofvanpå de frukter, som synas eder mera mjuka och mogna och därför lättare kunna skämmas!»

Härmed hafva vi berört den del af »Betänkandet», som speciellt berör *folkundervisningen*, eftersom det är så, att de 5, 6, 7 eller 8 stycken, som Luther framställt och Kort utveckling närmare förklarat, äro det gemensamma minimum af kunskap i det, som rör kristendoms-lifvet, för hvar och en, »som vill en kristen heta», både i *folk*-, *elementar*- och *nattvardsskolan*.

Väl kan det hända, att både lärare och lärjungar i alla dessa skolor gå till arbetet med dessa ord: »Nu skall man till att läsa den där katekesen igen.»* Och detta kan väl sägas både för bokens skull — kanske ock af en tillfällig olust för undervisning. Men talas ej på samma sätt af lärare och lärjungar om andra ämnen också? — Må man då tänka på Luthers ord: »Sålunda har man inalles fem stycken af hela den kristliga läran, hvilka man beständigt bör drifva och ord för ord fordra och förhöra; ty lita ej därpå, att ungdomen endast af predikan skall lära sig detta och lägga det på minnet!»

Och, när allt kommer omkring, torde vi i vårt land ändå vara ofantligt väl lottade, då vi tills vidare hafva något *bestämmt* och *gemensamt* att hålla oss till och att i nämnda skolor från olika synpunkter behandla och slippa det andliga virrvarr, hvarpå regementspastor C. A. Borelius lämnar oss en så vemodig profkarta från Tyskland.** Detta skall dock icke hindra oss att yrka på en förbättring, om blott icke denna förbättring blir en försämring. För sådant må vi akta oss.

* Ped. Tidskr. 1900, s. 99.

** Ped. Tidskr. 1900, ss. 84—110.

Afd. III—VII rör mera speciellt det högre läroverket. — Förberedelsen för inträdet måtte i P. W:s ögon alls icke eller också illa motsvara sin uppgift, då han anser som *»en angelägen reform, att katekesundervisningen uppskjutes till 3:e klass»*, och att tiden i kl. I—II ägnas åt bibliska historien. Hvilka inträdesfordringarna i kristendom efter denna reform skulle blifva, nämnes dock ej.

I afd. III förordar han biblisk historia i stället för katekes; i afd. IV förordar han lärospråk (*»ett femtiotal sådana där goda ord om Gud»*) i stället för historia och blott historia för N. T. Detta förefaller nog bra besynnerligt. Hvilket är väl det lätthandterligaste af dessa förslag för medelmåttiga lärare och barn? Detta bör tagas under ompröfning.

Vidare bör den viktiga frågan tagas under ompröfning: *»Huruvida denna undervisning bör vara obligatorisk.»* Läroämnen skulle likväl blifva såsom nu *bibelläsning, dogmatik och kyrkohistoria* (afd. VI), särskildt med hänsyn till svenska kyrkohistorien.

Till sist föreslås att *»på det högsta stadiet meddela lärjungarne en kort öfversikt af de förnämsta religionsformerna»* (afd. VII). Detta kan ju ha sitt intresse och meddelas väl ändå i samband med geografi och historia. Dock låter det onekligen något kuriöst, att kristen religionsundervisning skall *afslutas* med en kurs i hedendom. Skall detta vara kronan, som kröner verket?

Betänkandet är skrifvet med hänsyn till en af K. M:t tillsatt kommitté *»för att afgifva förslag till omorganisation af det allmänna läroverket i vårt land»*. Då emellertid denna kommitté gifvetvis vid sitt omorganisationsförslag måste räkna med de faktorer, som finnas, och ej äger att skapa nya, kan detta reformförslag svårligen föranleda till någon nämnvärd åtgärd från kommittéens sida. Likväl kan det ju äga sitt intresse att se, huru en sådan man som P. W. tänker i denna fråga. Af ännu större intresse hade dock varit att få läsa den lärobok i fråga om kristendomslivet, mot hvilken P. W. vill utbyta Luthers Lilla katekes och Kort utveckling.

J. G—n.

7.

Om uppsatsskrifningen vid folkskollärareseminarierna.*

Som barn af nationalitetssträfvandenas tidehvarf ha seminarierna allt ifrån sin grundläggning låtit modersmålet intaga en viktig plats på sitt schema. Likasom dessa institutioner nedlagt ett kraftigt arbete i de nationella sträfvandena öfver hufvud taget, så ha de ock inlagt stora förtjänster i arbetet att sätta svenskan i högsätet bland de språk, som studeras i vårt fädernesland. Hvarje sträfvande att rensa och förenkla de högre befolkningslagrens språk och hvarje sträfvande att bland samhällets små väcka och öfva förmågan att tala och skrifva ha städse vid seminarierna mötts med intresse och sympati men också fått kraftiga tag i arbetet.

I detta sitt intresse för modersmålet stå ju nämligen seminarierna långt ifrån ensamma. På alla områden inom skolvärlden är ju samma lefvande intresse för det egna språket. Det är väl omöjligt att afgöra, hvar det är starkast, icke heller är det möjligt att afgöra, om det här är föregående eller efterföljande i förhållande till samma företeelse på dessa andra områden.

Äfven utanför skolans gränser visar sig alltmera klart denna samma företeelse. Alltmera bestämdt fordras inom alla kretsar af samhället, att i rena svenska ord skall hvarje sanning kunna sägas, hvarje tanke få sitt uttryck, hvarje stämning målas. Det kräfvades alltmer bestämdt, att skolan skall undervisa sina lärjungar på ett sådant sätt, att dessa vid mogen ålder kunna i tal och skrift uttrycka sig med säkerhet, klarhet och reda men äfven vackert. Ordet — så väl det talade som det skrifna — skall vara både ett troget och ett skönt uttryck för tanken.

På senare tider har en ny drifvande kraft börjat verka på undervisningen i modersmålets skriftliga behandling, sär-

* Till grund för denna uppsats ligger ett vid seminarieläraremötet i Linköping hållet inledningsföredrag.

skildt på undervisningen i uppsatsskrifning, vid folkskollärareseminarierna.

Till en början nöjde man sig i folkskolan med att öfva barnen att tala sitt modersmål, men man har nu kommit under fund med att det mycket väl låter sig göra att äfven lära dem skriva detsamma.

Detta — att uppsatsskrifningen har kommit in i folkskolan — återverkar naturligen på seminarierna. Skolan fordrar, att de lärare och lärarinnor, som skola undervisa i detta ämne, ha blifvit så väl som möjligt förberedda för denna uppgift. När eleven lämnar seminariet, skall han således icke blott själf kunna uttrycka sig skriftligen, utan han skall också vara i stånd att lära andra denna konst samt att kritiskt granska deras försök.

Denna känsla af ansvar gent emot folkskolan är för seminarieläraren gifvetvis en drifvande kraft, men den är det äfven för eleven. Dennes intresse för ämnet och hans ifver att tillgodogöra sig undervisningen sporrar naturligtvis däraf, att han känner, att han omedelbart kommer att få utbyte af den möda, han nedlagt på ämnet. Därigenom att eleven går med i skolans arbete och deltar i undervisningen där, kan man mycket väl bedöma, hvad som i hans egen undervisning är af större och hvad som är af mindre betydelse för hans framtida kall.

Af öfriga skäl till att uppsatsskrifningen så varmt omhuldas vid seminarierna förtjänar säkert ännu ett och annat att anföras.

Ju större antal begåfvade och på förhand väl beredda personer, som vi få in vid våra seminarier, dess mer känna vi, att vi ej kunna nöja oss med barndomsskolans metoder, och söka oss andra, för att de unga skola få största möjliga utbyte af sina fyra år. På grund af att den skara, som söker utbildning hos oss, är så olikartad, måste undervisningen bli mer individuell, än som är nödvändigt inom andra läroanstalter.

På det lägre stadiet rör därför undervisningen sig med enkla former, men i samma mån som eleven får begrepp om hvad undervisning och metod för densamma är, bör han få genom egen erfarenhet pröfva olika metoder. Så t. ex. brukar

jag i geografi behandla ett land på vanligt sätt: preparera och förhöra läxa efter läxa, ett annat land få eleverna själfva studera efter läroboken, kartan, läseböcker och andra källor, som de möjligen kunna ha till sitt förfogande, öfver ett tredje håller jag en serie föredrag o. s. v. Ett lands geografi tar jag syntetiskt, ett annat analytiskt.

Denna växling af metoder kräfter något annorlunda beskaffade former för kontroll af elevernas arbete, än när barndomsskolans metoder uteslutande användas. Likaså kräva de fria studierna, som på senare tider med de bästa resultat satts i gång, nya sätt att bedöma elevens nivå.

Att denna är klar för läraren, är naturligtvis i allra högsta grad önskvärdt, eftersom det kräves af honom positiva omdömen öfver eleven — omdömen, som ha mycket stor betydelse för dennes framtid.

Genom uppsatsskrifningen åstadkommes en korrespondens mellan läraren och eleven, som af intet annat kan ersättas. Tack vare den kunna förhören hindras att, som nu gärna är fallet, för betygens skull svälla ut och taga alltför mycken tid i anspråk.

För eleverna är det af största vikt att blifva så mångsidigt bedömda, som möjligt är. Att skolans omdömen om dem ofta äro så felaktiga, beror säkert i icke ringa grad därpå, att den så ensidigt dömer lärjungen efter hur han reder sig i förhöret. Ständigt göres dock den erfarenheten, att det ej alltid är de djupaste intelligenserna bland eleverna, som föra ordet under förhören. När man gjort ett samvetsgrant och kanske drygt arbete, känns det som en tillfredsställelse att få lägga i dagen resultatet däraf genom andra och bättre medel än ett och annat snabbt och — jag hade så när sagt — fyndigt svar. Ett dylikt medel är en uppsats.

Genom de vanliga förhören kommer dessutom ej hvarje olika slag af begåfning till sin rätt. Den tystlåtna, den ordkarge, den långsamt tänkande, den blyge, den stolte och ärlige — jag menar den, som hellre tiger och lider än tar emot otillåten hjälp — äro vanligen i fara att blifva underskattade. Låt dem sitta i lugn och ro med pennan i hand och fundera, och det slutliga omdömet blir vanligen ett annat! Ett mera

vidsträckt bruk af uppsatser skulle säkert i många fall rädda seminariet från att få sina betyg korrigerade eller åtminstone justerade af skolan och rädda mången elev från att segla under falsk flagg — den må nu vara vackrare eller anspråkslösare än den verkliga.

Ännu en orsak till att seminarierna värdera uppsatsskrifningen bör nämnas.

Läraren behöfver uppsatsskrifningen för att bedöma, hur eleverna fatta hans egen undervisning. Icke den mest nitiske och skicklige inspektör kan ge så värdefulla upplysningar som dessa enkla skripta.

Det varma intresse, för hvilket uppsatsskrifningen varit föremål på grund däraf, att den fyller så många behof vid seminariet, har också verkat viktiga förbättringar i de metoder, som den använder, men först och främst har det drifvit läraren att göra klart för sig, hvart han vill komma med sin undervisning. Enklare och mera koncist kan man näppeligen uttrycka den saken, än Kungl. Majestäts nådiga stadga för folkskollärareseminarierna i riket gör. Undervisningen i språkets skriftliga behandling bestämmes där med följande ord: skriftliga uppsatser, fortgående från berättelser och beskrifningar till utveckling af lättare ämnen inom elevernas kunskapsområde efter anvisning, som i mån af behof af läraren meddelas.

Seminariets hufvuduppgift är alltså att lära eleverna att i skrift uttrycka sig enkelt, klart, koncist, på ren och vacker svenska. Läger man härtill, att praktiken i uppsatsskrifning ställer fordran på ett sundt och vaket omdöme i språkligt hänseende, så kunna vi tillfoga: förmåga att kritiskt granska de uppsatser, som förekomma i folkskolan. Nämda stadga har icke ett ord, som kunde tydas som en uppmaning att utveckla litterärt konstnärsskap, och därpå lägga seminarierna ej heller an, om än de noga söka vakta sig för att kväfva eller i växten hejda dem, som sikta däråt.

Det första, seminariet har att taga itu med, är att meddela teknisk färdighet i språkets behandling. Detta faller därför hufvudsakligen på den grundläggande undervisningens lott. Det gäller att vänja eleven att hurtigt och säkert arbeta med pennan. Först när denna tekniska färdighet är

uppnådd — så att säga grofhyfningen undangjord —, bjudes på uppgifter, som skola mera själfständigt behandlas, och kräfves en sådan själfständig behandling och därjämte stilistisk förmåga.

Stoffet till uppsatserna på det lägre stadiet bör därför vara på förhand väl genomarbetadt, hvarje elev bör ha fullt klart för sig, hvad han skall skriva. Vanligen gifves därför ett ämne, som under en lektion omedelbart förut blifvit genomgånget. Uppsatsen är alltså ett referat af en berättelse eller en beskrifning, som strax förut delgifvits klassen. Fördelaktigast är att gifva samma ämne åt alla i klassen eller åtminstone ett par så likartade, att samma plan kan användas för dem.

För den grundläggande undervisningen lämpar sig utan tvifvel klassundervisningen bäst. Man bör hålla på enkla former. Förrådet af ämnen är ganska begränsadt, emedan klassen ej hunnit genomgå stora pensa. Lärjungens individualitet är mindre utpräglad eller äminstone af läraren känd. Det är synnerligen lämpligt att ofta taga in referat af lektioner, dels emedan det är af vikt för läraren att så snart som möjligt lära känna sin klass, dels för att han i tid skall kunna komma eleven till hjälp, om han missuppfattat något. Missförstånd förekomma gifvetvis lättast på det lägre stadiet. Dels känner eleven ej läraren, dels är han mera generad för att begära hjälp, dels är han mindre öfvad att följa en viss tankegång och tappar lättare tråden.

Men, om än dessa ämnen, där innehåll och så godt som äfven form äro på förhand gifna, skola förekomma mest, kan jag dock icke afstå ifrån att lägga in ett godt ord för s. k. fria ämnen, jag skulle hellre vilja benämna dem individuella.

För att förklara, hvad jag menar, skall jag be att få anföra ett par exempel.

Vi tänka oss, att klassen under en utflykt är samlad på t. ex. Ombergs turisthotell och sänder därifrån ett telegram till en frånvarande kamrat, hvilket genast författas af hvar och en. Vi tänka oss, att vi besvara bref från en inackorderingsbyrå, en folkskolinspektör, en föreståndarinna vid en skola. Andra sådana ämnen äro: Min egen lilla vrå, En saga, berättad i bref för lilla systerdottern, Hvarför jag valt lä-

rarens kall, Lille brors dop, Min bössa och jag, Mitt första fiske.

Dessa uppsatser böra ej granskas i klassen och än mindre läsas upp, lika litet som man läser upp en god väns bref för främmande.

Bäst öfvas den tekniska färdigheten genom små korta uppsatser. Dessa kunna hopskrifvas på en liten stund och ersätta på ett synnerligen lyckligt sätt dessa segslitna diktamensöfningar, som drifvas från småskolan till afgangsexamen. Vid seminariet borde de väl kunna inskränkas, emedan rättsskrifning fordras i inträdesexamen. För uppsatsskrifningen rent af skadligt är det tunga, missljudande och ofta alldeles felaktiga språk, som vanligen rättsskrifningsöfningarna bjuda på. För att pröfva elevens insikter och färdighet i grammatik, interpunktion och rättsskrifning äro de säkert ej synnerligen lämpliga, ty eleverna ha vanligen nött in dem mekaniskt under årens lopp. Betydligt mer pröfvande tror jag dessa korta, på rak arm författade och omedelbart inskrifna uppsatser äro. Ett telegram, en annons, ett affärsbref, ett bjudningsbref, en rekvisition, en anmälan om förfall af något slag m. m. dyl. sätta de ihop på mindre än en kvart.

Till den grundläggande undervisningen i uppsatsskrifning hör också en hel del öfningar, som afse att väcka och skärpa språksinnet. Dit höra alla öfningar för att bibringa eleven kunskaper i grammatik, ortografi och interpunktion, öfningar att finna synonyma, divergerande, konvergerande och helt motsatta uttryck, granskning af främmande ord och uttryck, jämförelser med danskan, norskan och fornsvenskan samt dispositionsöfningar. Har man tid med litet ordbildningslära och litet språkhistoria, är det säkert mycket förmånligt för uppsatsskrifningen. Nyttigt är ock att omedelbart efter en lektion låta eleverna referera någon del däraf eller hela, allt medan en af dem på taflan tecknar upp en enkel plan. Läraren borde ofta ge en disposition af sitt anförande och då helst teckna upp densamma på taflan.

Allt, hvad som göres för att öfva eleven att i tal vara klar, enkel och koncis, kommer uppsatsskrifningen till godo. — Vanligen är det så, att den som talar väl, skrifver väl. Det gäller att reda ut tanken, innan den får ett uttryck, vare sig

i tal eller skrift. Ett disciplineradt skriftspråk måste ha till förutsättning disciplineradt tänkande och går vanligen hand i hand med disciplineradt tal. Att taga itu med skriftspråket först är som att börja med taket på huset men glömma bort grunden och väggarna. Men en människa kan mycket väl börja med att bygga ett leksakshus, sedan bygga en koja, ett slott, en dom — taket skall alltid vara med. Så kan hon ock ha skriftspråket med i hvarje skede af talspråkets utveckling.

Därför är det ofantligt viktigt, att talspråket i klassen är fullt korrekt. Hellre intet anförande än ett suddigt, oklart, svamlende. Läsning af vacker svenska har sin stora betydelse. Jag brukar råda min klass att läsa så mycket af god litteratur, som de möjligen kunna komma öfver, men noga akta sig för att läsa sämre slags språk, särskildt varnar jag dem för *dåliga* översättningar.

I allmänhet ha de svårt för att få böcker att läsa. I regel består deras eget bokförråd uteslutande af läxböcker, och seminarierna ha ju ty värr icke några böcker att bjuda på. Endast ett och annat har bibliotek. Därför läser man alldeles för litet vid våra seminarier, och det är mycket att beklaga, särskildt för uppsatsskrifningens skull.

Vid folkhögskolan har jag gjort bekantskap med ett slags lektioner, som tilltalat mig i hög grad. De kallas uppläsningstimmar. Under en uppläsningstimme föreläser man för eleverna något af en god författare, en uppsats, utdrag ur något vetenskapligt arbete, en novell eller ett poem, hvad som helst som har verkligt värde ur etisk och skönlitterär synpunkt.

Också diskussionen begagnas vid folkhögskolan som medel för undervisningen. För språksinnet är den nog i hög grad öfande. — Diskussionen tillgår så, att en fråga uppställs, ett inledningsföredrag hålles, och därpå vidtar debatten. Det kan vara ofantligt nöjsamt att vara med om när de unga bryta lansar med hvarandra. För lifvet betydelsefullt kan det väl också vara, att de öfvas att i kampen följa den *ädl*a torneringens lagar. Skulle striden bli oädel, finnes ju ordförändens klubba.

Under det frågan debatteras, nedskrifvas anförandena, och nästa gång justeras protokollet.

Om den grundläggande undervisningen väcker språksinnet och rationellt öfvar och skärper det, är ett ofantligt arbete undanflyddt för undervisningen på det högre stadiet, ja, ej endast för undervisningen i uppsatsskrifning utan för undervisningen uteslutande hela linien. En stor vinst är, att eleven vänjer sig att arbeta med pennan. Om så småningom och enligt dessa pedagogikens gyllene regler: »från det lättare till det svårare, från det enklare till det mera sammansatta, från det närmare till det fjärrare», gifvas goda metoder för författande, kunna vi komma ifrån dessa fall, då det arbetas timmar, dagar, ja, det sägs nätter på ett enkelt litet utkast eller en hel liten uppsats.

Genom att lyckligt lösa en mängd lättare uppgifter kommer eleven i den goda vanan att klargöra tanken, innan han pröfvar på att sätta den på papperet. Att kriaskrifningen blir så tidsödande och tröttsam beror till största delen därpå, att alltför stora och fordrande ämnen gifvits. Man nödgas skriva om något, hvarom man har en del oklara föreställningar eller i vidrigaste fall inga alls.

Att vänja sig att ej skriva ned tanken, förrän den är klar, har stort gagn med sig. Ofta nedlägges ett omätligt stort arbete på att skriva en eller flera s. k. kladdar. Det tar tid och gör uppgiften onödigt tråkig. Alla lättare uppsatser, läxreferat o. dyl. skola skrivas in direkt i boken. Jag tar aldrig emot några skript, som äro skrifna med blyerts. Det är onödigt osjälviskt att på dem anstränga så ömtåliga organ som ögonen. För eleven har det sin betydelse att direkt skriva ett prydligt och riktigt manuskript.

Är nu denna tekniska färdighet värd, att den grundläggande undervisningen så nitiskt tar hand om den? Vore det ej fördelaktigare att låta klassen skriva en diktamensöfning per vecka samt 8, 10 eller 12 större uppsatser per läsår — uppsatser, som mera pröfva den stilistiska förmågan? Är det ej hårdt, att talangen, som möjligen sitter i klassen, skall följa den långsamma och enformiga traden för att inhämta denna tekniska färdighet? Nu fordras så högljudt, att undervisningen skall vara rolig, saftig, intressant. Blir ej uppsatsskrifningen torr, tråkig, systematiserad, om en massa småuppgifter skola prepareras och sedan diskuteras?

Ja, nog kan undervisningen göras torr, tråkig o. s. v., men icke behöfver den vara det. För den, som gärna arbetar med pennan, är det lika roligt att göra ett skriftligt som ett muntligt referat af läxan, lika roligt att själf sätta ihop t. ex. ett bref, en skildring af en upplefvad händelse, ett geometriskt problem med dess lösning, som att göra detta muntligt. För klassen i sin helhet tyckes det vara mera rättvist att någon gång låta dem, som skriva hellre än de tala, få tillfälle att följa sin håg. För öfrigt bör det äfven i kl. I förekomma 6 å 8 mer kräfvande uppgifter per år.

Skulle man nu sikta så högt som till att utbilda stilistiskt konstnärsskap, undrar jag, om ej i alla fall den föreslagna vägen är den genaste. Hur långt kommer bildhuggaren och arkitekten, om de ej ha handtverkarens kunskap om materialets egenskaper och verktygens användning? Hvilken mängd af studier lägger ej målaren ned tid och kraft i, innan han griper sig an med den tafla, genom hvilken han vill vinna konstnärsnamn?

På seminarierna kommer väl endast en och annan till konstnärsskap, men af hvar och en, som lämnar seminariet, måste krävas förmåga att något så när felfritt samt enkelt, med klarhet och reda uttrycka sina tankar i skrift. En viss grad af själfständighet i behandlingen af ämnet bör också krävas, men däraf följer, att valfrihet bör råda i tämligen vidsträckt grad. Äfven där skola ämnena vara hämtade inom elevernas kunskapsområde, ty det är ju en orimlighet att begära, att någon skall skriva om hvad han icke känner till. Saken förbättras naturligen ej, om läraren gifver en så omständlig disposition, att arbetet endast består i att fylla ut den här och där.

Men elevens kunskapsområde är på det högre stadiet anseeligt, och en rikedom af ämnen erbjuder sig därför. Också hans mogenhet är ju mycket större.

Af vikt är, att ämnena äfven med afseende på omfattning äro i hög grad växlande. Ena gången lämnas en redogörelse för ett enda experiment, för en enda industrigren inom ett land, en skildring af ett slag, en episod i ett mänskligt lif; en annan gång skrifer man om t. ex. England, Margareta, Oliver Cromwell, Familjen Compositae, Insekterna. I

förre fallet öfvas klassen i att skriva fylligt och bredt, att ordna en rikedom af detaljer kring en hufvudfigur. I senare fallet kräfvess stark begränsning, ett skarpt särskiljande af hufvudsak och bisak. Jag tror, att dessa senare uppgifter ha sin stora betydelse just vid seminarierna, därför att folkskolan så ofta kräver en starkt koncentrerad skildring, och det är en stor konst att ge en konkret bild, när tanken villas af en mängd detaljer. För att vara enkla måste vi antingen vara helt naiva eller ock kulturmänniskor. Öfvergångsstadiet är alltid i hög grad sammansatt; hvad som presteras är ojämnt, abstrakt, flytande, sväfvande.

Fritt val af ämne hör till detta stadium, likaså s. k. dubbelkrior. De ämnen, som jag kallade individuella, höra företrädesvis hit, ty här kan en större mogenhet förutsättas. Där kan man få förträffliga uppsatser om t. ex. ett bibelspråk, man kan få en karaktäristik, en stämningsbild, såsom Framför Kronbergs David och Saul, Vid Vätterns strand. Man kan få svar på sådana frågor som: Hvad säger ni om våra långa sommarferier? Hvad har ett folk att fordra af sina representanter?

Formen bör vårdas med mycken omsorg. Grofva fel mot grammatik, ortografi och interpunktion måste skarpt beifras. Slangord, misslyckade ordvändningar, allt slags oklarhet, pleonasmer, tautologi och alla öfverflödiga interjektioner och exklamationer strider man våldeligen emot. Skefva och haltande bilder rättas, o. s. v.

Litteraturhistorien ger anledning till studier af olika författares stil. Praktiken ger tillfällen att referera lärarnes s. k. proflektioner. Praktiken ger vidare mångt tillfälle att jämföra dialekten, hvardagstalspråket och det vårdade talpråket samt skriftspråket.

Bedrifves uppsatsskrifningen rationellt, så blir naturligen sund och god kritik en af denna undervisnings frukter. Det vore godt, om eleverna på seminariet kunde få ett sundt och vaket omdöme och god smak. Det är dem till gagn både vid korrigering af barnens uppsatser och vid val af litteratur, ja, jag tror äfven vid val af vänner. Jag fruktår, att vi i viss mån försumma plikten att väcka och odla litterär smak och litterärt omdöme. Ju större makt ordet -- »det levande» så

väl som »det skrevne» — får i samhällena, dess viktigare är det, att allmänheten är i stånd att bedöma dess innebörd och halt.

Alldeles nödvändigt är, att eleven redan på seminariet lär sig att korrigera utan att spilla för mycken tid på uppgiften. Utom själfva kunskaperna fordras för att kunna korrigera under en enda genomläsning — och mer kan och bör i regel ej bestå — förmåga att koncentrera sin uppmärksamhet ganska skarpt. Detta kräver rätt mycken öfning. Redan i kl. I böra eleverna rätta egna och kamraters dikta- mensöfningar och lättare uppsatser. Ganska roligt är att af klassens fel komponera en uppsats, som klassen sedan får rätta. Endast på det högsta stadiet bör förekomma korrigering af barnens uppsatser eller af ett ämne, som eleven ej själf skrivit öfver, men i klass 4 bör hvarje elev rätta minst ett lag af skolans uppsatser.

Det är nödvändigt, att konsten att rätta inhämtas redan på seminariet. Folkskolans skripta visa nogsamt, att den behöfver både läras och öfvas.

Så kommer frågan, om tiden räcker till för en rationell behandling af uppsatsskrifningen.

I planen för timfördelningen upptages för svenska språket: i kl. I 7 timmar, i kl. II och III 5 och för kl. IV endast 4 timmar per vecka.

Som i stadgan intet är bestämdt angående fördelningen af tiden för ämnets olika delar, är praxis nog något olika vid olika seminarier. I allmänhet är väl förhållandet, att i kl. I skrivas 8—12 uppsatser per läsår, i de öfriga 9—10. I första kl. författas alla uppsatserna på lärorummet, men i de öfre klasserna skrives en i hemmet. Modersmålet disponerar alltså omkring 600 timmar af hvarje elevs seminarietid samt dessutom 48 läsdagar och tid för 3 hemskrifningar. För eleven är alltså tiden ej njuggt tillmätt. Det är en ansenlig tid, och under den kan mycket uträttas.

Vid Skara seminarium ha vi hemskrifningar af två slag. Dels utdelas ämnet ett par veckor, innan uppsatsen skall lämnas, dels erhålla eleverna en lofdag för att skriva densamma. I så fall utdelas ämnena sista lektionen en dag, följande dag skrives uppsatsen i hemmet, och dagen därpå

lämnas den. Hos oss började vi med denna anordning hufvudsakligen af hygieniska skäl, emedan våra lokaler äro så osunda, men den har visat sig synnerligen fördelaktig äfven i pedagogiskt hänseende.

Klassens tid är för visso tillräcklig, men ty värr kan ej detsamma sägas om lärarens. Han kan omöjligt disponera så mycken tid, som behöfs för att bedriva undervisningen i modersmålet tillräckligt intensivt. Läraren har 24—28 timmars tjänstgöring och så i allmänhet rättskrifningsöfningar och uppsatser i den klass, där han är klassföreståndare. För hvarje skriflag utöfver det ordinära får han en eller ett par timmars minskning. Vanligen är förhållandet det, att hvarje lektion kräver af honom en hög grad af intensitet — ett kraf, som naturligtvis endast kan finnas i teorien, emedan hans arbete är kvantitativt så stort. De lärare, som korrigera uppsatserna, undervisa nämligen endast i kunskapsämnen, icke utom i undantagsfall i öfningsämnen. Som det är vuxna, som undervisas, ställas naturligtvis större fordringar på hans personlighet, hans vetenskapliga utbildning, hans förmåga dels af intensitet, dels af uthållighet i arbetet, hans pedagogiska och psykologiska förutsättningar än i barndomsskolan. Som hans aflöning är låg, har han vanligen att kämpa med ekonomiska svårigheter, hvilket naturligtvis i sin mån bidrar att hämma intensiteten. Att förhållandet blir mer dystert för hvar år, som går, beror dels på att i följd af folkskolans storartade utveckling det nu erfordras bättre utbildade krafter än förr för hennes tjänst, dels att de inträdessökandes nivå är från år höjes.

Kan alltså uppsatsskrifningen icke bedrivas energiskt utan att ännu mer, än nu är förhållandet, upptaga lärarens tid, så kommer den att bedrivas så endast i teorien. Mycket kan ju göras genom förenkling af korrigeringen samt genom att förlägga en del uppsatser till ferierna.

Men, om äfven idealet ej kan nås, kan det kanske vara till gagn att byta åsikter om hur ämnet skall kunna skötas så, att det får den kraftigaste möjliga växt och rikaste möjliga frukt.

J. Vr.

8.

Den nya upplagan af ordlistan och rättskrifningsfrågan.

Det är allom bekant, att sjette upplagan af Svenska akademiens ordlista fört vår rättstafning ett godt stycke framåt mot ett ljudenligt beteckningssätt. Om också ej alla författare ställt sig stafningssättet i ifrågavarande upplaga af ordlistan till efterrättelse, utan mången fortfarande följt äldre rättskrifningsregler och andra åter begagnat sig af en med hänsyn till ljudenlighet mera avancerad stafning, med all den omväxling, som tycke och smak eller principenlig konsekvens mäktar åstadkomma, har dock onekligen den sjette upplagan af nämnda ordlista, i följd af kungl. cirkuläret den 16 nov. 1889, spelat en roll icke blott inom skolans värld utan äfven därutanföre. Den har nämligen nu sträckt sitt inflytande öfver ett tidsskede af mera än ett decennium, och de, som framtiden tillhör, hafva alla blifvit undervisade efter de grunder, som där blifvit fastslagna.

Nu har nyligen sjunde upplagan af samma ordlista utkommit, och hufvudafsikten med denna lilla studie är att göra tidskriftens läsare bekanta med hvad nytt den nya upplagan har att bjuda på.

Hvad vi först och främst vilja fästa uppmärksamheten på, är den stora tillökningen af i ordlistan upptagna låneord. I företalet till den nya upplagan få vi veta, att antalet ord ökats från omkring 41,400 (sjette upplagan) till vid pass 71,500. Att en ganska betydlig procent af denna ökning är att skriva på lånordens konto, visar en enda spalt af ordlistan. Vi hafva räknat antalet af lånord, som förekomma å andra spalten af sid. 20 i nya upplagan, därvid fästade oss endast vid begynnelseordet inom hvarje grupp, och fått summan 32, hvaraf i förra upplagan återfinnas blott 4 (astrakan, astronom, atlas [samling af kartor] och atlas [ett slags tyg]). Låt vara, att den nu som exempel valda spalten är ovanligt rik på låneord, den ger dock en ungefärlig föreställning om den relativt stora

tillväxten af i denna upplaga intagna ord af främmande börd. Som skäl för denna tillökning anföres i företalet följande: »Ett ökad antal af utländska låneord — dock fortfarande endast ett begränsadt urval — har nu också funnit plats i ordlistan. Medtagandet af dessa ord får naturligtvis ingalunda anses innebära en maning till bokens begagnare att mera än förut och till förfång för de inhemska orden gynna de främmande. Där vårt eget vackra, böjliga och uttrycksfulla svenska språk lämnar oss tillräckliga medel att på ett fullt tillfredsställande sätt framlägga våra tankar, där böra vi naturligtvis ej lita till främmande källor. Å andra sidan får man ej förbise, att en mängd mer eller mindre internationella fackuttryck utan inhemska motsvarighet finnas, hvilka hafva rättmätigt anspråk på en plats också i en svensk ordbok. Och äfven utom dessa termers område gifves det onekligen rätt många utländska ord, som väl försvara sin plats i vårt språk, i det de uttrycka begreppsskiftningar, som vi eljest antingen icke alls eller endast med svårighet och genom långa omskrifningar skulle förmå återgifva i ord.*

»Till den ena eller andra af dessa båda grupper höra de flesta af de nya lånord, som nu inrymts i ordlistan. Om de öfriga gäller, att de äro så pass allmänt brukliga, att en någorlunda fullständig svensk ordförteckning svårligen kan undgå att lämna dem tillträde. Och ingen lär kunna bestrida, att det för vårt språk är bättre, om lånorden däri, äfven de, som möjligen äro mindre nödiga, uppträda i hyfsadt skick, med tidsenlig stafning, riktiga böjningsformer, riktigt genus och riktig konstruktion, än att allt på detta område öfverlåtes åt godtycket. Både i ortografiskt och grammatiskt hänseende pläga just lånorden vålla den skrifvande de största svårigheterna. Det är helt visst också dessa ord, som oftast eftersökas i sådana uppslagsböcker som den föreliggande. En ordlista, som i fråga om lånorden företer större luckor än andra, har därigenom väsentligen minskat sina utsikter att blifva begagnad.*

Vi hafva anfört hela denna motivering dels därför att de skäl, som här angifvas för upptagande af ett jämförelsevis

* Kursiv. af oss.

stort antal utländska ord, synas oss mycket talande, dels och i synnerhet därför att här antydes, hvilken ställning man må intaga till bruket af sådana ord, och hvilket värde man må tillerkänna dem. Ett uttalande af Svenska akademien i denna omtvistade fråga är sannerligen värdt att taga fasta på, och detta så mycket hellre som den ståndpunkt, akademien intagit till frågan, är sådan, att den borde kunna vinna allmän tillslutning.

Fastän antalet ord ökats i den nya upplagan så högst betydligt, är dock sidantalet föga större än i den närmast föregående, nämligen 327 mot 304. Att vid pass 30,000 ord mera kunna rymmas inom ett så föga ökad sidtal, beror hufvudsakligen på utlämnande af åtskilligt, som nu ansetts obehöfligt att upptaga, men äfven i någon mån på ett sparsammare tillgodogörande af utrymmet och sidornas något litet ökade längd. Så har besparing af utrymme vunnits genom användande af vissa tecken, såsom *u*, hvilket angifver, att en verbalsammansättning är upplösbar. Så betyder t. ex. *afhugga u*, att man jämte *afhugga* äfven kan säga *hugga af*. De nya tecknen äro ej flera än sju, och de försvåra i intet hänseende användningen af ordboken, i det att några af dem förstås af sig själfva och de andra kunna förbigås utan missuppfattning af det sakliga i ordlistans uppgifter. Men, som sagdt är, utrymme för det myckna nya har hufvudsakligen vunnits genom uteslutningar. Hvad är det då, som uteslutits? Först och främst den stora mängd af neutrala verbalsubstantiv på *-ande*, hvilka i regeln kunna bildas till alla svenska verb på *-a*, och, då så är förhållandet, finnes ju ej något skäl att upptaga dem i en ordbok, där man vill spara på utrymmet. Endast sådana ord som *förordnande*, *utlåtande*, *ytrande* o. dyl., hvilka genom ändring i betydelsen förvandlats från substantiverad verbalform till mera själfständiga substantiv, hafva fått behålla sin plats i den nya upplagan. (Verbalsubstantiven på *-ende* hafva däremot, såsom utgörande ett mindre antal ord och bildade på ett afvikande sätt, fått kvarstå).

Vidare har man uteslutit grammatiska uppgifter om sammansatta ord, där sådana uppgifter äro obehöfliga. Hvar och en kan ju af sig själf förstå, att ord sådana som *folkskola* och *flickskola* rätta sig till böjning och genus efter det enkla *skola*,

och där söka de grammatiska upplysningar, som möjligen behöfvas. Äfvenledes har man nu utelämnat böjningsuppgifter om de mycket talrika substantiv på *-(n)ing*, som blott uttrycka verbets handling (*äkning* o. d.), samt om de likaledes mycket talrika substantiv på *-het*, som endast tjäna att namngifva en egenskap (*barmhärtighet*, *godhet* o. d.). (I de fall där emot, då sådana substantiv äfven begagnas i konkret betydelse, såsom t. ex. *räkning* och *svårighet*, meddelas uppgifter såsom vid vanliga substantiv.) Slutligen må nämnas, att alla förklarande hänvisningar till fornsvenskans ord och böjningsformer nu, för så vidt vi kunnat finna, helt och hållet utslutits; detsamma gäller ock om en god del andra förklaringar. Såsom exempel härpå och för att visa, huru mycket utrymme härigenom kunnat sparas, vilja vi återgifva artikeln *själ* i förra upplagan: »*Själ* (-ar) m. Sjödjuret Phoca. (Fsv. siæl, siel, sel, sæl. Efter det på rikets västra kust brukliga dialektuttalet hafva några naturforskare i senare tider upptagit formen *säl* äfven i skrift, -*fångst* f., -*hund* (-ar) m., -*späck* n., -*tran* m.» I den nya motsvaras den af denna: »¹*själ* l. ⁰*säl* (-en; ar) mr. -*djur*. -*fångst*. -*hund*. -*skinn*. -*skinnsfodral*. -*skytte*. -*späck*. -*tran*.» Alltså här 8 sammansättningar af *själ* mot 4 i den 6:te upplagan och det oaktadt endast halfva utrymmet (tre rader mot sex). I denna lilla artikel möta oss trenne först i den nya upplagan använda tecken: ¹ framför *själ* betyder, att det finnes ett eller flera ord, som tecknas lika med det så märkta; ⁰ framför *säl*, att ifrågavarande variant har sin grund i vacklande uttal; det vertikala halfstrecket, som förekommer i -*skinnsfodral*, användes för att vid uppgifter om sammansättningar afskilja den del af ett ord, som ej tillhör sista sammansättningsleden.

Ännu ett exempel må anföras för att belysa, hurusom man genom uteslutande af i förra upplagan befintliga upplysningar af hvarjehanda slag sett utrymmet till godo. 6:te upplagan: »*Forne*, -*a* (ut. gradf.) skrives orätt *fordne*, -*a*; den gamla obestämda formen är *forn*, som ännu förekommer någon gång, t. ex. i talesättet *gammalt och fornt*.» 7:de upplagan: »*Forn* (-*t*) a. Nästan endast i pl. och best.»

Om den nya upplagens *ställning till rättskrifningsfrågan*, heter det i förtalet: »Med afseende på rättstafningen hafva i

denna upplaga inga genomgripande ändringar vidtagits. Det har ansetts mindre rådligt att så snart efter den förra reformen, och, innan denna ännu hunnit göra sig fullkomligt gällande, åter bringa större nyheter å bane. Hänsynen till det betydliga antal nya skolböcker, lexikaliska verk m. m., som under de senaste åren hafva utarbetats på grundval af närmast föregående ordlistupplaga eller som åtminstone tillämpat dennas rättstafning, har äfven verkat återhållande.

»Ett närmare studium af det nu framlagda arbetet torde emellertid öfvertyga granskaren, att vår rättstafning äfven genom detta har förts ett icke så obetydligt stycke framåt i riktning af enkelhet och reda.»

Därefter följer en redogörelse för vidtagna ändringar på detta område. Ur denna må här anföras, hvad som synes oss företrädesvis vara af vikt:

»De ord, för hvilka ordlistans senaste upplaga angifver dubbla skrifformer, utan att dubbelheten har sin grund i vacklande uttal, upptagas nu endast med det beteckningssätt, som ur rättstafningssynpunkt funnits vara enklast. Alltså möter man nu ingenstädes beteckningen *qv*; sådana ord som *dräkt*, *vikt* hafva nu icke längre biformen med *-gt*; *barmhärtig*, *människa*, *väster*, *vänster* m. fl. upptagas blott med *ä*; *frossa* likställas med *blossa*, *lossa*, *krossa* och upptagas alltså blott med *o*, o. s. v.»

Rörande de ord, inhemska så väl som utländska, hvilka nu först införts i ordlistan, få vi veta, att de i allmänhet erhållit en rationell stafning. Skälen härför angifvas på följande sätt: »Då dessa nya ord naturligtvis till en god del hafva en mera begränsad användning än de, som från gammalt varit upptagna, och då knappast något ord blifvit ändradt, som ej redan förut af många skrivits med ordlistans nya stafning, är det att hoppas, att hithörande ändringar ej skola väcka synnerlig anstöt. Fullständig likformighet har emellertid omöjligt kunnat genomföras, och det skulle för våra skolor vara en verklig olycka, om nitiska lärare ansåge sig pliktiga att draga alla här förekommande undantag in i skolundervisningen.* På detta rättstafningsområde så väl som på åtskilliga andra —

* Kursiv. af oss.

särskildt må nämnas hopskrifningen af småord — *borde en viss frihet kunna få råda inom skolan, liksom den förefinnes inom den goda litteraturen.** De växelformer, ordlistan upptagit, kunna härvid tjäna till vägledning.»

Äfven i vissa ord, som länge tillhört ordlistan, har stafningen något ändrats, dock med bibehållande af det gamla stafningssättet såsom berättigadt vid sidan af det nya. De viktigaste hithörande fallen äro följande.

Det franska *oi* återgifves nu med *oa*, ex. *trottoar* (biform: *trottoir*).

Ordslutet *-är* har satts i stället för *-er*, där uttalet så fordrar. Den ljudenliga beteckningen af långt *ä*-ljud har härmed blifvit kvitt sitt viktigaste undantag. Man får nu skrifva *karaktär* (biform: *karakter*).

Bokstafven *i* framför samma ordslut får nu, där uttalet så fordrar, utbytas mot *j*, ex. *grenadjär* (som biform kvarstår det gamla *grenadier*). I sammanhang härmed få vi veta, att äfven i några andra fall en motsvarande ändring vidtagits. Så få numera orden *spanjor* och *ingenjör* skrivas med *j* (som biformer kvarstå dock: *spanior* och *ingeniör*). *Million* har fått formen *miljon* såsom erkänd biform. Denna ändring är endast ett fortskridande på en i 6:te upplagan redan inslagen väg, i det t. ex. orden *linie*, *linial* där fingo biformerna *linje*, *linjal*. Af dessa tecknas nu *linjal* endast på detta sätt; *linje* har ännu varianten *linie*.

Utom i ordslutet *-är* har *ä*-ljudet fått en mera ljudenlig beteckning i några få mindre ofta förekommande ord. Sådana äro *härbarge* (äfven *härberge*) med anslutning till *bärge*, *pärs* (äfven *pers*), *färm* (äfven *ferm*), *stärkhus* (äfven *sterkhus*), *gällgjutare* (äfven *gelbgjutare*) samt på grund af vacklande uttal äfven i följande ord, som oftast uttalas med *ä*-ljud: *rämna* (växelform *remna*), *räffla* (*refla*), *bläcka* (*blecka* träd), *lämmel* (*lemmel*), *gärs* (*gers*), *gränsle* (*grensle*), (kalf-) *bräss* (*bress*), (röd-) *lätt* (*leti*), samt slutligen *sjätte* (*sjetje*).

Vidare märkas namnen på några svenska landskap. Formerna *Värmland*, *Närke*, *Gästrikland*, *Hälsingland* (och *Gottland*) hafva nu med den häfdvunna beteckningen såsom biform

* Kursiv. af oss.

erhållit ordlistans godkännande. I sammanhang härmed må nämnas, att afledningar på *-ing* af ord på *-land* få tecknas i öfverensstämmelse med uttalet, ex. *upplänning* (äfven *uppländing*), ja, *bohusläning* får nu på grund af uttal och analogi tecknas *bohuslännning* (hufvudformen).

Några ord med kort *å*-ljud, hvilka tecknats med *å*, få nu skrivas med *o* (i biformen *å*) för undvikande af onödiga undantag från den allmänna regeln, att kort *å*-ljud tecknas med *o*. Dessa äro: *brock*, *flott* (såsom namn på en insekt), *i jons*, *voffla*, *volm*, *vom*, *örngott*.

Ord på *-länd*, *-händ*, *-tänd* få numera såsom hufvudformer *-ländt*, *-händt*, *-tändt*.

Adjektiv på *-ell*, såsom *materiell*, få nu endast denna form (substantivet *materiell* har till variant *materiel*).

Dubbelskrifning af långt konsonantljud har utsträckts till följande ord: *lön* (*-dörr* o. s. v.), *linntyg*, *förrgår*, *förrfjol*, *knäffelbarr* (äfven *knäffelbär*), *sallat*. Det i sjetje upplagan förekommande teckningssättet gäller ännu såsom biform.

Såsom nytt med hänsyn till *ordböjningsläran* märkes: För ord på *-are* angifves nu såsom bestämd pluralform endast *-arna*. »I talspråket är detta», heter det i företalet, »den enda brukliga formen, och den dubbeltydighet, som uppstår vid sådana former som *domarna*, *borgarna*, är praktiskt sedt utan betydelse. I de fall, då verkligt missförstånd vore att befara, kan sådant genom ändradt ordval eller ändrad satsbyggnad lika lätt förekommas i skrift, som det undvikes i tal».

Ordens genus betecknas nu i allmänhet på ett sätt, som skiljer sig från de förra upplagornas.

Om denna sak meddelar ordlistans företal följande, som här må återgifvas: »I fråga om naturligt kön användas fortfarande beteckningarna *m.* (maskulinum) och *f.* (femininum). Vid sådana ord som *släkting*, *artist*, om hvilka kan sägas både *han* och *hon*, skrives *mf.*

»Utanför de lefvande varelsers område, t. ex. i fråga om *mur*, *vägg*, nyttjar man i de bildades språk numera icke ofta *han* och *hon*; i stället säges *den*. Med andra ord: maskulinum och femininum hafva här blifvit ersatta med ett nytt genus, som på sista tiden fått namnet *realgenus* och som nu

i ordlistan betecknas med *r*. Af hänsyn till den vacklan, som ännu här förefinnes, har emellertid till *r* fogats den bokstaf, som angifver ordets äldre, särskildt i folkspråket mångenstädes bevarade grammatiska genus. Tillägget af *m*. och *f*. vid dylika ord har äfven en viss betydelse för de personifikation af liflösa föremål, som poesien och ett mera högstämmt uttrycksätt stundom använda. Ordlistan betecknar alltså nu genus vid *mur* med *rm.*, vid *vägg* *rf*.

— — — — —
»Om djur, i synnerhet högre, säges efter fritt val antingen *han*, resp. *hon*, eller ock *den*; alltså *björnen han* eller *björnen den*, *gäsen hon* eller *gäsen den*. För dessa fall använder ordlistan beteckningarna *mr.* och *fr*»

Sammanfattar man nu i en öfverblick de i den nya upplagan införda förändringarna i vår rättskrifning, torde man vara villig att erkänna, att de äro att betrakta såsom ännu ett med varsamhet taget steg fram mot ljudenligare beteckningssätt. Man finner, att ordlistans utgifvare gått till väga så, att i åtskilliga fall, där i förra upplagan dubbla former, en ljudenligare och en häfdvunnen, meddelats, endast den ljudenligare nu godkännes, samt att, där nu nytt beteckningssätt införts, det äldre fått kvarstå såsom berättigad biform.

Men äfven från en annan synpunkt sedt erbjuder den 7:e upplagan något af intresse. Den önskan, som uttalas i företalet, att nitiska lärare ej måtte anse sig pliktiga att draga alla de undantag från rättskrifningens hufvudregler, hvilka ännu förefinnas, in i skolundervisningen, må betraktas som en pedagogisk vink af verkligt värde. Måtte den också komma att höras! Rättskrifningsöfningar förbindas bäst enligt vår åsikt med öfningar i uppsatsskrifning, så snart de allmänna reglerna för rättskrifningen hunnit meddelas och genom exempel inpräglas.

Värda att spridas vida inom lärarkretsar äro äfven de ord, hvarmed företalet avslutas. De handla om huru långt *likformighet* och *enhetlighet* i ett folks skriftspråk bör anses vara något eftersträfvansvärdt. De må därför här finna en plats.

»Likformighet och enhetlighet i ett folks skriftspråk», heter det, »är naturligtvis en mycket eftersträfvansvärd sak. Svenska

Akademien ordlista afser också i främsta rummet just att skapa och vidmakthålla en fast ordning inom vårt modersmål. Men enhetlighetsintresset bör icke ensamt göras gällande. Det får tydligtvis icke drifvas så långt, att det hämmar språkets naturliga utveckling och bringar det att stelna i konventionalism, det får icke heller uppressa onödiga skiljemurar mellan det talade språket och det skrifna. Ur denna synpunkt bör man bedöma det större tillmötesgående mot talspråket, som den nu framlagda ordlistan i vissa punkter företer.»

Då nu tack vare Kungl. cirkuläret d. 16 nov. 1889 likformighet till en viss grad i vårt skriftspråk kommit till stånd i våra skolor och det ligger vikt på att den stadga, som därinom uppnåtts, icke i ringaste mån äfventyras, synes det oss önskvärdt, att stafningssättet i 6:e upplagan ännu några år finge förblifva helt och hållet normerande för undervisningen vid rikets allmänna läroverk, vid seminarierna och folkskolorna. Sant är visserligen, att de i den sista upplagan intagna ändringarna i allmänhet äro föga djupgående, men blotta föreställningen om att något ortografiskt nytt måste inläras kan dock alstra oro i sinnena* och medföra ny osäkerhet och vacklan. Sådant vore ju från pedagogisk synpunkt ett tillbakagående, om det än beredde jordmånen för framåtskridande i ortografiskt hänseende. Men i följd af ändringarnas natur att ej vara synnerligen djupgående torde förlusten i senare hänseende mera än uppvägas af fördelarna för undervisningen af att ännu under några år den grundval, som redan är lagd, ytterligare får stärkas och befastas. Under tiden skola, hoppas vi, åsikterna kunna enas om lämpligheten att genomföra vissa, något mera ingripande reformer i vår rättskrifning.

* Oss vill det synas, som om både lärare och lärjungar vid rättskrifningsöfningarna fäste mera vikt vid i skrift sällan förekommande ord med från regeln afvikande ljudbeteckning, än saken verkligen förtjänar, ja, som om ett för högt uppdrifvet rättskrifningsintresse i allmänhet till och med finge inkräkta på andra viktigare delar af undervisningen i modersmålet.

9.

Litteratur.

Uppfostran under skolåldern af *Sven Lundqvist*, seminarieadjunkt och folkskoleinspektör. Häft. I. Vården. Stockholm 1901. P. A. Norstedt & Söners förlag. Pris 90 öre.

Det arbete, hvaraf första häftet här föreligger, skall omfatta ytterligare två häften: II. Undervisningen och III. Tukten, hvilka beräknas utkomma under 1901.

Efter att i inledningen hafva angifvit uppfostrans mål, dess begrepp, skillnaden mellan formell och materiell bildning m. m., uppfostrans gränser och medel samt uppfostringslärans betydelse och dess indelning behandlar författaren i 1:a kap. hufvudyttningarna af människans sjäslif, i 2:a kroppen såsom organ för själen, i 3:e kroppens vård i allmänhet, i 4:e vården om kroppen i dess egenskap af organ för själen, i 5:e skolan och barnens vård samt i 6:e kap. läraren och barnens vård.

Det är att räkna som en betydande förtjänst hos detta arbete, att frågan om kroppens vård under skolåldern blifvit så omsorgsfullt behandlad. Då lagen ålägger föräldrar att skicka sina barn i skolan eller på annat sätt bereda dem de kunskaper och färdigheter, som där meddelas, ligger det också den allra största vikt på att hos lärare och lärarinnor finnas de insikter i fysiologi och skolhygien, som förutsättas för en rationell vård af barnkroppen. Föreliggande häfte af adj. Lundqvists pedagogiska arbete bör kunna blifva de uppfostrare, som verkligen vilja tillägna sig nödiga kunskaper på detta område, en god vägvisare till målet.

Lärobok i undervisningsväsendets särskildt folkskolans historia för seminarier af *Gottfr. Westling*, seminariektor. Stockholm 1901. P. A. Norstedt & Söners förlag. Pris inbunden i lärftsband 1 kr. 50 öre.

Läroboken, som är afsedd att genomgås i seminariernas 3:e och 4:e klasser, består af två hufvudafdelningar. I den

förra (sid. 1—62) tecknas i största korthet uppfostringsväsendets utveckling från äldsta tider, något utförligare dock från och med Luthers reformation, hvarvid författaren, oaktadt innehålllets koncentrerings, låter de stora personligheterna inom pedagogikens historia träda fram med tydliga drag. I den andra (sid. 62—109) lämnas en noggrann redogörelse för folkbildningens utvecklingsgång i vårt fädernesland.

För så vidt vi förstå, har författaren lyckligt löst sin uppgift. Stilen är, i synnerhet i förra afdelningen, enkel och ledig; här och där stöter man likväl på ett ställe, som vid en ny upplaga tarfvar retouchering. Såsom exempel härpå må anföras: sid. 16, sista meningen; sid. 32, tredje meningen uppförån (Då ungdomen o. s. v.); sid. 72: utveckling af frågan i st. f. utgång af frågan. Dessutom förekomma åtskilliga tryckfel, såsom sid. 33 1827 i st. f. 1727.

Praktisk öfningsbok i modersmålet för folkskolan. Ett reformförsök af *Ernst Westberg*. I. Pris 15 öre. Hudiksvall 1900. Utgifvarens förlag.

Det finnes ingen gren af vår pedagogiska litteratur, där tillströmningen af nya arbeten är så riklig som inom den språkligt elementära. Detta är i och för sig en glädjande företeelse, såsom tecken på ett varmt och allmänt utbredt intresse för undervisningen i modersmålet. Men på samma gång visar sig också en viss åtrå hos författare att bjuda på nya hängjorda grammatiska termer. Detta kan lätt medföra den faran för undervisningen, att förvirring och förbistring komma att råda på den grammatiska terminologiens område. Ifrågasvarande lilla öfningsbok vill införa termen *utsaga* för utsägesord. Vi veta ej, om termen är splitter ny, men att den är olämplig, inses lätt, om man betänker, att ordet *utsaga* redan har en annan betydelse i språket, nämligen yttrande, påstående. Såsom grammatisk term passar den således ej till namn på en satsdel, möjligen på ett visst slags satser. Äfven talar öfningsbokens författare om *satser i ental och flertal*, alldeles som man talar om ental och flertal hos substantiven. Hvad tjänar sådant till? Skall det vara praktiskt? De åsikter däremot, som förf. inledningsvis uttalat om undervisningen i modersmålet, kunna vi i allmänhet underskrifva.

Vi spara emellertid vårt omdöme om arbetets lämplighet för ändamålet, till dess vi kommit i tillfälle att taga kännedom om fortsättningen.

Från bokhyllan. Läsning för hemmet och skolan af *Hedda Andersson*. Illustrationerna af Jenny Nyström-Stoopen-dal. Stockholm 1900. P. A. Norstedt & Söners förlag.

Detta lilla förträffliga barnbibliotek består af 5 delar. Första delen är afsedd för 7—8-åriga barn, andra för 9—10-åriga, tredje för 10—11-åriga, fjärde för 11—12-åriga och femte för 12—13-åriga. Hvarje bok kostar inbunden i lärt 1 krona. Vi rekommendera arbetet hos alla föräldrar, som ej behöfva se på kostnaden. Det försvarar sin plats i hvarje skolbibliotek. Endast om det köpes för folkskolornas räkning af kommuner, kan det inom dessa läroanstalter få den spridning, det förtjänar.

Geografisk läsebok för folkskolan. Urval från geografiska skildringar för skolan och hemmet i fyra delar af Dr *Isak Fehr*. Asien, Afrika, Amerika och Australien med 90 illustrationer af Dr C. G. Bergman, folkskoleinspektör. Stockholm 1901. C. E. Fritzes k. hofbokhandel. Pris bundet ex. 1 kr. 90 öre.

De skildringar från främmande världsdelar, denna läsebok innehåller, äro synnerligt väl valda, mycket intressväckande och således i hög grad ägnade att rikta undervisningen i geografi men ock att läggas till grund för kursivläsning under lektioner i modersmålet.

Ordlista öfver svenska språket, utgifven af Svenska akademien. Sjunde upplagan, omarbetad och utvidgad. Stockholm 1900. P. A. Norstedt & Söners förlag. Se uppsatsen n:r 8 detta häfte.

Guldslottet, barnens julbok, innehållande sagor och berättelser af *Amanda Kerfstedt*, *Anna Wahlenberg*, *Laura Fitinghoff*, *J. C. von Hofsten*, *Hedda Andersson*, *Hedvig Indebetou*, *Anna Knutsson*, *Harald Östensson*, *Alfred Smedberg* m. fl. samt talrika illustrationer af framstående svenska konstnärer, utgifven af *Stina Qvint* (red. af Julklappen och Folkskolans

barntidning). Sidantal 127. Pris (bunden i pappband) 1 kr. 25 öre. Stockholm 1900. Folkskolans barntidnings förlag.

Som både text och illustrationer äro goda, förtjänar boken att vinna inträde i barnkammaren och blir nog där, fastän julen gått till ända, en välkommen gåfva, närhelst den kommer.

Läsning för svenska folket, utgifven af Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande. 1900. Häft. 4. Pris 30 öre. P. A. Norstedt & Söners förlag.

Innehåll: Om arbetet och dess betydelse; Konung Nebukadnezar, hans land och folk; Vårt lands försvar; Ur djurvärlden.

Fryxells berättelser ur svenska historien. Nationalupp-laga. P. A. Norstedt & Söners förlag. Häft. 7—15.

Ur anmälan må här meddelas: »Med en utgift af 15 kr. pr år kan man alltså inom fyra år förvärfva sig detta framstående nationalverk.»

För vår del vilja vi tillägga, att en sådan utgift är väl använda penningar.

Kort utveckling af Doktor M. Luthers Lilla katekes. Ett försök af *Carl Norrby*. Lund 1901. C. W. K. Gleerups förlag. Pris 1 krona.

Ur »Förord» anför vi: Det hade varit önskligt, att någon af de skolmän, som med så mycken bestämdhet tagit till orda mot vår n. v. katekes, hade känt sig uppfordrad att utgifva ett förslag till en förbättrad katekes, affattadt efter den moderna psykologiens och pedagogikens fordringar. Då likväl ej så skett, må det ursäktas en gammal kristendomslärare, som under 40 års tid undervisat barn af båda könen och af alla åldrar samt af mycket olika bildningsståndpunkt, om han af intresse för saken vågar framlägga ett anspråkslöst försök till »reviderad utveckling af Luthers Lilla katekes.» Dess enda syftemål är att gifva anledning till och bilda utgångspunkt för ett meningsutbyte, som vore ägnadt att medföra den »utredning» af frågan, om hvilken förut är taladt.

Alla, som intressera sig för en god lösning af katekesfrågan, måste känna sig tacksamma mot professor Norrby för

detta hans »försök till reviderad utveckling af Luthers Lilla katekes.» Mätte det också få blifva utgångspunkt för ett meningsutbyte, men ett sådant, som präglas af sakkunskap och kärlek till vårt folks religiösa bildning och till sann luthersk tro!

Lärokurs i linearteckning för folkskolor af *Hjalmar Berg*, lärare vid Stockholms folkskolor. Stockholm 1900. P. A. Norstedt & Söners förlag. Pris inbunden 60 öre.

Bidrag till Sveriges officiella statistik. P. Undervisningsväsendet 41. Berättelse om folkskolorna för år 1898, utarbetad i Kungl. ecklesiastikdepartementet. Stockholm 1900.

T. K—r.

10.

Nya normalplanen.

II.

Mot de i 1889 års normalplan angifna lärokurserna i de särskilda kunskapsämnena hafva under de senare åren framställts åtskilliga anmärkningar. Bland annat har man framhållit, att kurserna vore för stora, hvaraf följden blefve, att de ej kunde genomgås med erforderlig grundlighet. Skulle de inläras, hade man ej annat val än att göra till hufvudsak, att de fästades i minnet. Någon undervisning, som i öfrigt utvecklade själskrafterna, kunde ej komma i fråga.

Med den benägenhet, som finnes att utan kritik ansluta sig till anmärkningar, som framställas mot allt, som man själf eller meningsfränder icke ävägabragt, och framför allt under den strömning, som för närvarande förefinnes inom vissa pedagogiska kretsar och som ger sig till känna genom lusten att med stora ord, med eller utan skäl, tadla det bestående samt att braskande framhålla nödvändigheten af dess reformerande, utan att de, som så häftigt anfalla hvad som finnes, dock vanligen göra ens ett försök att sätta något annat i stället — med denna benägenhet och under denna strömning kommo anmärkningarna mot normalplanens lärokurser icke allenast att omfattas i vida kretsar utan ock att blifva i mycket öfverdrifna. Emellertid låg någon sanning uti påståendet, att de ifrågavarande lärokurserna vore i allmänhet för stora. Detta förhållande borde beaktas och har äfven blifvit beak-

tadt vid utgifvandet af den nya normalplanen. Men vid bemödandet att förminska lärokurserna har man ej ansett sig böra bortskära hela delar däraf, utan man har sökt koncentrera undervisningen kring vissa viktigare stycken af lärcämnet. Dessa skola genomgås åskådligare och fylligare, under det de mindre viktiga delarna skola behandlas dels öfversiktligt, dels genom meddelande af karakteristiska bilder, typiska framställningar, målade tidsskildringar o. d. På detta sätt hoppas man få tid till en uppfostrande undervisning, som främjar alla själskrafternas harmoniska utbildning.

Beträffande lärokursen i kristendomskunskap i småskolan vilja vi fästa uppmärksamheten på att kursen i biblisk historia har ungefär samma omfattning som i 1889 års normalplan. I katekes åter har den blifvit inskränkt till textorden i de tre första hufvudstyckena och instiftelseorden till dopelsen. Att barnen dessutom böra inlära några korta böner: Välsignelsen, »Gud, som hafver barnen kär» samt bordsböner, torde ej kunna anses som någon verklig ökning i lärokursen. De flesta barnen torde nämligen kunna dessa böner, redan då de intagas i skolan, och de öfriga kunna lära dem utan nämnvärd möda. Antalet psalmverser, som skall i småskolan inläras, har ej blifvit ökadt. Att lärarne fått flera verser att välja emellan, torde ej få anses som en »förstoring» af lärokursen. Såsom något nämnvärdt ökande däraf kan man ej heller anse de korta bibelspråk — ett i veckan —, som nya normalplanen föreskrifver, och detta så mycket mindre, som normalplanen uttryckligen säger, att ett af de valda bibelspråken bör genomgås hvarje vecka, där tiden tillåter det. Att läraren vid morgonandakten sista läsdagen i veckan skall för barnen läsa följande söndags högmässotext, torde ej heller kunna räknas som ett tillägg till barnens arbete.

Gifver man vidare akt på hvad normalplanen säger rörande sättet för den angifna lärokursens behandling, torde det än klarare framgå, att den nya planen sökt minska barnens i småskolan arbete. Så må de bibliska berättelserna icke gifvas lärjungarne i första årsklassen till öfverläsning i hemmen; barnen i andra och tredje årsklassen åter må, sedan lärarinnan låtit dem i skolan genomläsa en muntligt genomgången och väl förberedd berättelse, erhålla till upp-

gift att i läroboken hemma genomläsa (märk väl genomläsa och icke — som det hette i föregående normalplan — öfverläsa) densamma. Slutligen föreskrifves, att ingen läxläsning i katekes må i småskolan förekomma.

Med lärokursen i kristendomskunskap i folkskolan har den förändring för det första vidtagits, att kursen i biblisk historia, som i nya normalplanen har ungefär samma omfattning som i den närmast föregående, förlängts i de nedre klasserna, under det den förkortats i de öfre. Härigenom har man velat åstadkomma, att barnen genom deras införande i bibelordet skola blifva bättre förberedda för undervisningen i katekes, än de förut varit. För det andra har lärokursen i katekes förminskats för första och andra årsklasserna, så att den i dessa klasser utgör endast första hufvudstycket och första artikeln. Andra och tredje artiklarna komma därför enligt nya normalplanen att i alla skolor läsas först i högre afdelningen och sålunda på ett med hänsyn till barnens åldersutveckling lämpligare stadium. Därjämte har man sökt något begränsa lärokursen i katekesen därigenom, att man föreskrifvit, att i den egentliga folkskolan endast det hufvudsakliga af sakramentsläran skall genomgås.

Antalet af psalmverser, som skall inläras, har ej blifvit ökadt. Däremot har man beredt läraren tillfälle att kunna välja mellan flera.

Slutligen har man sökt bereda större utrymme för bibel-läsning samt angifvit vissa psalmer ur psaltaren såsom lämpliga att användas vid morgonandakten.

Beträffande den metodiska behandlingen af lärostoffet torde uppmärksamhet böra fästas därpå, att ordagrant återgifvande af de bibliska berättelserna i deras helhet ej får fordras utan endast af de viktigaste citat, som i dem förekomma; att lilla katekesen bör steg för steg behandlas i samband med utvecklingen både som grundläggande för och sammanfattande af densamma; att vid början af hvarje läsår den förut genomgångna delen af lilla katekesen bör repeteras och ytterligare fästas i minnet samt att de i Kungl. cirk. den 18 maj 1865 uttalade grundsatserna angående katekesens behandling skola följas.

Beträffande lärokurserna i modersmålet söker nya normalplanen sätta sak- och språkundervisning i nära förbindelse med hvarandra, så att den förra må utgöra underlag för den senare och den senare tjäna till den förras befastande och klargörande. Dessutom lägges mycket mera vikt vid de skriftliga öfningarna än tillförne. De skola börja tidigare och sedan drifvas mer intensivt samt sättas i nära samband med den muntliga undervisningen. Angående undervisningen i språklära säger normalplanen, att denna undervisning vore nödvändig såväl för en redig uppfattning af innehållet uti det, som lästes, som ock för att vinna säkerhet i rättskrifning och interpunktion. Nämnade undervisning vore jämväl af stor betydelse därför, att den mycket främjade barnens förståndsutveckling samt erbjöde passande ämne för tysta öfningar. Men, enligt normalplanen, borde språkläran ej i folkskolan drifvas såsom ett särskildt ämne, utan vid undervisningen däri borde man utgå från det talade och skrifna språket och således bibringa nödig insikt däri i samband med läs- och skriföfningar. Redan i första klassen kunde man begynna med undervisning i språklära, om man förstode att göra denna undervisning rätt praktisk. Klart vore, att man i språklära borde meddela endast sådant, som vore af praktisk betydelse.

Angående undervisningen i räkning fäster normalplanen uppmärksamhet därpå, att man icke bör företaga räkneoperationerna med stora tal och länge sysselsätta barnen med ett enda räknesätt. För öfrigt framhåller planen, att undervisningen i första rummet borde åsyfta att öfva barnens förmåga att behandla praktiska uppgifter, hvilkas lösning kräfde klar uppfattning och eftertanke. Räkneöfningarna finge nämligen icke sjunka ned till ett blott mekaniskt sysslande med uträkning af vissa tal efter gifven regel och uppställning. Decimalbråk borde öfvas i alla slag af skolor, sålunda äfven i de mindre folkskolorna.

Beträffande lärokursen i geografi har nya normalplanen sökt ännu mer än den föregående tillgodose såväl de pedagogiska som de nationella intressena. Därför har den föreskrifvit större åskådlighet vid den första undervisningen samt större fyllighet vid behandlingen af ämnets viktigaste delar. Vid den första undervisningen skall anses som hufvud-

sak att gifva barnen klara och tydliga föreställningar rörande de geografiska föremålen samt att lära dem uppfatta och förstå kartan. Den följande undervisningen skall koncentreras omkring fosterlandet.

Samma grundsatser har planen sökt tillämpa äfven vid frågan om lärokursen i historia. I detta ämne bör undervisningen i den egentliga folkskolan omfatta endast fäderneslandets historia och koncentreras omkring den nyare tiden. Erforderlig kännedom om forntiden och medeltiden bör meddelas medelst valda berättelser och tidsskildringar.

Vid bestämmande af den lärokurs i naturkunnighet, som bör genomgås i den egentliga folkskolan, har normalplanen bemödat sig om att vinna den som önskvärd ansedda koncentrationen af lärokursen i detta ämne genom att upptaga endast sådana djur och växter, som äro mest typiska eller som äro mest betydelsefulla för människan och i naturens hushållning. Äfven vid urvalet af de naturföreteelser, om hvilka barnen skola få kännedom, har man tillämpat samma grundsats.

Med anledning af de anmärkningar, som framställts mot den i 1889 års normalplan angifna lärokursen i teckning, har den nya normalplanen sökt dels förenkla de förberedande öfningarna, dels bringa undervisningsplanen i öfverensstämmelse med förbättrade metoder, dels lämna utrymme åt linearritning med tillämpning på praktiska uppgifter. Särskildt har vikt lagts därvid, att barnen skola få öfva sig att teckna af enkla föremål efter naturen.

Vid tal om de gymnastiska öfningar, som böra förekomma i folkskolan, framhåller normalplanen äfven fria lekar, »som vid lämplig väderlek stundom böra anordnas under lärarens ledning». Dessutom framhåller den, att, om ingen särskild gymnastiksal finnes, de gymnastiska öfningarna böra, då väderleken tillåter det, företagas i fria luften, helst i ett golfbelagdt, å tvenne sidor inklädt skjul, som är försedt med en enkel attiralj.

På trädgårdsskötsel lägger normalplanen större vikt än föregående normalplaner. Den innehåller nämligen icke endast den kurs, som bör i skolan genomgås, utan framställer äfven i hufvuddrag, huru skolträdgården bör vara anordnad m. m.

Med afseende på undervisningen i slöjd hafva följande förändringar vidtagits. Då det i 1889 års normalplan heter, att gossarne böra lära att begagna de vanligast förekommande verktyg, särdeles snickarverktyg, samt, där förhållandena sådant medgifva, äfven svarfvar-, träsnidar- och möjligen smedsverktyg, säger nya normalplanen, att gossarne skola sysselsättas med träslöjd och andra lämpliga slöjdarter. Man har således velat bereda lärjungarne tillfälle att välja mellan flera arter af slöjd. Slutligen har ett nytt läroämne, huslig ekonomi, blifvit i normalplanen upptaget. Målet för denna undervisning är att lära barnen matlagning och bakning, afseende att med iakttagande af nödig sparsamhet, renlighet och klok uträkning tillreda en på samma gång närande, hälsosam och välsmakande hvardagskost för ett allmoge- eller arbetarhem.

Carl K—n.

11.

Vården om ungdomen under den närmaste tiden efter afgang från skolan.

Frågan om hvilka åtgärder böra vidtagas för att kunna ägna tillbörlig omsorg om den ungdom, som erhållit tillstånd att afgå från folkskolan, intill den tid, då den vunnit den mögnad och lifserfarenhet, som äro erforderliga för att de unga må kunna reda sig själfva, är ett spörsmål, som uppstått ur de förändrade förhållanden, som blifvit en följd af den riktnings, industrien under den senare tiden tagit. Största delen af de unga går nämligen nu omedelbart från skolan ut i lifvet. Sådant var ej förhållandet under den tid, då maskinerna ännu spelade en jämförelsevis underordnad roll vid det industriella arbetet. Då fördes de unga småningom till själfständighet: gossen blef lärgosse hos en handverksmästare eller tog tjänst hos en jordbrukare, och flickan blef tjänarinna. I hvarje fall blef den unge, då han eller hon

lämnade föräldrahemmet, medlem af en annan familj, hvars hufvud utöfvade öfver den unge en makt, som, om icke lika stor som faderns, dock närmade sig denna.

Den frihet många unga nu erhålla, då de från skolan direkt öfvergå till arbeten i fabriker eller till annat arbete utan att hafva tillräcklig mögnad och lifserfarenhet för att kunna bära den, torde vara en af orsakerna därtill, att så stort antal råkar in på villovägar. Hur skall man rädda de unga från att falla i de frestelser, som på alla håll omgifva dem? — är en fråga, hvars besvarande upptager många människoälskande mäns och kvinnors tankar. Och intresset för de ungas fostran till gudfruktiga och nyttiga människor har tagit sig uttryck i mångahanda anordningar för att kunna ägna de unga tillbörlig omvårdnad under de första åren efter den tid, då de förklarades berättigade att lämna skolan. I det följande vilja vi fästa uppmärksamhet på några anordningar, som torde vara lämpliga för det ifrågavarande ändamålet.

De barn, som lämnat skolan, böra dock genom fortsatt läsning söka bibehålla och utvidga sina insikter. Denna fortsatta läsning bör till en början ske under ledning och med hjälp af lärare på bestämda tider och i föreskrifven ordning, men sedan på själfvald tid och hufvudsakligen på egen hand, eller med andra ord: under åren närmast efter afgang från skolan böra de unga besöka den så kallade fortsättnings-skolan och därefter, sedan större mögnad vunnits, fritt och på egen hand fortsätta sina studier, hvarvid det dock är af vikt, att tillfälle beredes dem att erhålla goda råd vid val af böcker o. d.

Att de unga närmaste tiden efter afgang från skolan besöka en fortsättningsskola är af synnerligen stor vikt, dels därför att de så väl behöfva att ännu en tid stå under skolans uppfostrande inflytelse, och detta så mycket mer, som hemmen i allmänhet i våra dagar ej gifva dem det stöd och det skydd, hvaraf de vid denna tid äro af så stort behof, och dels emedan skolbildning, åtminstone den materiella, hastigare än man tänker, åter går förlorad, om den ej befastes och vidmakthålles. Skola de, som genomgått skolan, sedan i lifvet göra bruk af hvad de i densamma inhämtat, visar sig, tyvärr, alltför ofta, att personer af 19 å 20 års ålder knappt

kunna lösa de enklaste uppgifter i modersmål och räkning. Medelst statistiska undersökningar i Tyskland har man kommit under fund med att analfabaternas (de icke läskunnigas) antal ökas under tiden mellan det år, då inskrifningen i hären äger rum, och det år — beräknadt i medeltal — då äktenskap ingås. Antalet af icke läskunniga bland dem, som ingå äktenskap, är betydligt större än icke läskunniga rekryter. Många hafva sålunda glömt bort den läsfärdighet, de i skolan förvärfvat. Statistiken visar äfven, att antalet af dem, som efter afgang från skolan glömt bort, hvad de i densamma inhämtat, är jämförelsevis större under den senaste tiden än under föregående tider. Detta förtjänar att allvarligt betänkas af dem, som i våra dagar ifrå mot grundliga repetitioner, och som yrka på att barnen skola läsa nytt och nytt, emedan de endast därigenom få intresse för hvad de läsa. Vi hafva en motsatt erfarenhet. Vi hafva nämligen tyckt oss finna, att barn med mycket stort intresse kunna deltaga i läsning äfven af sådant, som förut blifvit genomgånet med dem. Tillfälle beredes nämligen då åt dem att tränga djupare in i saken, att se det, hvarom fråga är, från olika synpunkter. Det synes oss därför vara mycket välbetänkt, att i folkskolestadgan den föreskrift blifvit intagen, att lärjungarne ofta skola i minnet återkalla det hufvudsakliga af det, som förut blifvit genomgånet, och vi äro förvissade därom, att ett samvetsgrant följande af denna föreskrift skall blifva till stor båtnad.

Lärarne i folkskolans högre klasser böra fästa föräldrarnes uppmärksamhet på vikten däraf, att barnen få deltaga i fortsatt undervisning. I sammanhang härmed uppstår frågan, hvilken fortsättningsskola bör förordas. Härpå kan naturligtvis ej gifvas något allmängiltigt svar. Fortsättningsskola af ett visst slag passar bättre för ett barn än en fortsättningsskola af ett annat slag. Barnets begåfning och anlag samt de yttre förhållanden, hvarunder det lefver, äro i detta hänseende afgörande. Är barnet i den ekonomiska ställning, att det kan få ägna ännu ett och annat år åt läsning, bör det tillrådas att ingå i folkskolans högre afdelning, om en sådan finnes anordnad i det distrikt, till hvilket ifrågavarande barn hör, eller ock i någon närbelägen högre folkskola.

Åt dylika barn bör nämligen tillfälle beredas att under insiktsfulla lärares ledning förvärfva en mera omfattande allmänbildning, äfvensom att därunder och därigenom än mera utveckla sina själsförmögenheter. Åt dessa barn bör man ock söka ingifva djupare intresse »för fosterlandets och mänsklighetens högre angelägenheter». Man bör med ett ord fostra dem så, att de »med det förtroliga kamratskapets öfvertygande och bevekande inflytande kunna verka under lifvet såsom andligt och lekamligt välgörande föredömen bland arbetsklassen», samt så, att de kunna »utgöra ett allt mer och mer utveckladt kommunalväsendes säkraste stöd». Sedan dessa unga genomgått folkskolans högre afdelning eller högre folkskola, böra de bestämma det yrke, åt hvilket de i framtiden skola ägna sig. Finnes det yrkesskolor, i hvilka de kunna inhämta de fackkunskaper, som äro erforderliga för ett framgångsrikt bedrifvande af det yrke, de hafva valt, böra de, om möjligt, genomgå en sådan.

Äro åter de barn, som genomgått folkskolan, uti det läge, att de måste genast söka förtjäna åtminstone så mycket, att de kunna bidraga till förskaffande af hvad till lifvets uppehälle hör, böra de dock gå in uti en fortsättningsskola men som är så anordnad, att den är i verksamhet antingen endast några veckor om året eller endast några få timmar i veckan, och som sålunda lämnar tillfälle för sina elever att under största delen af tiden ägna sig åt kroppsarbete. Sådana skolor böra vara af två slag: sådana, som, fortsättande arbetet i folkskolan, söka gifva en mer omfattande allmänbildning, än folkskolan kan meddela, och sådana, som hafva till uppgift att meddela de insikter och färdigheter, som äro af särskild betydelse med hänsyn till utöfvandet af ett visst yrke. De förra äro afsedda för dem, som sysselsätta sig med sådant arbete, som ej kräfver någon särskild yrkesutbildning, de senare för dem, som ägna sig åt ett visst yrke, till hvars utöfvande erfordras särskild utbildning. Visserligen få de i verkstäderna inöfva åtskilliga färdigheter, den ena efter den andra i en viss mekanisk ordning, men de få ej någon undervisning om hvarför man förfar så eller så, eller hvarför man går i den föreskrifna ordningen. Lika litet undervisas den unge arbetaren om en mängd andra saker, som höra till

affärens drifvande. Han får ej någon undervisning i bokföring, beräkningar af tillverkningskostnader, inköp af råämnen, försäljning af tillverkade produkter o. d. Uti allt sådant bör han dock få undervisning jämsides med arbetet i verkstaden. Därigenom kan man nämligen fostra en intresserad arbetare, hvilken känner behof af och lust till att alltmäta utbilda sig i det yrke, som han valt såsom sin lifsgärning.

De intressen, som man kan väcka hos ynglingen genom fortsatt undervisning, blifva ett skydd mot de mångahanda frestelser, som på alla sidor locka den unge, då han mera själfständig än tillförne träder ut i världen, och för hvilka den intresse- och sysslolösa faller som ett lätt byte.

Men det är ej nog därmed, att man genom inrättande af fortsättningsskolor sörjer för att hos den unge arbetaren väcka intresse för utvidgande och befastande af i folkskolan förvärfvade insikter och färdigheter samt för inhämtande af yrkesskicklighet, utan man bör ock bereda tillfälle för honom, att, sedan han lämnat fortsättningsskolan, fortsätta sina studier. För det ändamålet bör man anordna studiekurser, föreläsningar och sockenbibliotek. Några allmängiltiga regler för huru dylika anstalter böra inrättas, torde ej böra gifvas. De böra och kunna nämligen få olika anordning, alltefter olika förhållanden under olika tider och på olika orter. Synnerligen viktigt är emellertid, att de anordnas så, att arbetaren utan alltför stora svårigheter och uppgiffringar kan göra sig till godo de förmåner, som erbjudas honom genom inrättandet af dylika bildningsanstalter.

Men man kan ej begära, att arbetaren skall använda alla sina lediga stunder till studier. Han behöfver ock den hvila och vederkvickelse, som förädlade nöjen medföra. Synnerligen angeläget är det, att man bereder honom tillfälle till sådana, helst som själs- och kroppsfördärfvande förlustelser i riklig mängd anordnas af samvetslösa personer, som med allahanda lockelser inbjuda honom att deltaga däri för att på detta sätt draga till sig hans arbetsförtjänst och sålunda som vampyrer lefva på honom, då de ej genom ärligt arbete själfva vilja förskaffa sig, hvad som behöfves för deras lifsuppehälle.

Vid anordnandet af lekar och andra förlustelser, som äro afsedda för ungdomens vederkvickelse och förädlade, kan man förfara på två olika sätt. Man kan själf vidtaga alla för ändamålet erforderliga åtgärder och, sedan allt är i ordning, låta ungdomen komma och njuta den vederkvickelse, man velat bereda den; men man kan ock låta ungdomen själf antingen helt och hållet eller till större eller mindre del åtaga sig de förberedande åtgärderna. Det senare förfarandet bidrager ej oväsentligt till ungdomens uppföstran till själfständighet och själfverksamhet. Till belysning af detta vilja vi ur ett anförande, som doktor Andreas Voigt från Frankfurt am Main höll på en konferens i Berlin den 23 och 24 april 1900, på hvilken konferens afhandlades, hvad som borde åtgöras med hänsyn till vården om ungdomen, under tiden närmast efter afgången från skolan, meddela följande: »Vi hafva i Frankfurt en förening, hvilken, bland annat, på söndagarna samlar ungdomen i lämpliga lokaler och i dessa bereder dem tillfälle till underhållning af allahanda art, såsom föredrag, uppläsningar och konserter, och dessutom under sommaren till utflykter i omgifningen och till lekar i det fria.

En dag, då föreningens styrelse var samlad, framställdes den frågan, om ej åt ungdomen kunde inrymmas en större andel af förvaltningen af de egna angelägenheterna genom att grunda ungdomsföreningar, hvilka icke, såsom vanligt, voro föreningar för ungdomen utan verkliga föreningar af unga. Sådana hade länge funnits i Amerika och England. Till en början väckte förslaget många betänkligheter. Man tvekade, om man verkligen kunde förutsätta, att hos ungdomen funnes erforderlig själfständighet. Småningom lade sig betänkligheterna. Jag själf — säger doktor Voigt — syselsatte mig med förslaget och utkastade planen till en ungdomsförening, hvilken visserligen icke vann odeladt bifall, men som dock försöksvis blef antagen. Vid uppgörande af planen utgick jag från det faktum, att öfverallt, där ungdom af olika ålder sammankommer, utbildar sig en åldershierarki. Det är fallet i skolafdelningar med två årsklasser, i studentföreningar, bland militär, och icke endast hos oss utan äfven i utlandet. Äfven i våra samlingssalar hade af

sig själf en de äldres uppsiktsrätt utbildat sig. De, som ett år eller längre tid besökt samlingssalarna och därunder lärt känna de i dessa rådande sederna, bibragte dessa utan vår uppfordran åt nykomlingarne. Jag fattade därför planen att legalisera detta af sig själf uppkomna tillstånd, att i detalj ännu mer organisera det och att omgifva allt med ett visst ceremoniell. — De yttre formerna för organisationen tog jag från den gamla handtverksförfattningen. Föreningen gaf jag namnet »Smeden»; medlemmarne kallades första året de tillhörde föreningen »lärlingar»; de, hvilka voro med i föreningen sitt andra år, fingo namnet »gesäller»; de åter, som räknade sitt tredje föreningsår, hedrades med titeln »mästare». Åt dessa öfverlämnades den egentliga ledningen af föreningen, hvarvid de skulle understödjas af gesällerna. Dock skulle uppflyttningar från lärlingskretsen till gesällernas krets och därifrån till mästarnes ej bero endast på åldern, utan lärlingarne skulle efter första årets förlopp högtidligen förklaras för gesäller, om de uppfyllt de anspråk, som med rätta kunde ställas på en lärling såsom medlem af föreningen. I annat fall fingo de längre tid än ett år kvarstå som lärlingar. Likaledes berodde uppstigandet från gesäll till mästare af uppfyllandet utaf vissa fordringar, som ställdes på gesällerna i föreningens intressen, äfvensom på uppförandet under gesälltiden.

De kraf, som ställdes på föreningens medlemmar, bestodo uti att utföra sång och musik, hålla föredrag, anordna och leda täflingar och lekar, deltaga uti gymnastiska öfningar och exercis, vid högtidliga tillfällen pryda föreningens samlingslokaler m. m. Genom allt detta hoppades jag kunna åstadkomma ett innehållsrikt och tilldragande föreningslif. Dessutom borde mästarnes bilda ett slags sededomstol. Under strängt iakttagande af föreskrifna former skulle de sitta till doms öfver lärlingarne och gesällerna, i händelse dessa förbrutit sig mot föreningens statuter och husordning samt om de gjort sig skyldiga till något, som ej kunde anses som hörande till goda seder, ja, äfven om de begått svårare förbrytelser. Straffen, till hvilka sededomstolen kunde döma, voro olika stränga. Det mildaste var förbud för deltagande i en lek; det strängaste uteslutande från föreningen.

Hela ungdomsföreningen »Smeden» står under föreningens för vård af ungdomen under tiden närmast efter afgang från skolan beskydd och uppsikt. Men de, som närmast utöfvade denna uppsikt, höllo sig så mycket som möjligt i bakgrunden, på det de unga icke skulle känna något tryck af den uppmärksamhet, hvarmed de följdes.

Doktor Voigt säger, att stiftandet af föreningen mellan de unga afsåg äfven ett annat mål än de ungas egen fostran. Detta mål var att utbilda personer, som med intresse kunde ägna sig åt de uppgifter, som föreningen gjort till sina. Man hoppades nämligen, att de unga, som tillhört föreningen till sitt adertonde eller tjugonde år, sedan skulle blifva medlemmar af föreningen för vården om de unga och i denna blifva till synnerligt gagn genom sitt intresse och sin sakkunskap.

Af hvad vi i det föregående anført framgår, att vi hålla det för synnerligen viktigt, att man bereder ungdomen tillfälle till förädlande nöjen. Bland dessa räkna vi i första rummet folklekar och andra kroppsöfningar, enär dessa icke endast öka den enskildes arbetskraft och främja hans arbetsduglighet utan äfven höja vårt folks försvarskraft. Därför bör man allvarligt vinnlägga sig om spridande af intresse för folklekar och andra manliga idrotter, hvartill vi ock räkna vandringar i skog och mark, bergsstigningar m. m. Många fabriksstyrelser hafva insett vikten af att bereda sina arbetare tillfälle till kroppsöfningar på lediga stunder. Så har t. ex. doktor Henrik Traun i Hamburg anordnat för de unga fabriksarbetarne lekar i det fria. Huru värdefulla sådana lekar äro, hafva de af doktor Traun gjorda erfarenheterna bevisat. Genom mätningar af den ungdom, som deltagit i lekarna, har blifvit styrkt, att de ungas bröstomfång betydligt tilltagit, och att deras muskler stärkts, sedan lekarna i det fria införts; därjämte har antalet af såväl sjuka som sjukdagar i beaktansvärd grad förminskats.

Att väcka ungdomens intresse för folklekar och andra manliga idrotter är af synnerligen stor vikt äfven i andra hänseenden. Därigenom främjar man mycket alla sträfvan- den, som hafva till uppgift att bekämpa osedlighet och oregelbundet lif i öfrigt. Likasom man på lekplatsen bjuder

de unga på ren luft, bjuder man dem äfvenledes på ren fröjd. — Men vid ifrågavarande kroppsöfningar ser man icke endast på det gagn, som däraf kommer för kroppens stärkande och hälsa, utan därjämte på den nytta, som däraf kan hämtas för själskrafternas sunda utveckling. Lekar och andra kroppsöfningar, rätt anordnade, bidra nämligen till att stälsätta viljan. Må därför alla, hvar och en i sin stad, göra hvad de kunna för att intresset för folklekar och annan manlig idrott måtte spridas till allt vidare kretsar.

Till omsorgen om de unga arbetarne hör äfvenledes att söka förskaffa dem tjänliga bostäder. Som förhållandena nu äro, är det i allmänhet mycket illa beställt med de unga arbetarnes bostäder. Ej sällan inhysa de sig hos arbetarfamiljer och bo i samma rum som familjen eller också flera tillsammans i något rum, som denna för egen del ej begagnar. Ofta hafva de ej egen bädd utan dela sådan med någon annan. Detta s. k. inneboendesystem medför mycket ondt. Däraf uppkommer nämligen mycken sjuklighet dels genom smitta och dels genom trängsel, osnyggighet och förskämd luft. Men det är ej nog därmed. Systemet har därjämte med sig mycken osedlighet. De unga få ej endast ofta se och höra scener ur familjelifvet, som på intet sätt äro föredömliga, utan de utsättas ock för många frestelser till dryckenskap och osedlighet. Hvad bör göras för att skaffa de unga ogifta arbetarne bostäder, som icke äro menliga för deras hälsa, och som ej medföra så många frestelser till hvad ondt är? Frågan är ej lätt att besvara. Många människoälskande män hafva sysselsatt sig med problemet, men det är dock ännu i hufvudsak olöst. Ett bland de förslag, som blifvit framställda till det ondas afhjälpan, är att bygga ungarshotell, eller stora hus, i hvilka endast enrumslägenheter inredas. Det lär finnas sådana i England. Mycket godt torde därigenom kunna vinnas; men å andra sidan torde det dock hafva med sig stora betänkligheter att i samma hus sammanföra en stor mängd ungar, hvilka äro öfverlämnade alldeles åt sig själfva. Ett kasernlif, som ej står under sträng uppsikt och ej vägledes genom några föreskrifter, kan blifva till stor skada för dem, som bo i kasernen. Skola sådana ungarshotell anordnas, måste regler för sammanlevnaden däri upp-

göras, och det är nödvändigt, att det med stränghet vakas öfver att dessa efterlevas. Ett annat förslag är att i de för ogifta arbetare afsedda husen inreda stora rum, i hvilka en mängd för en person afsedda bäddar anordnas. Men äfven i detta fall är det nödvändigt, att samlifvet ordnas efter bestämda regler och att pålitliga personer få uppdraget att öfvervaka dessas efterlevnad. Det har äfven satts i fråga, om ej sängarna i dessa sofflokaler borde vara sådana, att de kunde sammanläggas. På detta sätt kunde man bereda arbetarne utrymme, om de stundom af någon anledning behöfde om dagen vistas i lokalen. Arbetsgifvarne böra låta sig angeläget vara att förskaffa sina arbetare — både gifta och ogifta — tjänliga bostäder. Härigenom skulle de verka ej endast till välsignelse för arbetarne utan ock till gagn för sig själfva.

I utlandet finnes ett och annat s. k. flickhem (mariehjem), ställen, där flickor kunna få bostad för längre tid. Lifvet i dessa är visserligen regleradt men ej klosterartadt. Morgon och afton hålles i dem andaktsstund; men ingen är tvungen att däri deltaga. Om någon ej infinner sig till morgon- eller aftonbönen, tager föreståndarinnan det icke illa. Den, som känner inre lust att deltaga i andakten, infinner sig därtill. Hvarje vecka hålles en bibelstund; alla kunna ej därtill infinna sig, då många af sina göromål äro hindrade från att deltaga däri. Kortligen lifvet i flickhemmen är förtroligt, gladt, liknande samlifvet i en kristlig familj. Flickorna göra, då tiden tillåter det, gemensamma utflykter och förnöja sig därunder med sång och förtroliga samtal.

Jämte flickhemmen finnas äfven s. k. aftonhem för arbeterskor. Dessa hem äro afsedda för sådana arbeterskor, hvilka ej bo i egna rum, utan som hyra sig någonstädes endast en soffplats. Från klockan 6 till klockan 10 eftermiddagen äro hemmen öppna. I dem söker man ordna så, att arbeterskorna skola få njuta af ett vederkvickande samlif som ersättning för familjelifvet, och man hoppas på detta sätt hålla många från att under sin lediga tid drifva omkring på gatorna eller taga sin tillflykt till ställen, där de i utbyte mot sin arbetsförtjänst bjudas på förlustelser af mångahanda slag, af hvilka åtskilliga äro fördärfvande för både kropp och själ.

I hemmen kunna arbetsverkorna erhålla för godt pris en billig aftonmåltid. Under några damers tillsyn och ledning få de unga kvinnorna sysselsätta sig med att sy och koka m. m. Dessutom förlustar man sig med sång, samtal, gymnastiska öfningar m. m.

Föreningarna för kristliga unga män och för kristliga unga kvinnor hafva samma mål som aftonhem för arbeterskor, ehuru de därjämte och i första hand hafva till uppgift att genomsyra de unga med kristlig lifsåskådning och att leda dem till förande af kristligt lif.

Under forna tider voro arbetaren och tjänaren medlemmar af arbetsgifvarens och husbondens familjer. Nu har förhållandet i allmänhet blifvit ett annat. Arbetarne och många tjänare höra nu icke till husfolket. Själfva få de ej sällan skaffa sig bostad och sörja för sin egen hushållning. Här af har mycken löslighet i åskådningar och lefnadssätt uppkommit. För att råda bot häremot hafva åtskilliga föreningar bildats med uppgift att på ett eller annat sätt taga hand om framför allt de unga arbetarne och därigenom rädda dem från att komma in på de villovägar, som för det obrutna sinnet synas så naturliga och för det köttsliga ögat förekomma så tillgängliga. Men dessa föreningar, så goda deras afsikter än äro, hafva dock med sig vissa betänkligheter. Det torde nämligen ej kunna förnekas, att åtskilliga föreningar, som vilja bereda de unga ersättning för ett familjelif, hvaraf de genom förhållandenas makt ej få njuta, ej obetydligt medverkat till att lossa familjebanden, i det de draga många familjemedlemmar från det mer enformiga, tysta hemlifvet ut till det mer omväxlande, lifliga sällskapslif, hvarpå föreningarna hafva att bjuda. Dessutom torde ej så få af dem, som i ungdomen tillhöra en dylik förening, blifva så vana vid sällskap och omväxlande förlustelser, att de sedan ej gärna trifvas uti det stilla hemmet. Dock torde under nuvarande förhållanden föreningarna i allmänhet vara till välsignelse; men såsom mål för sin verksamhet böra de sätta att göra sig själfva öfverflödiga. De böra därför göra hvad de kunna för att så många familjer som möjligt måtte bildas; för att arbetsgifvare måtte låta sig angeläget vara att bereda sina arbetare goda bostäder; för att unga arbetare

och arbeterskor måtte blifva inackorderade i hyggliga familjer, där de behandlas som medlemmar af familjen; för att små arbetshem måtte bildas; för att församlingarna måtte anordna samlingslokaler, där tillgång finnes till goda böcker, tidskrifter och tidningar m. m.

Till vården af unga kvinnor hör att gifva dem smak för och färdighet uti husliga sysslor. Därför böra skolstyrelserna sörja för att undervisning i huslig ekonomi meddelas i folkskolan. Det hör nämligen till en kvinnas allmänbildning att kunna förrätta de vanliga husliga sysslorna, hon må tillhöra arbetsklassen eller den s. k. öfverklassen. Det är lika viktigt för flickan att få öfva sig uti husliga sysslor som för gossen att under sin skoltid få lära sig att använda handen och att begagna de vanligast förekommande verktygen, särdeles dem, som användas vid snickeri.

Vill man taga hand om ungdomen, är det framför allt nödvändigt att fostra den till nykterhet. I skolan bör därför kraftigt framhållas, hvilka skadliga följder missbruket af alkoholhaltiga drycker medför; från predikstolarna bör allvarligen varnas för dryckenskap, och fäder, arbetsgifvare och husbönder böra i ord och handling mana till iakttagande af nykterhet. Men allt detta är icke nog. Äfven staten måste gripa in för att försvåra tillgången till rusgifvande drycker. Så bör t. ex. hög tull läggas på öl, brännvin och viner af alla slag. I Schweiz skall handeln med alkoholhaltiga drycker vara ett statens monopol. Det säges, att denna anordning visat sig gagnelig. I många länder söker man inrätta s. k. nykterhetsvårdshus. Synnerligen i Amerika och England äro sådana talrika. Finnes i dessa tillgång till mat för billigt pris, hafva de stor förmåga att draga ungdomen till sig. Af naturen har nämligen människan icke lust för att vare sig röka eller dricka. Hon måste vänja sig därvid och underkastar sig därför till en början många obehag; men mången fortsätter dock, ty det förekommer så manligt och duktigt att kunna röka och dricka liksom de äldre sällskapsbröderna och arbetskamraterna. Men har den unge öfvervunnit obehagen, får han tyvärr ej sällan ett så starkt begär efter de ifrågavarande njutningsmedlen, att dessa blifva

hans tyranner. För att hindra de unga från att komma i frestelse att vänja sig vid starka drycker vore det önskligt, om det utfärdades förbud för ungdom under 17 år att besöka krogar, därest de unga ej vore i sällskap med äldre, som om dem hade omvårdnad. Ett dylikt förslag har blifvit väckt i preussiska riksdagen. — I Skandinavien tillser man, att endast alkoholhaltiga drycker af god beskaffenhet få hållas allmänheten till handa, samt anser af synnerlig vikt, att dessa drycker icke äro alltför billiga. Det synes oss, som om detta vore ett godt medel för främjande af nykterhet.

Men det är icke nog därmed, att man så mycket som möjligt söker för ungdomen försvåra tillgången till starka drycker, utan man måste ock vara betänkt på att skaffa den någon ersättning därför. Man bör fördenskull arbeta för anordnandet af snygga lokaler, där kaffe, te, choklad samt läskedrycker hållas till salu, men i hvilka hvarken brännvin, öl eller vin får försäljas.

Slutligen vilja vi fästa uppmärksamhet på vikten däraf, att man tager hand om de unga, som, sedan de utstått ådömdt straff för begångna förbrytelser, åter blifvit försatta i frihet. Dessa bör man mottaga i skyddshem, där de få sysselsätta sig med träget arbete, till dess man kan lyckas att förskaffa dem lämpliga platser, helst hos arbetsgifvare, som ägna sina arbetare omvårdnad äfven i sedligt hänseende.

Carl K—n.

12.

Det nationella elementets betydelse vid folkundervisningen.

Det var en tid, då de ledande personerna på uppfostrings-teoriens område satte såsom ett mål för ungdomens uppfostran att dana de unga till världsmedborgare. Denna tid inföll under den s. k. rationalismens period eller det s. k. upplys-

ningstidehvarfvet. Den mest bekante förfaktaren af denna mening bland pedagogerna var Johan Bernh. Basedow, och han stöddes i dessa sina tankar bland annat af den berömda filosofen Kant i Königsberg. Basedows meningsfränder bland »filantroperna» sågo mänsklighetens lycka ligga däri, att människor och folk smälte samman till en likartad enhet, i hvilken deras egendomlighet och självständighet upplöstes som droppen i hafvet. I följd af denna sin åskådning ansågo de, att den naturliga kärleken till det land och folk, där den unge växer upp, borde kväfas för att lämna plats åt en kosmopolitisk. De blundade för den historiska utvecklingen och påstodo i sin ifver, att patriotismen bure skulden till all den afund och söndring, som rådt och hälskade mellan folken och ofta vållat krig med ty åtföljande nöd och elände. För dem var patriotismen att anse som en föråldrad kinesisk mur, som borde rifvas såsom otidsenlig och fältet i stället öppnas för en sammanblandning af folk och nationer till en enhet af högre och ädlare slag.

Denna kosmopolitism har ännu framstående försvarare. Till dessa hör bland andra den ryske författaren grefve Leo Tolstoy, hvilken t. ex. i sin år 1900 utgifna skrift, kallad »Patriotismen och regenterna» förkunnar bann öfver den förra så väl som öfver de senare under påstående af att dessa båda faktorer bära skulden till den oenighet, afund och de krig, som ofta resa folk mot folk.

Såttillvida ligger verkligen något berättigadt i kosmopolitismen, som det väl måste räknas såsom något godt och tillbörligt, att nationer lika väl som enskilda människor i samsa och välvilja närma sig till hvarandra och se hvarandras intressen till godo, men detta behöfver icke ske med offer af politisk självständighet och fäderneärfda samhällsförhållanden.

Tanken på en dylik förbrödring har ingalunda sitt upphof i en kosmopolitisk världsåskådning. Så länge kristendomen verkat såsom en kraft i världen, har både broderlig kärlek och allmänlig kärlek blifvit predikad. Till folkens sammanslutning verka alltjämt äfven andra faktorer. Litteraturens betydelsefullare alster gå från folk till folk i öfersättningar och skapa enahanda idékretsar och väcka likartade

intressen. Det oerhörda och ständigt växande nätet af samfärdsstrådar i form af järnvägar, telefon- och telegraflinjer knyta människor och folk allt närmare hvarandra och bidraga att äfven familjeförbindelserna utsträckas mera än förr öfver hemlandets ramar, och att olika blod blandas samman. Den moderna industrialismen eller fabriksväsendet sätter alltmera en gemensam färg på samhällslifvet; det allt lifligare varuutbytet och handeln medverka till att binda samman folkens intressen. — På alla håll märkes en tendens till att upplösa de skarpa gränserna; ett symptom, som rent af är kännetecknande för tiden och därför gifver löfte om att folken skola alltmera dragas tillsammans istörre broderlig enhet än hittills. Såsom exempel på denna tidens benägenhet för att förtunna alla gränser, utjämna och sammansmälta dem, kunna vi ock hänvisa till företeelser å andra områden än de politiska. Så falla alltmer och mer bort alla stånd- och klasskillnader inom folken. De fattigare samhällslagren sträffa efter samma förmåner, rättigheter och njutningar, som förr voro förbehållna åt de s. k. högre klasserna. Inom vetenskapens värld röja sig ock liknande tendenser till sammansmältning. Filosofen närmar sig naturvetenskaperna, och flera andra lärdomsgrenar låna åtminstone från dessa sin forskningsmetod. Det vetenskapliga arbetet söker sina hjälpkällor ej blott inom den egna vetenskapens gebit utan går öfver dess gränser till andra lärdomsgrenar, som få hjälpa och stödja detsamma. Vetenskaperna närma sig och förbindas alltmera med hvarandra. Inom tidens modernaste vetenskaper, naturvetenskaperna, särskildt de beskrifvande bland dessa, nedbrytas de forna skarpa gränserna mellan föremålen i deras naturliga system. Man talar nu blott om en fortlöpande utvecklingskedja, enligt hvilken det ena naturföremålet betraktas hart när blott såsom en nyans af det andra, tillkommet i enlighet med de lagar, som göra det möjligt för trädgårdsodlaren att af en modeblomma frambringa variationer i det oändliga.

Till och med på det religiösa området röjas motsvarande tidstecken, som tala om utjämnande, förbrödring och nivelering. I de hedniska länderna arbeta med växande inbördes fördragsamhet missionärer af skiljaktiga trosbekännelser och

kyrkosamfund. Den brist därpå, som kännetecknade t. ex. ortodoxiens tidevarf inom den protestantiska kyrkan och som redan under reformationstidevarvet reste folk mot folk, denna intolerans märkes föga i våra dagar, äfven om den katolska kyrkan ännu af princip ej uppgifvit sitt samvets tvång. Åtminstone inom den protestantiska kristenheten spåras tecken på till och med obenägenhet att inrama trosbekännelsen inom fasta gränser. Gränslinjen mellan kristendom och världsväsende hålles ganska flytande — skillnaden mellan Kristus och en vanlig syndig människa söker man göra alltmera omärklig, o. s. v. — I all sin villa pekar detta på en tidens allmänna riktning att utjämna och att nedbryta gränser, som förut synts vara öfverstigliga.

Då vi sålunda kunnat tydligt förmärka en på djupet verksam sammansmältningsprocess, torde mången hålla för bäst att låta den fräta sönder äfven den nationella friheten och att låta denna tidvattnets bölja så godt först som sist uppsluka vår nationella själfständighet och som den fallande regndroppen gå upp i insjöns vattenmassa.

En sådan önskan tro vi dock böra stämplas ej blott som skamlig utan ock som dåraktig, för så vidt den syftar på annat än den förbrödring, som efter hand försiggår på den naturliga utvecklingens väg.

För att visa detta vilja vi till en början rikta blicken på huru vissa andra folk ställt sig till vissa stormakters benägenhet att dana världsvälden på andra staters bekostnad. Med förtrytelse afvisa ännu i dag de dansktalande invånarne i Sönderjylland tyskarnes sträfvanden att kväfva deras nationella lif. När England i dessa dagar i föregifvet civilisatoriskt syfte vill i Sydafrika utbreda sin maktsfär och kultur samt med kanonernas språk söka öfvertyga de motspänstiga boerna om den stora nyttan att uppgifva sin nationalitet och frihet för att uppgå i den engelska nationen, så hafva dessa boer så litet uppskattat medborgarskapet i det engelska världsriket, att de efter bästa förmåga spjärnat emot och med blodig hand tillbakavisat britternas anbud att lyckliggöra dem.

Så hafva ock enligt historiens vittnesbörd i alla tider folken sökt värna sin frihet och sina samhällsinrättningar.

Och underligt vore, om så icke skett. Dessa äro en dyrbar egendom och liksom hela deras kulturståndpunkt en afspeglings, en produkt af hvarje särskildt folks egendomliga skaplynne; liksom detta i sin ordning alstrats under inflytelsen af de säregna förhållanden, hvarunder det lefvat, såsom en följd af intryck af landets egen natur, af folkets medfödda anlag och af beröringen så väl medborgarne emellan som med främmande folk. Den olikhet i nationallynnen, begåfning och böjelser, som på detta sätt utvecklats sig inom hvarje folk, bildar ett naturligt band mellan landsmännen. Och, då dessa egendommigheter i mer eller mindre mån färga hvarje folks litteratur, konst och samhällsordning m. m., hafva utbildat sig i viss grad skiljaktiga idé- och kultursfärer, som befruktande påverka hvarandra, hvarigenom totalbehållningen af de civiliserade folkens allmänna odlingsarbete blir för mänskligheten mera rikt och mångsidigt, än om en yttre tvångsmakt finge jämnklippa alla grenarna på kulturens träd.

Det är alltså ganska naturligt, att ett folk är angeläget att bevara sin frihet, och det är tydligt, att det är en vinst för hela civilisationen, om nationernas frihet och själfständighet ej vingklippas eller tillintetgöras, så länge de visa sig äga förutsättningar för att lefva ett nationellt lif.

Hvarje kränkning af särskildt ett civiliseradt folks nationella frihet måste därför hos den tänkande medborgaren väcka grämelse och smärta. I synnerhet måste detta blifva fallet, då en nation med lägre kultur och religionsuppfattning utsträcker sin hand öfver ens eget land och folk. Det löper då fara att kanske för öfverskådliga, oberäkneliga tider dragas ned från en högre ståndpunkt till en lägre, från ljus in i halfdager. Då är fara för handen, att den statsförfattning, de samhällslagar, som genom föregående släktleds arbeten och sträfvanden blifvit afpassade efter de nationella behofven, komma att trampas under fötterna. Själfva yttrandefriheten kan komma att beläggas med munlås. Så har åtminstone skett i vårt grannland Finland. Där hänger nu en hotelse öfver enhvar, som dristar att tala om nationella rättigheter. Han kan till och med komma att löpa fara att blifva förvisad till orter och platser, där hans rättvisa klagan alldeles fåfängt skulle komma att förklinga. Där, i Finland, har folkets rätt

att deltaga i lagstiftning och beskattning rönt intrång, folkets söner utsättas för faran att instickas i en armé, som de betrakta såsom en främmande, och att måhända tvingas att utgjuta sitt blod för intressen och mål, som de anse ej komma sig vid. Finlands folk ha en liten erfarenhet af *våldets* sätt att smälta folk och nationer samman.

Landskapen söder om Finska viken hafva gjort liknande erfarenheter. Där har den förut protestantiska allmogen med lock och pock och oguldna försäkringar i stor mängd eggats att öfvergå till den grekisk-katolska kyrkan. Det universitet, som en svensk konung en gång upprättade i Dorpat i ändamål att i landet sprida västerländsk odling och som intill senare tider varit ledt af protestantiska lärare, har nu blifvit russificeradt och dess professorsstolar fyllda af ortodoxa ryssar. De rättssedvänjor, som folket haft i arf från den svenska tiden, hafva blifvit ersatta med juridiska anordningar af rent ryskt mönster. Polen har ock känt trycket så tungt, att det mer än en gång gjort allvarsamma försök att återvinna sin forna frihet.

Då således det rent nationella intresset har berättigade anspråk att blifva tillgodosedt, och flera länder i våra dagar hafva en smärtsam erfarenhet af den politiska själfständighetens förlust, så borde det icke möta svårighet att besvara den frågan, om man bör lägga vikt vid det nationella elementet vid folkundervisningen. Faran kan möta äfven vårt land och folk. För den s. k. panslavismen hägrar hoppet att en gång den slaviska folkfamiljen skall taga arvet i världen efter den germanska, hvilken af den förra betraktas såsom utlefvad. Liksom germanerna en gång störtade det murkna romerska världsväldet och därefter togo försteget framför de romerska folkstammarna, så skulle — mena de förstnämnda — enligt historiens lag österns söner nu stå i tur att taga hegemonien eller ledningen i världen. Det förljudes ock, att Napoleon den store, som ej kan fränkännas politisk siarblick, skall hafva fällt yttranden, som gått i samma riktning.

Då således det vore en dårskap att förneka tillvaron af vådor för vårt nationella lif, så måste det kännas som en förpliktelse att söka hålla det fosterländska sinnet varmt och friskt.

Vikten för oss däraf framträder ännu tydligare, om vi besinna, hurusom i vårt grannland Norge, vår enda genom fördrag tillförsäkrade bundsförvant, ett par af dess yppersta män, Björnstjerne Björnson och Alexander Kjelland rådt sitt folk att gifva efter för de kraf, som Ryssland möjligen kunde vara hugadt att framställa. »Att sätta sig mot detta land vore lika med att söka dämna upp Glommen», skall den ene hafva yttrat. — Ja, i vårt eget fädernesland lär i medlet af nov. en ganska bemärkt man, lärare vid en af våra högskolor, vid ett möte i Göteborg hafva yttrat, att ingenting vore att frukta af utländingars spionier. Och han framställde sin mening så, att det rent af kunde anses såsom något godt och lockande för oss svenskar, ifall vi finge gå upp i vårt östra grannfolk, ty där — skall han hafva yttrat — kunde vi svenskar hafva en kulturmission att fylla, »kanske den största, som kommit på vår lott sedan Ruriks dagar».

I andra länder är ock det nationella intresset ganska lifaktigt. Norrmännen i allmänhet äro ytterst måna om allt, som är nationellt. Så är till och med det dansk-norska skriftspråket obehagligt för många norrmän, och den gällande lagen för landets folkskolor gynnar därför läsning af folkspråket, ehuruval ännu ingen nämnvärd litteratur uppvuxit på dessa munarter. Också i öfriga Europas länder pulserar det nationella lifvet kraftigt. I Tyskland, Frankrike och England m. fl. länder svallar det starkt. Att en rätt varmblodig patriotism ännu i senare tid uträttat stora ting, visar icke minst Tysklands historia. Slaget och blödande ur många sår gick Tysklands stater såsom vasaller åt Napoleon I. Men då framträdde Körner och Ernst Moritz Arndt med sina glödande fosterländska sånger, som återtände modet hos sina landsmän och väckte en nationell hänförelse, som bidrog att återskänka nationen dess frihet. En tacksam eftervärld har ock med skäl rest minnesstoder åt de bägge fosterlandsvännerna.

Illa är, om vi svenskar låta klenmod och försagdhet råda. Vi underlättade därmed förverkligandet af det öde, som helt nyligen en engelsk statsman spådde skulle drabba alla smärre nationer, det nämligen att uppslukas af de stora.

Vi svenskar hafva synnerligen rika skatter att taga vara uppå i vår rena evangeliska, lutherska tro, i vår nationella

litteratur, i vår politiska frihet, statsförfattning, våra samhällsinrättningar, vårt rättsväsende, vår hela andliga odling m. m., allt uttryck för vårt folks grundkaraktär och framvuxet ur vår historia.

Dessa skatter kunna förloras, om vi icke lära det uppväxande släktet att så älska detta arf från våra förfäder, att det är villigt att offra sig för dess bevarande. Därför måste vi lära den ungdom, hvars fostran blifver oss ombetrodd, att kläder och föda icke äro nog för lifvets lycka, att, om man hindras att fritt bekänna sin kristliga tro, att bestämma öfver ej mindre sina ord än handlingar, att njuta personlig frihet, att medverka vid lagstiftning och beskattning, ens ställning är föga olik nötkreaturets. Detta kan ju hafva fullt upp af mat och dryck, men det måste dock gå under oket.

Vid *kristendomsundervisningen* behöfva vi således lära barnen något fatta den stora nådegåfvan att äga en ren och oförfalskad troslära, hvilken ej som den grekisk-katolska sätter gudaktigheten i tomma, andelösa ceremonier eller som den romersk-katolska i en trälaktig underkastelse under en mängd hierarkiska kyrkostadgar utan i ett personligt umgänge med Gud på grundvalen af Jesu Kristi förtjänst. Barnen behöfva rätt hjärtligt påminnas om att deras förfäder i snart 400 år hämtat frid och tröst ur sin evangeliska troslära och för dess bevarande till och med offrat lif och blod; deras uppmärksamhet bör fästas därå, att vår folkkyrkas former vuxit fram ur historisk grund och blifvit afpassade efter vårt folks förhållanden. Önskligt vore, om läraren maktade gifva barnen en förnimmelse af att ännu alltjämt denna tro är en grundsten för vårt folks lycka. Vid läsning af *modersmålet* tillkomme det läraren att rikta barnens tanke på det stora värdet att äga ett språk, som tagit gestalt efter den idévärld, hvari vårt svenska folk rört sig, och som därför borde bättre än något annat kunna tolka vårt tanke- och viljelif. Därför bör läraren ock i den mån skolans omständigheter det tillåta söka väcka intresse och kärlek till den sköna litteratur, som vi äga på vårt fädernearfda tungomål, och af denna orsak väl begagna de flyktiga ögonblick, som sparsamt kunna förunnas folkskolans barn att njuta af en

och annan pärla ur diktens värld. Till gagn och glädje länder det förvisst att låta barnen lära utantill lämpligt valda små poetiska dikter.

Vid undervisningen i *svensk historia* erbjudas ej mindre rika tillfällen att väcka och värma kärleken till hem och hård, utan att därför läraren behöfver förledas till en förkastlig chauvinism eller ensidig patriotism. Sådana nationella rörelser som den engelbrektska folkresningen och befrielsekriget under Gustaf Vasa äro värda att framhållas och kommenteras liksom allt, som i högre grad främjat vår politiska, borgerliga och religiösa frihet, samhällsordning och fosterländska odling. Visserligen bör detta icke ske genom mer eller mindre vetenskapligt hållna historiska utredningar af våra samhällsinrättningars utveckling eller af våra politiska strider utan fast hellre genom väl valda åskådliga taflor ur vårt folks lif samt af betydelsefullare personer i deras handel och vandel, personer, i hvilka den nationella andan fått ett typiskt, ädelt och hedrande uttryck, såsom t. ex. hos en Torgny lagman, Birger jarl, Engelbrekt, Gustaf Vasa, Gustaf II Adolf, Axel Oxenstierna, Johannes Rudbeckius, Magnus Stenbock, Baltzar von Platen m. fl. Däremot bör läraren akta sig för att lägga hufvudvikten vid torra fakta, namn och data, och hvad som går under namn af »plugg». Ju varmare sympati läraren visar sig själf äga för föremålen för sina skildringar, desto djupare inbrännas motsvarande känslor i mottagliga barnahjärtan. I de ord, som den store tyske skalden Goethe en gång skall hafva fällt: »Det bästa, som vi hämta ur historien, är den hänförelse, som den väcker hos oss», ligger utan tvifvel en sanning, som läraren gör väl om han lägger på sinnet. Lika visst som detta ämne kan värma hjärtat för oskuld och dygd, sanning och rättfärdighet, så kan det ock stärka mod och fosterlandskärlek.

Knappast mindre anledning att beröra de nationella intressena skänker undervisningen i fäderneslandets *geografi*. Sveriges natur och folk, deras inflytande på hvarandra och på våra samhällsförhållanden komma osökt på tal. Läraren får anledning att påpeka de rika förmåner, som fosterlandet uti sin omväxlande natur bjuder vårt folk, de utvecklingsmöjligheter, som redan landets fysiska beskaffenhet ställer

oss till buds, att denna icke som söderns länder genom öfverflödande yppighet frestar till dåsig maklighet, utan uppfordrar till arbetsamhet men ock lönar den idoges möda. Å andra sidan må man ej dölja de faror, som fäderneslandets geografiska läge framkallar, ehuru man naturligtvis aldrig får använda upphetsande och utmanande ord.

Undervisningen i *naturskunnighet*, som å flera punkter lätt kommer att beröra den i geografi, kan ock vara ägnad att värma den nationella andan, då den sysselsätter sig med svenska naturföremål.

Delvis besläktad med undervisningen i sistnämnda ämne är den i *trädgårdsskötsel*, hvilken kan göras icke mindre fruktbringande med hänsyn till den nationella andans väckande. Förstår läraren att intressera barnen för trädgårdsodling och därigenom lifva dem att en gång i framtiden pryda täppan kring den stuga, där de fått sitt hem, med träd och blommor och därmed öka dess trefnad, så komma våra hjärtan att bindas vid fädernetorfvän med starkare band, och denna kärlek till hem och hård är en viktig del i den bärande grunden för kärleken till det vidsträcktare fäderneslandet. Äfven *sångundervisningen* kan och bör verka för fosterländska syften. En insiktsfull lärare har öra för det karakteristiska i våra äldre folkmelodier och kan ingjuta sympati för dessa uttryck af det känslolif och de stämningar, som rörde sig hos våra förfäder, liksom han ock förstår att välja sådana stycken ur samtidens tonkonst, som främja ett fosterländskt sinnelag.

Gymnastiken i våra skolor har ju för sin utveckling att tacka P. H. Lings fosterländska ande. Hans mål var ju att dana ett släkte lika hurtigt och mäktigt af ansträngningar som våra härdade förfäder. I samma riktning som han bör ock hvarje folkskolans lärare sträfvä.

Då våra folkskolor bland annat hafva till syfte att genom en fosterländsk anläggning af skolarbetet söka betrygga vårt folks nationella odling, hvarmed vår politiska självständighet nära sammanhänger, så följer däraf, att vår svenska folkskola måste lägga sig vinn om att utbilda en sund och stark nationalanda bland dess ungdom. Ingen människa vet, huruvida ej tider kunna komma för vårt folk, då det behöfver spanna alla sina krafter till den yttersta ansträng-

ning för att så väl för egen räkning som för kommande släkten söka bevara det arf af frihet och själfständighet, som vi mottagit från våra förfäder. Om vårt folk i ett dylikt kritiskt ögonblick skall finnas villigt till nödig kraftansträngning och att i rätt tid förstå att rusta sig för att möta faran, beror väsentligen på om folkets lärare förmått dana vår ungdom till fosterlandsälskande och plikttrogna medborgare.

G. W.

13.

Skriftliga redogörelser för lösningen af räkneuppgifter.

I de flesta läroanstalter är det brukligt, att lärjungarne få öfva sig i utarbetandet af skriftliga uppsatser. Detta gäller särskildt modersmålet, men äfven i andra ämnen förekomma dylika öfningar. Så är förhållandet med matematiken. Af ålder ha lärjungarne fått öfva sig att lösa geometriska uppgifter och att i skrift redogöra för deras lösning. Med stort skäl anses, att denna öfning i hög grad bidrar till att utveckla tankeförmågan hos lärjungarne och att vänja dem vid noggrannhet. Vid lösningen af dylika uppgifter få lärjungarne tillfälle att uppöfva sin kombinationsförmåga och sin förmåga att grundligt se efter, för hvilka fall en lösning är giltig. Äfven i den del af matematiken, som benämnes aritmetik, borde skriftliga redogörelser förekomma. Så vidt jag vet, är lektor Nordlund den förste, som här i Sverige med styrka framhållit behovet däraf, att lärjungarne få öfva sig att skriftligen affatta lösningen af aritmetiska uppgifter. Han gjorde detta i en år 1879 utgifven bok med titeln »En samling räkneuppgifter samt fullständig redogörelse för deras lösning», och sedan har han i ett år 1896 utgifvet häfte, hvars titel är »Lösningar af uppgifter i aritmetik och algebra», ytterligare utvecklat denna frågas betydelse. Undertecknad har under några år vid Karlstads seminarium tillämpat den

af lektor Nordlund föreslagna öfningen i skriftlig redogörelse för räkneuppgifter, och jag har tänkt, att en och annan lärare skulle vara intresserad af att höra min erfarenhet i denna sak.

I första klassen vid seminariet få eleverna lära sig bråkbegreppet grundligt, och för detta ändamåls vinnande har jag funnit de af lektor Nordlund föreslagna papparken samt meterstafvarna vara mycket lämpliga. Först i andra klassen genomgås tillämpningar på bråkläran i form af blandade exempel. Uppgifterna i en räknebok eller upplästa exempel få eleverna själfva lösa och sedan affatta skriftlig redogörelse för lösningen. Sedan de flesta lärjungarne skriftligen löst ett eller flera exempel, framkallas en af dem till svarta taflan, där han får skriva upp sin lösning. Denna underkastas därpå kritik af kamrater och lärare. Om en annan elev här löst exemplet på ett sätt, som väsentligen skiljer sig från det på taflan uppskrifna, får han skriva upp sin lösning, och sedan granskas också denna lösning. Ibland brukar jag skriva upp lösningen, ifall det finns någon mycket enkel sådan och eleverna ej funnit den. Innan lärjungarna få sysselsätta sig med öfningar af det nyss nämnda slaget, har jag på svarta taflan uppskrifvit lösningen af några uppgifter, och eleverna ha fått hjälpa till vid deras lösning.

Enär man vid räkning rör sig med talen, ej med de verkliga storheterna, bör detta särskildt framhållas. För att få korta uttryck ha benämningar af följande slag införts, nämligen metertal, kvadratmetertal, årtal, kubikmetertal, litertal, kilogramtal. Hvarje mening i redogörelsen börjar i allmänhet med ett tal. Vid uppgifters lösning måste man ju taga det ena steget efter det andra, och för hvarje steg, man går fram, bildas en mening. De storheter, som förekomma i exemplen, åskådliggöras genom linjer, och dessa linjer föreställa ibland penningssummor, ibland vikter, ibland rymder o. s. v. Genom att låta linjer föreställa de i en räkneuppgift ingående storheterna underlättas också exempelns lösning.

För att belysa det nu sagda upptagas här nedan några uppgifter jämte deras lösningar.

- 1) A. köpte 9 äpplen och B. 15 äpplen. Dessa äpplen delades lika mellan A., B. och C., som för sina äpplen betalade 48 öre. Huru mycket skola A. och B. erhålla af dessa 48 öre?

A. fick 6 öre och B. 42 öre.

Lösning. Öretalet till priset för hvarje äpple var

$$\frac{1}{3} \cdot 48 = 16.$$

Öretalet till B:s andel var

$$16 \cdot 3 = 48.$$

Öretalet till A:s andel var

$$48 - 42 = 6.$$

- 2) P. hade utlånat ett kapital mot 5 % ränta samt sparade årligen 395 kr. af räntan. Om kapitalet varit utlånadt mot 4 % ränta, hade de årliga utgifterna öfverstigit räntan med 484 kr. Huru stora voro utgifterna? 4,000 kr.

Lösning. Krontalet till kapitalet var

$$100 \cdot (395 + 484) = 87900.$$

Krontalet till utgifterna var

$$879 \cdot 5 - 395 = 4000.$$

- 3) En månglerska köpte äpplen till ett pris af 4 öre för 3 stycken samt fick vid deras försäljning 7 öre för 4 stycken. Hennes vinst var 75 öre. Huru många äpplen köpte hon? 180.

Lösning. Öretalet till vinsten för hvarje äpple var

$$\frac{7}{4} - \frac{4}{3} = \frac{5}{12}$$

Antalet äpplen var

$$75 : \frac{5}{12} = 180.$$

- 4) A. köpte 2 hus, det ena för 9650 kr. och det andra för 7950 kr. Det förra huset sålde han med 8 % vinst och det senare för 7266 kr. Huru många procent vann eller förlorade han på affären? A. vann $\frac{1}{2}$ %.

Lösning. Krontalet till inköpssumman var

$$9650 + 7950 = 17600.$$

Krontalet till försäljningssumman var

$$\frac{108}{100} \cdot 9650 + 7266 = 17688.$$

Krontalet till vinsten var

$$17688 - 17600 = 88.$$

Procenttalet till vinsten var

$$88 : 176 = \frac{1}{2}.$$

- 5) I en affär ägde A. 35 %, B. 40 % och C. återstoden. Vid uppgörelsen fick B., som för sitt arbete i affären erhöll 25 % af vinsten, i allt 3850 kr. Huru mycket erhöilo A. och C. af vinsten?

A. erhöill 1837 kr. 50 öre och C. 1312 kr. 50 öre.

Lösning. Af vinsten erhöill B.

$$\frac{1}{4} + \frac{2}{5} \cdot \frac{3}{4} = \frac{11}{20}.$$

Krontalet till vinsten var

$$\frac{20}{11} \cdot 3850 = 7000.$$

Krontalet till A:s andel var

$$\frac{35}{100} \cdot \frac{3}{4} \cdot 7000 = 1837,5.$$

Krontalet till C:s andel var

$$\frac{1}{4} \cdot \frac{3}{4} \cdot 7000 = 1312,5.$$

- 6) En 18 m. 5 dm. lång rektangel är lika stor som en 4-siding med 2 parallella sidor. Afståndet mellan dessa sidor är 7 m. 4 dm., och deras decimetertal äro 174 och 246. Hvilket är metertalet till rektangelns höjd? 8,4.

Lösning. Kvadratmetertalet till rektangeln är

$$\frac{1}{2} \cdot (17,4 + 24,6) \cdot 7,4 = 155,4.$$

Metertalet till rektangelns höjd är

$$155,4 : 18,5 = 8,4.$$

- 7) Ett cylindriskt bleckkärl utan lock har 1 dm. diameter samt rymmer 1 l. Huru stora äro kärlets botten och buktiga vägg tillhopa? $4 \frac{11}{14}$ kvdm.

Lösning. Kvadratdecimetertalet till bottnen är

$$\frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{22}{7} \cdot 1 = \frac{11}{14}.$$

Decimetertalet till höjden är

$$1 : \frac{11}{14} = \frac{14}{11}.$$

Kvadratdecimetertalet till summan af bottnen och den buktiga väggen är

$$\frac{11}{14} + \frac{22}{7} \cdot 1 \cdot \frac{14}{11} = 4 \frac{11}{14}.$$

Dessa skriftliga redogörelser intressera, enligt hvad jag funnit, eleverna mycket, och efter någon tids öfning bli de ganska skickliga i att lösa samt att i skrift redogöra för lösningen af rätt svåra uppgifter. Därför rekommenderar jag dem på det varmaste. Jag tror, att öfningar af detta slag skulle vara särdeles lämpliga i allmänna läroverkens 5 och 6 klasser samt i flickskolans högsta afdelningar.

Georg Rose.

14.

En ekonomiskt vanlottad lärargrupp.

Under innevarande års riksdag har ett beslut fattats, som i betydlig grad förbättrat deras ställning, hvilka tjänstgöra såsom lärare vid folkskolelärar-(lärarinne)seminariernas öfningsskolor. Deras löneförmåner uppgå numera till 2,400 kronor. Utgångslönen är 1,500 kronor och tre lönegrader å 300 kronor hvart femte år. Härmed torde staten för en lång följd af år hafva försäkrat sig om dugliga lärare vid öfningsskolorna, i synnerhet om denna kategori af lärare erhåller en mot deras lönevillkor proportionellt svarande pension.

Men ännu återstår att bereda en annan grupp af lärare vid rikets seminarier en ställning i ekonomiskt hänseende, som i någon mån motsvarar betydelsen af deras verksamhet för folkskolelärar-kandidaternas utbildning. Vi mena musik-

lärarne. Att deras arbete vid undervisningen ingalunda är af underordnad vikt, inses lätt af enhvar, som behjärtat sångens och musikens betydelse för den religiösa och fosterländska bildningens höjande. Ej heller är deras arbete underlägset de andra lärarnes med hänsyn till möda och ansträngning, snarare är man frestad att påstå motsatsen. Det ensidiga ansträngandet af hörselnerven måste i längd verka underminerande på nervkraften i allmänhet och göra musikläraren förr utsliten och till arbete mindre bekväm, än hvad fallet är med åtskilliga andra kategorier af lärare.

Om nu detta är sant och ovederläggligt, kunde man ju vänta, att dessa lärare finge åtnjuta en jämförelsevis större aflöning för sitt enerverande arbete. Men så är ingalunda förhållandet. De villkor, staten erbjuder musiklärare vid rikets folkskollärareseminarier, äro angifna i kungl. cirkulärbrevet af den 28 maj 1897 (således af ganska färskt datum!), där det heter: att från och med år 1898 musiklärare och musiklärarinnor vid folkskolelärar- och folkskolelärarinneseminarierna må för *sexton till tjugu timmars tjänstgöring i veckan** erhålla en aflöning af ett tusen ett hundra kronor jämt två ålderstillägg å två hundra kronor hvarterda efter respektive fem och tio års väl vitsordad tjänstgöring; att nämnda lärare och lärarinnor för hvarje tjänstgöringstimme, som öfverskjuter tjugu timmar i veckan, må i ersättning för helt läseår uppbära femtio kronor.

Att en sådan aflöning, som först efter tio års väl vitsordad tjänstgöring går upp till 1,500 kronor,** ej erbjuder en tillräckligt tryggad existens åt en bildad person*** med familj, behöfver inga bevis; men vi vilja dock meddela en förteckning på vissa utgiftsposter, hvilka vi mottagit af en lärare, som tillhör ifrågavarande kategori.

* Kursiv. af oss.

** Här af afgå dock 30 kr. till pupillkassan.

*** Kompetensvillkoren för en musiklärare äro: att från musikkonservatorium förete goda vitsord i harmonilära, sång, piano- och orgelspelning (seminariestadgan § 19 b).

Hyran	kr. 450
Ved	» 80
Olja, ljus m. m.	» 45
Lifförsäkringspremie	» 200
Brandförsäkringspremie	» 12
Kommunalutskylder	» 65
Kronoutskylder	» 19
Hushållet: 5 personer à 75 kr. per månad	» 900
Lön m. m. till tjänarinna	» 75
Summa kr. 1,846	

Återstår likväl att bestrida utgifter till kläder, barnens skolgång och till annat, som är nödvändigt. Tydligt är, att en lärare i ett sådant läge måste söka sig extra inkomster, hvilket knappast är görligt på annat sätt än medelst musiklektioner. Denna inkomstkälla är dock föga lukrativ, i det att en musiklärare vid ett seminarium i regeln ej blir i tillfälle att undervisa elever ur de förmögnare samhällsklasserna. Musiklärare vid allmänt läroverk torde kunna skaffa sig afsevärda inkomster genom en eller annan enskild lektion om dagen, men detta är icke fallet med lärare i sådant ämne vid seminarium. Hans enskilda undervisning sökes företrädesvis af hans elever vid seminariet, och dessa äro i allmänhet så situerade, att de knappast kunna betala en minimal lektionsafgift. Att en person är för sin existens redan i någon mån hänvisad till enskilda lektioner åt elever vid den anstalt, där han utöfvar en lärares verksamhet, är en beklaglig sak från flera synpunkter, af hvilka vi dock här ej vilja röra vid mer än en. Blir läraren utsliten i förtid af det myckna lektionsgifvandet och han för sin och sin familjs utkomst är tvungen att fortsätta med enskild undervisning, blir lätt följden den, att han sparar sin kraft så mycket som möjligt vid de offentliga lektionerna för att duga till *något* vid de enskilda, eftersom af dessa hans lefvebröd är med nödvändighet beroende.

Ett sådant sakförhållande är ofördelaktigt för staten. Denna bör både i rättvisans och sitt eget intresse tillse, att hvarje dess tjänare erhåller en skälig ersättning för sitt arbete och en sådan ekonomisk ställning, att han *kan* full-

göra sin plikt, befriad från trycket af icke själföfvallad fattigdom.

Vi hafva med dessa rader velat fästa uppmärksamheten vid en kategori af för svagt aflönade lärare, därmed ej förnekande, att andra kategorier af i ekonomiskt hänseende vanlottade lärare finnas; dock torde den grupp af lärare, som här åsyftas, mera än andra ämbetsbröder vara i behof af *snar* och *betydande* löneförbättring. Den är också så fåtalig denna kår, att en rättmätig tillökning af dess löneförmåner ej behöfver i nämnvärd grad betunga statsverket.

T. K—r.

15.

Huru handledas seminarieeleverna lämpligen med hänsyn till barnpsykologiska studier?*

Att lämpa uppfostran och undervisningen efter barnens ståndpunkt och olika begåfning i deras individualitet är en pedagogisk regel, som ej af någon kan bestridas. Hvem kan väl heller med rätta förneka, att ej denna regel tillräckligt ofta framhålles för seminarieeleven, men det oaktadt återstår dock i nämnda hänseende mycket att önska af eleverna och deras undervisning. Hur skola vi då kunna vinna ett bättre resultat?

Innan vi öfvergå till besvarandet af denna fråga, vilja vi förutskicka några anmärkningar. Det är ett glädjande faktum, att vid våra seminarier finnes mången elev, som varmt intresserar sig för barnen och synes hafva öppen blick för vikten af barnstudiet. Vi måste ock med rätta erkänna, att elevernas kännedom om öfningsskolans barn f. n. är väsentligt bättre, än hvad fallet var för ett tiotal år sedan, och att särskildt under de senare åren anordningar vidtagits för vinnande af detta mål. Elevernas förlängda auskulte-

* Uppsatsen är utarbetad på grundvalen af ett inledningsföredrag under seminarielärarmötet i Linköping 1900.

ringstid, särskildt ordnande af auskultering äfven för tredje klassens elever, måste anses såsom steg i den rätta riktningen, värda att än mer utsträckas. De vid vissa seminarier anordnade öfningar, där eleven på egen hand får handleda en klass eller en del däraf i de mera lättskötta ämnena utan därefter anställt förhör eller uppvisning, äro ock af gagn i samma afseende.

Vi böra vidare från början ha klart för oss, att vi ej af eleven kunna begära samma kännedom om barnen, som med rätta kan fordras af öfningsläraren, som flertalet timmar leder undervisningen och under en följd af år får följa barnens utveckling.

Slutligen vilja vi ha betonat, att seminarierna ej få tänkas såsom experimentalfält för barnpsykologiska iakttagelser; det gäller här endast de iakttagelser, som äro nödvändiga för en god undervisning och en rätt behandling af öfnings skolans barn samt att eleven bringas till insikt om vikten af detta studium — ej att genom serier af experiment finna lagarna för barnnaturen i ena eller andra hänseendet.

Om än af det nu sagda framgått, att åtskilligt blifvit gjordt, för att seminarieeleven bättre måtte blifva i tillfälle att studera barnen i öfnings skolan, visar dock erfarenheten, att detta är otillräckligt. Det är ej alldeles sällsynt att bland eleverna finna en så grof obekantskap om barnen, att de ej ens känna dessas namn. Detta lägger ju i dagen en sorglig liknöjdhet för barnen och borde allvarsammare, än hvad kanske hittills varit fallet, beifras och bestraffas. Hvad kunna vi vänta af en sådan elev såsom blifvande lärare!

Se vi emellertid bort från dessa sorgliga undantag, få vi dock ofta under elevernas lektioner bevis för att eleven ej känner barnnaturen i allmänhet och ej heller det ena eller andra barnets begåfning. Denna otillräckliga kännedom om barnen har ock framträdt vid de »kollegier», som pläga hållas med fjärde klassens elever vid slutet af hvarje termin för bedömandet af barnens uppförande, flit och kunskaper.

Hvad *kan* då f. n. lämpligen göras vid seminarierna för att hos eleven väcka intresse för detta studium och ge honom nödig handledning?

Olika sätt för anställande af barnpsykologiska iakttagelser böra teoretiskt behandlas och i öfnings skolan prakti-

seras. Under de till pedagogik anslagna lärotimmarna meddelas af läraren, huru dessa s. k. barnpsykologiska iakttagelser kunna anordnas, hvarjämte jämsides härmed, särskildt under de första veckorna af läsåret men äfven sedermera, dylika öfningar anställas med öfnings skolans barn, då ett flertal af fjärde klassens elever borde få närvara och deltaga. Vi nämnde, att öfningarna böra i synnerhet förekomma i början af läsåret. Detta är ock helt naturligt, enär de gjorda iakttagelserna då blefve mera till gagn för eleverna vid deras praktiska öfningar.

Materialet insamlas af öfnings skolans lärare, som med elevernas tillhjälp bearbetar (ordnar och grupperar) detsamma, hvarpå det delges först och främst fjärde klassens elever och de lärare, hvilka handleda dessas praktiska öfningar, men helst äfven tredje klassens elever.

För den erfarne läraren torde det vara öfverflödigt att framlägga några bevis på nödvändigheten af att studera barnen såväl i psysiskt som i fysiskt afseende liksom ock att i öfrigt göra sig förtrogen med barnens hem och de förhållanden, under hvilka de arbeta, på det att en sann uppfattning om barnen skall vinnas och ett rättvist bedömande af deras arbete kunna ske.

Vid undervisningen i pedagogik vore önskvärdt, att läraren gäfv och af eleverna fordrade exempel, hämtade från öfnings skolan, hvarigenom undervisningen blefve mera åskådlig och elevernas kunskap bättre kunde kontrolleras.

Hvarje fjärde klassens elev får en grupp — högst 3 å 4 — af öfnings skolans barn att under läsåret på egen hand studera, hvarvid så ordnas, att barn af olika åldrar och temperament ställas samman. Det har framhållits såsom önskvärdt, att blott *ett* barn gäfvdes åt hvarje elev. De fördelar, som jämförelsen mellan barnen, på ofvannämnda sätt grupperade, erbjuder, ginge dock i så fall förlorade. Vi torde ej heller behöfva befara, att elevernas besök i barnens hem skulle på något sätt uppfattas illa. Tvärtom kunde vi anföra exempel på föräldrarnes glädje och tacksamhet för elevernas intresse för deras barn.

Eleven uppmanas att begagna alla tillfällen för att bilda sig en sann uppfattning om barnen i fråga samt att anteckna

de iakttagelser, han gör. Tillfällena äro många. Han kan studera barnen i skolan under lektionerna och under rasterna, på vägen till och från skolan samt genom besök i barnens hem och samtal med föräldrarna. Under vårterminen lämnar eleven redogörelse till lärare i pedagogik att af honom och öfningsläraren genomses och blifva åtminstone de mera värdefulla uppsatserna föremål för samtal med samtliga fjärde klassens elever. (Det bör anmärkas, att dessa uppsatser, för att ej alltför mycket betunga eleven, ej få strängt bedömas ur språklig synpunkt.)

Huru skall då läraren i pedagogik vinna tillräcklig kännedom om öfningsskolans barn? Då nu allt detta kräver särskildt af läraren i pedagogik en sann kännedom om barnen i öfningsskolan, måste så ordnas, att honom beredes möjlighet härtill genom att några timmar i veckan undervisa i öfningsskolan, ty en grundlig kännedom om barnen kan ej vinnas utan genom att direkt undervisa desamma.

Slutligen vilja vi uttala den önskan, att elevens förmåga att bedöma barnen och hans intresse för barnen mera än hittills räknades med vid bedömandet af hans insikter i pedagogik och hans duglighet som undervisare och uppfostrare.

Genom hvad vi nu föreslagit skulle vinnas under seminatietiden:

att elevernas intresse för barnen ökades och blicken för vikten och nödvändigheten af barnastudiet vidgades, att undervisningen i pedagogik vunne i åskådlighet och lättfattlighet, och att elevernas undervisning bättre lämpades efter barnens individualitet; och för den blifvande läraren:

att han finge större förutsättningar att blifva ej blott en god undervisare utan ock uppfostrare.

G. J.

16.

Litteratur.

Kort utveckling af doktor M. Luthers Lilla katekes. Ett försök af *Carl Norrby*. Lund 1901.

Kristlig religionslära för barn. Ett försök af *L. Bergström*, Teol. lektor. Uppsala 1901.

Dessa tvenne »försök», så olika de än äro, torde åtminstone ha det gemensamt, att de äro uttryck för att behovet af en ny lärobok i kristendom är lefvande ibland oss. Frågorna om reformering af kristendomsundervisningen och om en ny lärobok eller åtminstone en förbättring af den nu brukade äro f. n. lifligt uppe i tidsmedvetandet och diskuteras flitigt. Detta anses af somliga för ett fel, ja en olycka. Hos en mängd människor är den föreställningen nästan outrotlig, att så snart det gäller det kyrkliga och religiösa, så är stillastående det förnämsta konserverande medlet. Har man fått t. ex. en katekes en gång antagen, så skall man ha den, jag vet ej huru länge. Att tidens framåtilande ström låter nya kraf på kristendomsundervisning och läroböcker i det ämnet välla fram ur sin grund, det förstår man ej. Den som påvisar de mest påtagliga brister i något afseende, betraktas som helgerånare, därför — att han vill ha något bättre.

Vi anse det som ett glädjande lifstecken, att frågor af ofvannämnda art diskuteras. Visserligen kan mångt oförståndigt ord sägas, visserligen kunna somliga drifvas af orena motiv. Men i det hela visar en sådan företeelse, att man har intresse för religionen, och att man vill, att dess innehåll skall gifvas i former, som äro tidsenliga och sätta religionen i stånd att utöfva den möjligast mäktiga verkan. Vi tro, att religionen får utöfva den bästa verkan, om dess innehåll liksom allt annat af lifvet är i rörelse, icke i en oraglerad, måttlös och meningslös rörelse, utan i en sådan som är betingad af lifvets allmänna lagar, så att det eviga och oförgängliga i religionen alltjämt får utveckla nya sidor af sin härlighet i samband med hela det mänskliga utvecklingslifvet. Detta har till följd, att kristendomsundervisningen måste taga hänsyn till de tankar och erfarenheter, som röra sig i en viss tid, och påtaga sig de former, som äro de bästa i tiden för meddelandet af kunskap. Detta i sin ordning gör, att nya läroböcker måste antagas med ej alltför långa mellanrum.

Nu några ord om de nämnda böckerna.

Man kan lätt råka i frestelse att fråga, hvilket ändamålet är med Norrbys bok. Svaret på frågan får man af honom själf i företalet, nämligen att den vill ge uppslag till en diskussion. Till något annat skulle den väl knappt kunnat anses lämplig, men redan detta ändamål är viktigt och tillfyllestgörande. Det skulle ej kunna bli fråga om att sätta den i stället för den nuvarande katekesen. Visserligen har den vissa företräderna framför denna. Såsom utveckling af Luthers katekes sluter den sig trognare till denna och har aflämnat något af den dogmatiska barlast, som katekesen har i sin »förklaring», liksom finnes det i Luthers katekes. Den är kortare och i vissa fall klarare och enklare. Någon gång kan man spåra ett försök att lägga ett historiskt underlag och därigenom göra framställningen mera konkret och levande. Ett sådant försök göres särskildt i andra artikeln, för hvilket förf. ej behöft be om ursäkt, såsom han nästan gör i företalet.

Dock betecknar detta »försök» inga väsentliga framsteg utöfver det traditionella, som håller på att föråldras. Förf. håller fast vid den gamla uppställningen efter fem huvudstycken, hvilket är en nödvändig följd däraf, att hans utveckling vill vara en omedelbar sådan af Luthers Lilla katekes. Förf:s framställning kommer därför att lida af den för undervisningen skadliga oordning af materialet, som vi vid andra tillfällen påpekat. Och förf. söker till och med att göra denna oordning så påtaglig som möjligt genom att i vissa punkter öka densamma. Så kommer läran om synden i andra artikeln. Så kommer i fjärde huvudstycket en punkt om omvändelsen såsom ett slags parallell till nådeverksläran i tredje artikeln.

Det är intressant att i människors lif ge akt på huru en underordnad sak kan dra med sig i fördärfvet de viktigaste hufvudsaker, emedan man ej skiljer på hufvudsak och bisak. Det är en allmän mening att Luthers Lilla katekes skall ligga till grund för kristendomsundervisningen. Naturligtvis skall den det, emedan den innehåller reformationens stora grundtankar. Det bestrides ju ej. Reformationens tankar ligga till grund för vår kristendomsåskådning. Därför skola de näst skriften utgöra grunden för kristendomsundervisningen. Och ej blott detta i allmänhet. De skola så läggas till grund, att de meddelas genom Luthers katekes, som följaktligen bör ingå i läroboken. Men ej följer här af, att man i fråga om *sättet* för bokens användning skall alltid följa traditionella idéer. Så är det tvifvel underkastadt, om Luthers katekes är i pedagogiskt-metodiskt afseende tillfredsställande åtminstone så, att den passar för små barn. Förf. är berörd af insikten om den saken. Men hvarför ej då ge erkännande åt den minst lika klara sanningen, att den ologiska uppställningen efter huvudstycken bör afskaffas. En förändring, en förbättring af uppställningen kan väl ej verka skadligt på innehållet, då det ju väl får anses för en allmän regel, att det ena goda ej stjälper utan hjälper det andra.

En logiskt riktig framställning kännetecknas af enkelhet, klarhet, åskådlighet och möjlighet att lätt fattas och behållas i själen. — För öfrigt anmärka vi, att framställningen ej alltid har den enkelhet och åskådlighet, som barnasinnets kräver.

En annan hufvudanmärkning göra vi i fråga om innehållet. Detta är det vanliga i kateketiska läroböcker. På vissa håll synes man tro, att innehållet i kristendomsundervisningen alltid skall vara detsamma. Det skall det vara i fråga om de stora hufvudtankarna, som aldrig få kastas bort. Men dessa skola taga på sig en dräkt, som kräves af det sanna i tidsmedvetandet, och de skola amalgamera sig med de tankar och behof, som ligga i tiden. Denna bok tillfredsställer ej berättigade kraf i detta afseende. Ej finns här den lifskraftiga etik, som nutidsmänniskan behöfver för att reda sig fram genom tidens labyrinth till sin sanna fulländning.

Ja, särskildt i etiken har denna bok, liksom katekeser i allmänhet, stora luckor. Och hvad det betyder, kan man förstå, om man betänker, att kristendomen skall utformas i lif, om den skall ha något värde. Förf. kommer ifrån tredje artikeln utan att nämna begreppet rättfärdighet, utan att nämna ett ord om kärleken till medmänniskor. Och ej hjälpes saken helt och tillfredsställande genom att hänvisa till första och andra hufvudstyckena. Här se vi ock en af de farliga följderna af den oriktiga uppställningen. Hvilket annat värde skulle ej tredje artikelns innehåll få, om man i omedelbart samband med läran om tron och det nya lifvet finge en utveckling af detta nya lif. Men rättfärdigheten och kärleken komma väl ändå till sin rätt på något sätt? Ja visserligen på något sätt, men jag har ej i boken kunnat finna ett mera allmänt och principiellt uttalande om dessa stora makter i det kristligt-sedliga lifvet.

Vi skulle kunna göra många fler anmärkningar af denna eller liknande eller annan art, men vi stanna med detta såsom bevis för vår uppfattning af denna bok.

Lektor Bergströms bok tilldrager sig ett särskildt intresse såsom ett försök att tillämpa moderna idéer på läroboken i kristendom. Den pekar också i viss mån åt det rätta hållet. Den vill vara en biblisk historia och katekes i förening. Den vill ur bibliska historier taga fram lärdomar, religiösa och etiska begrepp. Och i detta afseende har den ej få förtjänster. Förf. äger förmåga att finna de stora religiösa och etiska tankarna i berättelserna om bibliska personers lif och framställa dem på ett konkret och verksamt sätt genom att belysa dem med omgifningarna af viktiga tilldragelser i de handlande personernas lif. Begreppen lifva, de äro ej mer abstrakta formler.

Men äfven om det vore riktigt att sammanslå biblisk historia och katekes, så lämnar nog det sätt, hvarpå förf. löst uppgiften, åtskilligt öfrigt att önska. Ur skriften har för litet kommit med. Icke kan man skriva en sådan bok och glömma bort Jesu födelse, död och uppståndelse, glömma bort all den barmhärtiga frälsarkärlek, som

ligger i berättelserna om Jesu underverk. Anordningen af stoffet förstår man ej alltid. Hvarför t. ex. börja den nytestamentliga framställningen med liknelserna i Mat. 13 om Guds rike. De ange själfva ej någon början af kristendomens stora tankar.

Ej alla begrepp äro fullt klara. Mer än en gång saknar man det första uppenbarelsbegreppet, som utgör den säkra grunden för vår tro. Och hvilken bild får man af vår Herre Kristus? En rätt matt och blek sådan.

Men vi tro ej, att man kan sammanslå biblisk historia och katekes; båda komma att lida därpå. Hvilka insikter i båda dessa skulle väl resultera ur en undervisning efter Bergströms lärobok! Visserligen skall katekesens innehåll gå fram ur den bibliska historien på annat sätt än som nu sker, men bådadera måste finnas till såsom åtskilda och relativt själfständiga medel för kristendomsundervisningen.

Bibliska historien skulle lida af den nämnda sammanslagningen. Skall den hufvudsakligen tjäna till att producera religiösa och etiska tankar, så förlorar den en del af sitt lif och sin friskhet. Dess uppgift är både att ge oss levande bilder af heliga personer och att ge en i viss mån sammanhängande insikt i det israelitiska folkets samt Jesu och apostlarnes lif, hufvudsakligen ur den religiöst-etiska synpunkten. Men denna uppgift förfelas i viss mån, om bibliska historien skall tjäna ett ändamål, som ej är dess omedelbara. Därpå är B—ms bok ett tydligt exempel, ty af den får man ingen klar bild vare sig af Israels, Jesu eller apostlarnes lif.

Katekesen kommer ock att lida på sammanslagningen. B—ms lärobok lider eget nog bl. a. af ett fel, som ej är olikt det felet hos vår nuvarande katekes, att den ger ett innehåll, som tillhör en förfluten tid, tiden för 1600-talets teologi. B—ms bok ger ett ännu äldre innehåll, nämligen sådant som tillhör den tid, då de heliga skrifterna författades. I båda fallen saknar man den nödiga kontakten med nutidens medvetande och behof. De eviga sanningarna, som utgå ur skriften och strömma genom århundradena, skola amalgamera sig med den närvarande tidens lif och andliga behof. Först då få de riktigt levande intresse för oss.

Vidare anmärka vi, att det blir svårt, om ej omöjligt, att ge en sammanhängande kristendomsundervisning med ledning af en sådan lärobok som B—ms. Visserligen försöker han att ange en viss ledtråd, hvars särskilda delar framträda i inledningarna till de särskilda styckena. Och så stryker han under viktiga begrepp. Men till något slags system, som äfven barnet behöfver, om det skall fatta en saks innehåll, har han ej lyckats bringa det. Barnet skulle här komma att stanna i ett virrvarr, som är hart när svårare än det, som uppställningen efter fem hufvudstycken skapar. Läroboken i kristendom skall ej vara densamma som läroboken i bibliska historien. Men den skall stå på dennas levande konkreta grund, den skall upptaga de religiösa och etiska begrepp, som behärska bibelns framställning —

och härför kan B—ms bok i viktiga fall ge en god ledning —, den skall upptaga dessa begrepp sådana de genomgått församlingens medvetande och gestalta sig i den närvarande tiden, och den skall ställa dem i en bestämd ordning, ej alltför abstrakt, utan så levande och konkret som möjligt. De brister, som i detta afseende vidlåda B—ms bok, afhjälpas ej genom tilläggen i slutet om tron, Augsburgiska bekännelsen, de tio buden, gudstjänstordningen, sakramenten och missionen. — Och till sist upprepa vi, hvad vi sagt flera gånger förr, att vi tro, att en kort och logiskt ordnad lärobok, som mera omedelbart ställer sig på skriftens grund och ger ett innehåll, som är färgadt af kyrkans och den närvarande tidens medvetande, skulle bli ett kraftigt medel för religionens och sedlighetens höjande hos vårt folk, något som så innerligt väl behöfves.

Fastän vi ej kunna rekommendera vare sig Norrbys eller Bergströms bok till lärobok i kristendom, så tacka vi dock dessa herrar för att de kastat in dessa skrifter i den pågående katekesdiskussionen och för den nytta, som en författare af en lärobok i kristendom skall ha äfven af dessa »försök».

F. A. Johansson.

Öfversikt af Englands, Frankrikes och norra Tysklands folkskoleväsen. Ett litet bidrag till nutidens kulturhistoria af *K. Lor. Österberg*, folkskolelärare och organist, filosofie kandidat. Stockholm. P. A. Norstedt & Söners förlag 1901. Pris 1 krona 25 öre.

Genom detta arbete, som utgör en frukt af pedagogiska studieresor i Frankrike, England och Tyskland under somrarna 1894 och 1900, har författaren på ett klart och, för så vidt vi kunna se, korrekt sätt redogjort för de tre förnämsta stora kulturländernas folkskoleväsen.

Vi torde vid lägligt tillfälle återkomma till detta arbete för att med ledning därpå framvisa, hvad vi anse vårt folkskoleväsen kunna tillägna sig från de nämnda kulturländernas såsom lämpligt för våra förhållanden.

Fryxells berättelser ur svenska historien. Nationalupplaga. P. A. Norstedt & Söners förlag. Häft. 16—31.

Med häft. 23 börjar framställningen af Gustaf II Adolfs historia. Den berättarkonst, för hvilken förf. är så berömd, visar sig nu som fördelaktigast, och det mål, han satt för sitt verk, »att bland landsmän sprida en närmare kännedom om och ett varmare deltagande för det gemensamma fosterlandets vördnadsbjudande minnen», har i synnerhet i denna del af arbetet kommit till sin fulla rätt.

Pedagogisk tidskrift, utgifven af *E. Schwartz, C. A. M. Lindman, A. Nordfelt*. Trettiosjunde årgången 1901. Stockholm. Vårt Lands boktryckeri. Priset för årgång, omfattande sammanlagt 24 ark, fördelade på 10 häften, är 5 kr. Häft. 1—5.

Ur det rikhaltiga och värdefulla innehållet vilja vi påpeka såsom af intresse äfven för vår tidskrifts läsare följande uppsatser: Om skol-

lokalernas förskönande af Carl Lindman, Anmälan af Svenska Akademiens Ordlista 7:e uppl. af Erik Brate (häft. 2), Allmän lofdag med fosterländsk högtidlighet af X., Ytterligare om skollokalers förskönande. Ett genmål af C. Laurin m. fl., Anmälan af E. Wrangels »Om Fänrik Ståls sägner» af J. N—r (häft. 4), Om rättfärdighet och kärlek i uppfostran af A. v. Engeström, Pedagogiska sällskapet om språket vid undervisningen, Stockholms lärare-sällskap om sjunde upplagan af Svenska Akademiens Ordlista (häft. 5).

Kyrkliga lifsfrågor af *Anton Levedal*. Linköping 1900. A. Billstens boktryckeri. Pris 75 öre.

Första kapitlet, som handlar om de ungas kristligt-religiösa fostran, innehåller åtskilligt, som synes oss icke sakna intresse i pedagogiskt hänseende.

Förklaringar till Läsebok för folkskolan med 150 illustrationer och 25 kartor. Stockholm. P. A. Norstedt & Söners förlag 1901. Pris inbunden 3 kr. 75 öre. För ex. af detta arbete, som genom K. Ecklesiastikdepartementets byrå för folkundervisningen eller omedelbart hos aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner rekvideras för *folk- eller småskollärarseminarier* (statens eller landstingens) eller af *skolråd* eller *styrelse för folkhögskola, högre folkskola, döfstumskola* eller *skola för sinnesslöa barn*, betalas 2 kr. 75 öre.

Vi äro ej förut helt och hållet i saknad af förklaringar till Folkskolans Läsebok, men, då i detta verk följts en synnerligen praktisk anordning af stoffet, i det att förklaringarna lämnas i alfabetisk ordning, med hänvisning till den eller de sidor i Läseboken, där ordet förekommer, hälsa vi det nya arbetet på detta område med glädje välkommet. Vi äro öfvertygade om att boken har en viktig mission att fylla och att den äfven är ägnad att fylla den. Hädanefter behöfver ej en ung och på de många områden af mänsklig verksamhet och i de många kunskapsgebit, med därtill hörande termer och uttryck, hvilka beröras i Läseboken, mindre hemmastadd lärare leta samman ur ett större antal böcker de notiser och upplysningar, lektionen kräfver, utan han har här tillfälle att utan nämnvärd tidsspilla eller besvär tillfredsställa undervisningens kraf på extra förklaringar och uppgifter. De kontrollerande myndigheterna (skolråd och folkskolinspektörer) äro nu berättigade att ställa sina fordringar på behandlingen af ett läseboksstycke högre än förr, och vi hoppas, att de äfven måtte så göra. Det är af största vikt för undervisningen, ja, för barnens karaktärsbildning, att man kommer ifrån allt sväfvande, allt osäkert, allt endast halfsant, som hittills bjudits barnen under namn af ord- och sakförklaringar.

Att ett arbete af detta slag i sin första upplaga lämnar tillfälle till framställandet af åtskilliga smärre anmärkningar, är naturligt, men vi vilja inhiibera våra, tills vi gjort det till föremål för en mera ingående och omfattande granskning. Priset är, tyvärr, i följd af de

många illustrationerna och kartorna, högre än att man kan begära af lärare i små villkor, att de skola skaffa sig boken. Därför bör den inköpas för skolbibliotekens räkning.

Betygsbok för _____ Stockholm. P. A. Norstedt & Söners förlag 1901.

Denna lilla betygsbok innehåller blanketter för införande af betyg från småskolan, af afgangsbetyg från folkskolan, betyg från fortsättnings-skolan, från konfirmationsskolan samt för tjänstebetyg, under hvilken rubrik införas orlofs-sedlar, yrkesbetyg m. m.

Blefve det ett allmänt bruk att använda en så beskaffad betygsbok som denna, skulle det verka stärkande och stödjande för ungdomens hederskänsla.

Folkskolans elementar-bok i modersmålet n:r 1. Häft. 3. *Uppsatser* af *K. O. Sjölander*. I enlighet med nya normalplanen. Stereotypad upplaga. Stockholm 1901. P. A. Norstedt & Söners förlag. Pris 12 öre.

Med detta lilla häfte har förf. gifvit en ganska god och fullt användbar ledtråd för anordnandet af uppsatsskrifningen i folkskolans olika klasser. Behofvet af små formulär för hvarjehanda skrivelser af praktisk natur är äfven tillgodosedt.

Social tidskrift. Organ för studenter och arbetare. Stockholm 1901. Oskar Eklunds boktryckeri.

Ur anmälan: Social tidskrift, organ för studenter och arbetare, vill söka närma skilda samhällsklasser till hvarandra, främja samförstånd, väcka det sociala intresset och från en neutral ståndpunkt anordna en lugn och saklig diskussion i tidens sociala och kulturella frågor. Bland de förra skola följande i främsta rummet bli föremål för vår uppmärksamhet: arbetarbostads- och egnahems-frågan, olycksfalls- och ålderdomsförsäkring, arbetshygien, löne- och arbetsstatistik, själfhjälps- och kooperativa företag m. m. Af de kulturella frågorna skola särskildt rörelserna för folkbibliotek och läsestugor, arbetar-institut och universitetsutvidgningen ägnas uppmärksamhet. Utom originaluppsatser i dessa frågor skall tidskriften innehålla skildringar från in- och utlandets arbetarförhållanden, referat från möten och riksdagar rörande sociala frågor, recensioner, notiser m. m., allt ägnadt att belysa de sociala spörsmålen. Genom att intaga uppsatser från våra grannländer och från skandinaverna i Amerika vill tidskriften söka bli ett band mellan de skandinaviska folken.

Från barn till yngling af *Mary Wood-Allen*. Öfvers. Stockholm 1901. P. A. Norstedt & Söners förlag. Pris 50 öre.

Författarinnan, med. doktor, vill med detta lilla arbete komma mödrar och uppfostrare till hjälp i den grannliga uppgiften att för gossar i pubertetsåldern framställa könslifvet i ren och helig dager. Förf. har löst sin uppgift på ett fint och från fysisk-etisk synpunkt tillfredsställande sätt.

Den svenska odlingens stormän. Lefnadsteckningar för skola och hem. Häft. IV af *Lydia Wahlström*, fil. doktor. Karl Vilhelm Scheele. — Johan Henrik Kellgren. — Johan Tobias Sergel. Stockholm 1901. P. A. Norstedt & Söners förlag. Pris 1 kr.

Föregående häften, utgifna af dr Ellen Fries, innehålla I. Olof Rudbeck den äldre. — Urban Hjärne. — Jesper Svedberg. II. Kristoffer Polhem. — Olof Dalin. — Släkten Tessin. III. Karl von Linné. Pris för hvartdera 1 kr.

Sångbok för skolan af O. L. Svensson, sånglärare vid Göteborgs folkskolor. Tredje omarbetade upplagan. Stockholm 1901. P. A. Norstedt & Söners förlag. Pris (inbunden i pappband) 1 kr.

24 sånger ur B. C. Rodhes ABC- och Läsebok — första läsåret — satta i musik af Alice Tegnér (A. T.). Stockholm 1901. Aktiebolaget Hiertas bokförlag. Pris 20 öre.

Berättelse om Malmö stads folkskoleväsen under år 1901 af stadens folkskoleinspektör.

Skyddshem för flickor ute och hemma. Anteckningar under en resa af A. O. Stenkula. Malmö. Förlagsaktiebolagets boktryckeri 1901. Pris 50 öre.

Af skrifvelse till Malmö stads skolråd, meddelad såsom inledning, finner man, att författaren, stadens folkskoleinspektör, på uppdrag af skolrådet företagit en resa i in- och utlandet sommaren 1900 för att taga kännedom om uppfostringsanstalter för sådana i skolåldern varande flickor, som på grund af visad vanart eller vanvård i hemmet ej kunna med framgång undervisas och uppfostras i skolan, samt därefter uppgöra och till skolrådet inkomma med förslag till upprättandet af en Malmös behof motsvarande vård- och uppfostringsanstalt för vanartade och vanvårdade skolpliktiga flickor, samt att han därunder besökt dylika anstalter i Tyskland, Schweiz, Danmark och Sverige. Vi hänvisa den för saken intresserade till broschyren själf.

Malmö förening för skollofskolonier. Styrelsens berättelse för år 1900.

Denna styrelseberättelse bör kunna vara en ledtråd för personer, som nitälska att få s. k. skollofskolonier till stånd i sina respektive hemorter.

Sveriges allmänna folkskollärareförenings årsskrift, utgifven af Centralstyrelsen. Tjugoandra årgången 1901. Första och andra häftet. Stockholm 1901. Gustaf Lindströms boktryckeri.

Iakttagelser under en pedagogisk studieresa i England sommaren 1898. Reseberättelse af Adèle Wetterlind, lärarinna vid Jönköpings folkskola.

T. K—r.

Tillkännagifvanden om feriekurser vid universitet sommaren 1901.

1.

Uppsala.

Liksom under fyra föregående år (1893, 1895, 1897, 1899) anordnas äfven instundande sommar i Uppsala för en större allmänhet afsedda vetenskapliga föreläsningar i olika ämnen, med experiment, förevisningar och diskussioner.

Till deltagande i dessa 1901 års sommarkurser i Uppsala inbjuda vi härmed vänligen lärare och lärarinnor vid allmänna läroverk, flickskolor, folkhögskolor och folkskolor samt för öfrigt enhvar, som vill och tror sig kunna af vår undervisning draga fördel.

Kurserna hållas å universitetets lärosalar och institutioner.

De komma att öppnas med ett föredrag af universitetets rektor prof. O. Hammarsten onsdagen den 14 augusti kl. 1 e. m. och afslutningen äger rum onsdagen den 28 augusti kl. 12 m. med föredrag af domprosten prof. J. E. Berggren.

Föreläsningar komma att hållas i följande ämnen:

A. Humanistiska vetenskaper:

Doc. O. Almgren: Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden.

Amanuens R. Arpi: Den förhistoriska tiden i Sverige.

Doc. N. Beckman: Nynorska.

Fil. kand. R. G:son Berg: De lägre stilarternas betydelse för det högre språkbruket.

Domprosten J. E. Berggren: Folkbildning och sedlighet.

Prof. H. J. Danell: Den kristliga samfundsläran.

Doc. A. Hahr: Den medeltida kyrkobyggnadskonsten (med förevisning).

Prof. K. F. Johansson: De indoeuropeiska språken och vårt modernmåls ställning inom dem.

Doc. L. Kjellberg: Perikles' tidevarf. En antik kulturbild. (Med visning af skiotikonbilder.)

Doc. V. Lundström: Det moderna Italien.

Doc. E. Meyer: Italiensk litteratur under 1400- och 1500-talen.

Doc. J. Mortensen: Fredrika Bremer.

Prof. A. Noreen: Inledning till modersmålets betydselära.

Doc. H. Sjögren: Om uppfostran och undervisning i antikens Hellas och Rom.

Doc. H. Sjögren: Grunddragen af den herbartska pedagogiken.

Fil. kand. E. Svensén: Ämne ännu ej bestämdt.

Fil. kand. V. Söderberg: Det brittiska kolonialväldets historia och utveckling.

Fil. kand. V. Söderberg: Äldre svenska historieskrifvare.

B. Naturvetenskaper:

Prof. E. Clason: Människans anatomi (de vegetativa systemen).

Prof. A. Högbom: Fysisk geografi.

Konservator G. Kolthoff: Bilder från den arktiska djurvärlden.

Lektor A. Langlet: Kväfvets kemi.

Lektor A. Langlet: Kolet och några af dess föreningar.

Prof. A. Lindström: Om växternas känsel.

Doc. R. Sernander: Om växternas spridning.

Doc. C. Wiman: Bildningen af öknar.

Prof. A. Wirén: Ur zoologiens historia.

Prof. H. Öhrvall: Fysiologi.

Amanuens H. Östergren: Djurlifvet i de större hafsdjupen.

På framställning af Centralstyrelsen för Sveriges allmänna Folkskolelärarförening anordnas en för nybörjare afsedd kurs i tyska språket, och

har doc. A. Lange åtagit sig att leda densamma. Till denna kurs kommer för dem, som så önska, att under kommande läsåret anknytas korrespondenskurser mot en särskild afgift af 10 kr. i terminen för en skrifning i veckan.

*

I syfte att för åhörarne lätta uppfattningen af föredraget och stödja minnet komma åtminstone för en del af ämnena tryckta »grundlinier» att vid kursernas början utdelas.

Universitets arkeologiska, zoologiska och geologiska samlingar m. m., botaniska trädgård och bibliotek komma att på bestämda tider förevisas af vederbörande lärare och tjänstemän.

Ytterligare upplysningar lämnas i program, som längre fram kommer att tillställas anmälda deltagare.

För tillträde till kurserna fordras inga som helst examina eller betyg. För kostnadernas betäckande erlägger hvarje deltagare vid anmälan eller vid tillträdeskortets mottagande en afgift af 10 kr. Man och hustru tillsammans betala hvardera half afgift. Tillträdeskortet gäller för samtliga kurser. Vid anmälan torde uppgifvas, i hvilka kurser man vill deltaga, den anmälde dock obetaget att, i mån af lärosalarnas utrymme, bevista äfven andra.

Nedsatta reseavgifter å statens järnvägar kunna påräknas.

Anmälningar, som torde insändas så snart som möjligt, adresseras till *Sommarkursernas byrå, Uppsala*, som meddelar alla nödiga upplysningar för resan i sammanhang med tillträdeskortets utdelning. Byrån anskaffar på deltagares vid anmälan framställda önskan rum och samfärd spisning till möjligast billiga pris. Om afgiften ej vid anmälan bifogas, sändes tillträdeskortet med postförskott.

Vi drista utbedja oss, att tidningspressen benäget ville i den goda sakens intresse åt denna vår inbjudan gifva den största möjliga spridning.

Uppsala den 22 maj 1901.

Organisationskommitté:

Hj. Danell.

Hj. Öhrvall. K. F. Johansson.

Föreståndare för byrån:

J. M. Hulth.

2.

Greifswald.

Feriekurserna vid Greifswalds universitet ha, allt sedan de 1894 upprättades, tillvunnit sig stor aktning, framför allt i Sverige, Norge, Danmark och Finland, emedan de gifva utländingar utmärkt tillfälle att göra bekantskap med tysk vetenskap, tyskt undervisningsväsen och framför allt tyskt språk. Hundratals herrar och damer såväl tillhörande lärarkåren som i annan lefnadsställning ha tillbragt sommarferierna i det vackert belägna Greifswald för vidare utbildning i tyska, stil och uttal, under ledning af universitetslärare i respektive ämnen.

Innevarande års kurser äga rum under tiden 15 juli—3 aug. Föreläsningarna och öfningarna i tyska hållas af prof. dr Theodor Siebs, Greifswald, samt af dr J. V. Bruinier, lektor vid Kristiania universitet. Dessutom komma föreläsningar att hållas i naturvetenskap, historia, litteratur, franska, engelska, religion, filosofi och pedagogik.

Anstalter ha vidtagits för beredande af godt och billigt logis samt af olika förströelser, såsom utflykter till lands och sjös. Närmare upplysningar (program, timplaner o. s. v.) meddelas af dr Siebs, professor i tyska språket och litteraturen, feriekursen, Greifswald, och dr Bruinier, Kristiania, Thomas Heftyegade 41 III.

17.

Af frukten känner man trädet.

Under den senare tiden hör man ofta den åsikten uttalas, att man i folkskolan bör låta barnen läsa endast sådant, som tilltalar deras känsla och fantasi; sådant, som de kunna tillägna sig utan någon tankeanstängning och utan lärarens ledning och hans förklaringar; sådant, som för stunden roar dem. Vi hafva icke kunnat och kunna icke obetingadt sluta oss till dem, som hysa denna mening. Vi hålla före, att barnens själskrafter skola från början allsidigt utvecklas; att man sålunda skall från första början äfven sörja för intelligensens utveckling; man skall, enligt vårt förmenande, sysselsätta äfven folkskolans barn med sådant, som kräfver tankeanstängning för att kunna rätt uppfattas af dem. Man skall bjuda dem på sådant, äfven om det skulle därjämte fordras lärarens ledning och utredning, för att de skulle kunna tillägna sig innehållet. Detta tro vi vara nödvändigt, såvida vi vilja i folkskolan fostra själfständigt tänkande män och kvinnor.

Få barnen i skolan läsa endast »lättare» böcker, komma de i de flesta fall äfven som äldre att föredraga sådan läsning. Mycket lärorikt är i detta hänseende, hvad som i slutet af sistlidna år tilldrog sig i Norge.

Ända sedan 1852 har där utgifvits en tidskrift, benämnd Folkevennen. Denna har i det närmaste motsvarat »Läsning för folket» hos oss. Folkevennen har utgifvits af Selskabet for folkeoplysningens fremme. Den har i hög grad bidragit

till upplysnings spridande bland menige man. Men i slutet af år 1900 fattades beslut om att nämnda selskab skulle upplösas från den 1 januari 1901, och i nummer 10 af Folkevennen för år 1900 redogöres i en artikel med öfverskrift: »Til folkevennens læsere» för anledningen härtill. I nämnda redogörelse läses bland annat följande: Folkevennen, vårt lands äldsta tidskrift, upphör med utgången af detta år (1900). En af de väsentliga orsaker till att detta en gång så vidt spridda upplysningsorgan nu saknar erforderligt stöd för att kunna fortsättas är den massproduktion af populärt lärande och underhållande stoff, som nu för tiden på mångfaldigt sätt sprides till alla delar af vårt land. År 1852, då Folkevennen sattes i gång, voro förhållandena andra. Böckerna voro dyra, tidningarna få och fattiga på innehåll; inga kapitalstarka främmande tidskrifter trängde som nu i öfverväldigande mängd in i norska hem. Folkevennen kan i vår tid knappast anses som en outhärlig kulturbärare, om det än icke är så få, som på viktiga grunder beklaga, att den kommer att upphöra. Det torde vara mycket sant i hvad en af våra större tidningar skrifver i detta hänseende. »Det är ett sorgligt tecken i vår tid, att endast det minsta antalet läser sådant, som kräver någon tankeanstängning för uppfattning af innehållet däri. Det, som nu för tiden skall tillfredsställa den läsande allmänhetens smak, bör vara framställt i en sådan form, att man kan läsa det utan minsta ansträngning. Våra fäder hade en helt annan smak, och de kunde också smälta litet kraftigare litterär kost. Därför voro ock deras kunskaper af en solidare art, än man vanligen träffar på i vår tid.» Till detta kommer vår tids öfverflöd på tidningar. De hafva visserligen sin stora betydelse i upplysningens tjänst, men, när de, som tyvärr ofta sker, utgöra det enda, som folk läser — kanske vid sidan af litet romanlitteratur —, så kunna de döda smaken för verklig, sund upplysning. Och nu måste en så förträfflig skrift som »Folkevennen» upphöra, emedan man icke orkar läsa den, under det romaner, sensationshistorier och all denna kraftlösa daglitteratur har en stor afsättning och en ständigt växande läsekrets. Sat sapienti.

Carl K—n.

18.

De högre folkskolornas utveckling.

De högre folkskolorna i vårt land hafva för sitt upphof att tacka åtskilliga vid 1856—1858 års riksdag väckta motioner, i hvilka beträffande dessa skolor hufvudsakligen yrkades, att småningom och i den mån ett stigande intresse för folkbildningen föranledde en eller flera förenade kommuner att för saken göra någon uppoffring staten borde genom understöd befrämja uppkomsten af högre folkskolor med den lyftning, att där förekommande läroämnens ökade antal och djupare behandling erfordrade lärare med akademisk bildning, för hvilka måste beredas framtidsutsikt genom tillerkänd befordringsrätt inom kyrkan eller allmänna läroverken.

Med anledning af hvad sålunda blifvit yrkad yttrade rikets ständer uti den underdåniga skrifvelse, de till Kungl. Maj:t härom afläto den 2 mars 1858:

»Beträffande den väckta frågan om en folkskolans högsta afdelning anse rikets ständer densamma förtjäna mycken uppmärksamhet och varmt behjärtande. Där det enskilda nitet visar sig uti denna syftning verksamt, där bör ock staten gå detsamma till mötes. Hvad särskildt angår yrkandet, att lärarne vid dessa skolor böra äga akademisk bildning, så och om i allmänhet af hvarje duglig skollärare måste fordras en klar genomskådning af undervisningsämnet för att kunna gifva åt dess meddelande en verkligt bildande kraft, torde denna egenskap vara så mycket nödvändigare hos läraren vid den högre folkskolan i anseende till den omständighet, att flertalet af denna skolas lärjungar fortfarande kommer att tillhöra den arbetande klassen. Detta förhållande kräver nämligen, att den till arbetsduglighet uppvuxne lärjungen icke alltför lång tid af året vistas vid skolan för att icke blifva för sitt framtida lefnadsyrke mindre skicklig genom den förvekligande inverkan af studerkammarlivets stillhet. Här gäller således för läraren att utur hvarje läroämne kort och klart sammanfatta dess innehåll och detta så, att det meddelade gifver lärjungen både lust och förmåga att under

skolundervisningens mellantider, äfvensom efter dess slut, på egen hand småningom fullständiga den erhållna kunskapen. Att uttryckligen stadga befodringsrätt för dessa lärare inom allmänna läroverken eller kyrkan, torde emellertid icke vara lämpligt, utan bör en sådan befodran grunda sig på deras för dylik tjänst i öfrigt förvärfvade kompetens.

En invändning, som skulle kunna göras mot inrättande af de ifrågasatta högre folkskolorna, nämligen att behovet där af redan är uppfyllt genom lärdomsskolornas reallinjer, anse sig rikets ständer böra till vidare utveckling af sina åsikter i ämnet upptaga.

Ändamålet med dessa högre folkskolor måste i första rummet vara att åt arbetsklassens, ej blott de mera förmögnes utan jämväl de fattigares, barn, hvilka blifvit begåfvade med bättre fattningsförmåga samt visa framstående lärolust, bereda tillfälle att inhämta för framtida självstudier behöfliga förkunskaper äfvensom att genom goda lärares handledning vinna allmän förståndsutveckling samt sinneslyftning till deltagande i fosterlandets och mänsklighetens högre angelägenheter, och detta utan att de genom skolan ryckas utur deras vanliga lefnadsförhållanden eller för mycket afhållas från en för framtida arbetsduglighet nödvändig ihärdighet uti kroppsarbete.

Lätteligen inses den stora vikten utaf att på detta sätt åt samhället tillgodogöra samt bibehålla kärnfrisk den talrika skara bland det uppväxande släktet, som tydligen af naturen är danad att med det förtroliga kamratskapets öfvertygande och bevekande inflytande verka under lifvet såsom andligt och lekamligt välgörande föredömen bland arbetarklassen äfvensom att utgöra ett alltmer och mer utveckladt kommunalväsendes säkraste stöd. Men lika lätt bör äfven inses, att för detta ändamål erfordras undervisningsanstalter, inrättade med hänsikt till det särskilda syftemålet. Har man gjort sig reda för detta, så torde det vara klart, att de allmänna elementarläroverken, oaktadt utvecklingen af deras reallinjer, icke kunna motsvara här ifrågasvarande skolors bestämmeelse.

De i städerna belägna högre skolorna äro tillgängliga endast för de förmögnares och de närmast boende mindre bemedlades barn; de vanor, behof och anspråk, som där för-

värivas, äro föga ägnade för en lärjunge, utgången ur och ämnad att fortfarande tillhöra den arbetande klassen; lästerminernas långvarighet medgifver icke de för kroppsarbetsöfningen behöfliga afbrott, som vid en högre folkskola måste beredas; i följd där af att undervisningen här måste afse en plan, fullföljd genom skolans öfre klasser, öfverhopas lärjungarne med en mångartad kunskap, hvartill de talrika begynnelsesträdarna icke kunna mer än hastigt upptagas för att gagnlost åter släppas på den kortare tid, som den blifvande arbetaren bör uteslutande sysselsättas med boken; och slutligen är undervisningssättet icke sådant, som, enligt hvad förut är antydt, synes böra iakttagas i folkskolan.»

I enlighet med de åsikter om folkskoleväsendets ordnande i förevarande hänseende, hvilka sålunda blifvit uttalade, anmälde rikets ständer, att rikets ständer medgifvit, att, därest för en eller flera församlingar på landet blefve inrättad sådan högre folkskola, som här ofvan blifvit omförmäld, och försåges med lärare, hvilken för studier, idkade vid universitet, vore väl vitsordad, understöd finge sådan skola tilläggas till högst dubbla beloppet af hvad i distriktet sammanskötes, dock för hvarje skola ej öfverstigande 1,000 riksdaler riksmünt, för hvilket ändamål rikets ständer anvisat en summa af 24,000 riksdaler riksmünt årligen att af de för folkundervisningens befrämjande afsatta medel utgå.

I berättelse om hvad i riket och dess styrelse sig tilldragit sedan sista riksdag, gifven den 24 oktober 1859, omförmäldes, att Kungl. Maj:t beviljat understöd till 9 högre folkskolor med tillsammans 8,466 riksdaler 67 öre; och föreslog Kungl. Maj:t i nådig proposition till 1859—1860 års riksdag, att rikets ständer måtte till understöd åt högre folkskolor bevilja 18,000 riksdaler. Som skäl för anslagets nedsättande från 24,000 riksdaler till 18,000 riksdaler anfördes, att det väl icke vore möjligt att beräkna, i hvad mån dylika skolor under den närmaste framtiden ytterligare kunde uppstå, men att, äfven om deras antal skulle under påföljande statsregleringsperiod fördubblas, hvilket torde vara det högsta, som vore att förvänta, det af rikets senaste församlade ständer för detta ändamål afsedda belopp kunde minskas med en fjärdedel.

I underdånig skrifvelse den 26 oktober 1860 yttrade rikets ständer, att hvad anginge anslaget till understöd för högre folkskolor, hade rikets ständer utan att förneka den gagnande inflytelse, som af dessa skolor borde framdeles blifva att påräkna för den del af ungdomen bland arbetsklassen, som hade håg och tillfälle att något längre, än den vanliga folkskolan medgäfvit, utvidga sina kunskaper och sin bildning, trott sig kunna antaga, att dessa skolor under påföljande trenne år ej torde erhålla en så hastig utveckling, att de komme att ökas med mer än ungefär hälften af det antal, som dittills blifvit inrättadt; och, då anslaget således borde blifva tillräckligt, om det efter samma förhållande beräknades, hade rikets ständer till understöd för högre folkskolor anvisat ett belopp af 12,000 riksdaler.

I nådig proposition till 1862 och 1863 års riksdag anfördes, att till understöd för högre folkskolor hade under statsregleringsperioden 1861—1863 endast ett belopp af 5,666 riksdaler tagits i anspråk, eller nära 3,000 riksdaler mindre än under den närmast föregående. Men, ehuru antalet af ifrågavarande skolor på de senaste åren icke obetydligt aftagit, kunde däraf icke med någon visshet slutas, att ju ej ett annat förhållande snart kunde inträda; och ansåge Kungl. Maj:t alltså, i betraktande af det gagn, dylika skolor, rätt ordnade, kunde åstadkomma, anslaget för detta ändamål böra för den närmaste tiden bestämmas till 10,000 riksdaler.

I anledning af denna proposition yttrade rikets ständer i underdånig skrifvelse den 16 november 1863 bland annat, att, då högre folkskolor visat sig ej tilltaga utan snarare vara i aftagande, hade rikets ständer ansett något högre anslag icke böra anvisas, än som kunde vara tillräckligt att fylla det dåvarande behovet, helst, i händelse detta skulle växa, medel borde finnas därför tillgängliga på besparingarna å de till folkundervisningens befrämjande anvisade tillgångar, utan att för ett behof, som visat sig vara i ständigt aftagande, anslagsbeloppet bestämdes högre än till den summa, som för det ifrågavarande ändamålet då för tiden verkliga utginge. Rikets ständer hade därför till understöd för högre folkskolor under nästföljande statsregleringsperiod beviljat ett årligt belopp af 6,000 riksdaler, att å riksgäldskontoret an-

visas. Då emellertid i själfva begreppet af en högre folkskola väsentligen inginge, att de, som där skulle vinna inträde, borde dessförinnan hafva inhämtat de kunskaper, som i den fasta folkskolan kunde förvärfvas, hade rikets ständer, med bifall till ett hos rikets ständer i detta afseende väckt förslag, vid beviljandet af sistnämnda anslag fäst det villkor, att inga andra lärjungar finge i högre folkskolan mottagas än de, som visat sig redan innehafva de kunskaper, hvilka i fasta folkskolan meddelades.

Vid 1865 års riksdag förekom frågan om understöd åt högre folkskolor ånyo. Till det protokoll, som medföljde den till riksdagen aflåtna nådiga propositionen angående reglering af riksstatens åttonde hufvudtitel, hade dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet yttrat, bland annat: Antalet högre folkskolor hade begynt tillväxa. Till de förut befintliga sex högre folkskolorna hade kommit tre nya, så att till understöd för dylika läroanstalter beviljats 8,000 riksdaler att årligen utgå och därutöfver 867 riksdaler för hvarterdera af åren 1865 och 1866. I anledning häraf borde anslaget höjas till ett sådant belopp, att det motsvarade det befintliga behovet samt att, för den händelse flera dylika skolor under den närmaste framtiden blefve inrättade, behöfliga medel därtill vore att påräkna äfven utan anlitande af de alltmer minskade och för mångahanda behof starkt anlitade besparingarna. De ifrågavarande läroanstalterna, hvilkas tillväxande antal med skäl borde anses såsom ett glädjande tecken, vore för de orter, där de funnes, af alltför stor betydelse och med för mycken omsorg både å statens och vederbörande kommuners sida upprättade, att deras fortfarande bestånd icke borde vara försäkradt för mera än ett år i sänder. Chefen för ecklesiastikdepartementet ansåge sig därför böra i underdånighet föreslå, att ifrågavarande anslag, såsom väl behöfligt, måtte på ordinarie stat uppföras och bestämmas till ett belopp af 10,000 riksdaler. Hvad chefen för ecklesiastikdepartementet yttrat och hemställt, hade Kungl. Maj:t i nåder gillat; och, med bifall till hvad Kungl. Maj:t i enlighet härmed föreslagit, anvisade rikets ständer till understöd af högre folkskolor ett årligt belopp af 10,000 riksdaler att bland åttonde hufvudtitelns anslag på ordinarie stat uppföras.

Vid riksdagen år 1874 höjde riksdagen, i enlighet med Kungl. Maj:ts framställning, anslaget till understöd för högre folkskolor från 10,000 till 11,000 kronor, när det blifvit ifrågasatt att inrätta en dylik skola i Södermanland.

Sedan riksdagen år 1875, med anledning af en inom Andra kammaren väckt motion, för sin del beslutit förändrade bestämmelser angående såväl behörighet till lärarbefattning vid högre folkskola som beloppet af det statsunderstöd, hvilket kunde komma dylik skola till godo, och i samband därmed höjt anslaget till understöd åt högre folkskolor från 11,000 till 13,200 kronor, tacktes Kungl. Maj:t utfärda nådiga kungörelsen angående anslag till högre folkskolor den 16 juni 1875. Enligt denna kunde högre folkskola erhålla understöd af statsmedel till högst dubbla beloppet af hvad till skolan i distriktet sammanskötes, dock för hvarje skola ej öfverstigande 1,200 kronor årligen. Vidare stadgades i nämnda kungörelse för behörighet till lärarbefattning vid nämnda skola att vara väl vitsordad för studier, idkade vid universitet, och att hafva med godt vitsord genomgått den praktiska öfningskursen vid ett folkskolelärarseminarium.

Till det protokoll, som medföljde Kungl. Maj:ts nådiga proposition till 1876 års riksdag angående statsverkets tillstånd och behof, anförde dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, bland annat: Till understöd åt högre folkskolor vore på ordinarie stat uppfördt ett anslag af 13,200 kronor. Då antalet högre folkskolor för det dåvarande vore elfva, komme efter all sannolikhet hela det nämnda anslaget att utgå endast för dessa, redan befintliga skolor, och medel skulle således saknas att understödja de nya undervisningsanstalter af detta slag, som kunde komma att upprättas. Det ökade intresse för folkbildningen, som under de senare åren visat sig, gäfvade anledning till det antagande, att ännu flera orter skulle omfatta det gifna tillfället att genom en i förhållande till statens bidrag ringa uppoffring bereda sig förmånen af sådana bildningsanstalter för sina barn. Vidare uttalade chefen för ecklesiastikdepartementet den förmodan, att de särskilda, i vissa delar förändrade föreskrifter rörande ifrågasatt skolors anordning, som meddelats i nådiga kungörelsen angående anslag till högre folkskolor den 16 juni 1875, skulle

gifva en ny väckelse och uppmuntran till inrättande af nya skolor af ifrågavarande art. På grund af hvad sålunda anförts föreslog departementschefen, att Kungl. Maj:t tacktes af riksdagen äska, att det till understöd för högre folkskolor å riksstatens åttonde hufvudtitel uppförda anslag, 13,200 kronor, måtte ökas med 6,800 kronor, således till 20,000 kronor.

I öfverensstämmelse med denna departementschefens hemställan behagade Kungl. Maj:t till riksdagen aflåta nådig proposition i ärendet; och riksdagen biföll Kungl. Maj:ts förslag samt höjde anslaget för understöd åt högre folkskolor till 20,000 kronor.

Vid riksdagen år 1893 väcktes motion i Andra kammaren angående inrättande af högre folkskolor i vissa städer m. m. Motionären föreslog, bland annat, att riksdagen ville medgifva, att högre folkskola finge, med åtnjutande af samma statsunderstöd, som vore tillerkändt dylik skola på landet, upprättas i stad, där behofvet af dylik undervisningsanstalt gjorde sig gällande och vederbörande kommun ville åtaga sig de därmed förbundna kostnaderna. Som skäl för sitt förslag anförde motionären, att högre folkskolor vore behöfliga äfven i städerna. De ynglingar, som ville ägna sig åt den mer omfattande handelsverksamheten och den högre industrien, kunde inhämta därför erforderliga insikter och färdigheter i de allmänna läroverken och de högre fackskolorna. Men hvar skulle det stora flertalet af ynglingar, som ville ägna sig åt handtverket, den mindre omfattande handeln och industrien, få lämplig förbildning? Att det allmänna läroverkets högre klasser, hvilka af en stor del anlitas och hvarigenom staten förorsakades betydliga utgifter, icke måktade gifva dem en för det praktiska lifvets värf afpassad bildning, vore klart. Den mängd af barn, som, efter inhämtande af den egentliga folkskolans lärokurs, genomginge en eller annan af elementarläroverkens lägsta klasser, där deras tid hufvudsakligen upptoges med att ånyo genomgå hvad som redan inhämtats — ett litet pensum i tyska språket undantaget —, skulle i en tidsenligt organiserad högre folkskola få en för det praktiska lifvets behof särskildt lämpad bildning. Inrättades dylika skolor där de af behofvet påkallades, skulle ej så många af folkskolans lärjungar, som förhållandet vore, frestas att

träda in på det offentliga läroverkets långa studiebana, utan tidigare utgå i lifvets värf, hvarigenom tillströmningen till elementarläroverken skulle minskas, utan skada för landets högre bildning men till stort gagn för dess näringslif. Den vetenskapliga banan stode lika öppen som förr för de större anlagen, men det gäfves intet talande skäl för dem, hvilka genom fallenhet och förmåga hänvisades till annan verksamhet, att inträda på den s. k. lärda banan för att där taga några mödosamma, gagnlösa fjät. Härtill komme, att förtroendet till folkskolan år efter år blefve allt allmänare, så att hon på många ställen voro på god väg att blifva den enda skola, i hvilken handtverkaren, den mindre handlanden och den lägre tjänstemannen m. fl. satte sina barn. Flertalet af dessa barn komme att ägna sig åt just sådana näringslifvets områden, som här vore i fråga. Men för att kunna göra det med hopp om framgång och för att vår konstfärdighet och arbetsduglighet måtte stå i jämnhöjd med andra nationers, behöfde de inhämta mera än den egentliga folkskolan kunde meddela. Men hvar?

Vid samma riksdag väcktes jämväl inom Andra kammaren motion därom, att, sedan riksdagen och Kungl. Maj:t beslutat indragning af mindre läroverk och pedagogier i åtskilliga af rikets städer, riksdagen måtte dels förklara, att, hvad som vore stadgad rörande högre folkskolor på landet, skulle, på sätt Kungl. Maj:t ägde närmare bestämma, tillämpas jämväl beträffande sådana städer, där icke funnes något allmänt elementarläroverk, dels ock bevilja med 5,000 kronor förhöjning af det i omförmälda hänseende uti riksstaten upptagna anslag.

Uti skrifvelse den 6 maj 1893 anmälde riksdagen, att riksdagen, med anledning af enskilda motionärers inom riksdagen i ärendet väckta förslag, hade medgifvit, att det i riksstaten uppförda anslaget till understöd åt högre folkskolor finge, enligt Kungl. Maj:ts bepröfvande, användas jämväl till understöd åt högre folkskola, som blefve upprättad i stad, där hvarken allmänt läroverk eller pedagogi funnes.

Med anledning af detta riksdagens beslut tacktes Kungl. Maj:t den 2 juni 1893 utfärda nådig kungörelse angående ändrad lydelse af § 1 i nämnda kungörelsen angående anslag

till högre folkskolor den 16 juni 1875. Uti denna 1893 års kungörelse förordnades, att högre folkskola finge anordnas ej endast på landet utan jämväl i stad, där hvarken allmänt läroverk eller pedagogi funnes.

Vid 1897 års riksdag upptogs denna fråga ånyo, i det att inom Andra kammaren väcktes motion därom, dels att riksdagen ville för sin del besluta, att de i § 1 af kungl. kungörelsen den 16 juni 1875, sådan denna paragraf lydde enligt kungl. kungörelsen den 2 juni 1893, måtte erhålla följande ändrade lydelse: »Högre folkskola, hvarmed förstås en sådan skola, som för en eller gemensamt för flera församlingar inrättas i ändamål att bereda de arbetande klassernas barn tillfälle att inhämta ett högre mått af bildning, utan att barnen dragas från sina vanliga lefnadsförhållanden eller nödig öfning för duglighet och hårdighet vid kroppsarbete, kan erhålla understöd af statsmedel till högst dubbla beloppet af hvad till skolan i distriktet sammanskjutes, dock för hvarje årsklass ej öfverstigande 1,200 kronor årligen», dels ock att det från åttonde hufvudtiteln utgående anslaget till understöd åt högre folkskolor måtte höjas från 20,000 till 24,000 kronor.

I skrifvelse den 17 maj 1897 angående regleringen af utgifterna under riksstatens åttonde hufvudtitel anförde riksdagen, att riksdagen, som ansåge, att inrättandet af högre folkskolor med mer än en årsklass borde för vederbörande kommuner underlättas och med afseende härå funnit sig böra medgifva, att högst 1,200 kronor kunde utgå för hvar årsklass, hade dock funnit sådan begränsning härutinnan böra stadgas, att en skola ej finge i statsbidrag tillerkännas mer än 2,400 kronor. Att med allmänna medel befordra undervisningens utsträckning till mer än två årsklasser syntes nämligen riksdagen ej vara lämpligt, då en så omfattande undervisning ej torde vara fullt förenlig med ifrågavarande skolas ändamål att lämna de arbetande klassernas barn ett högre mått af bildning utan att draga dem från deras vanliga lefnadsförhållanden eller nödig öfning för duglighet och hårdighet vid kroppsarbete. Då anslaget till understöd åt högre folkskolor utgjorde 20,000 kronor och åren 1891—1895 visat en årlig besparing, växlande mellan 4,400 kronor och 7,000 kronor, syntes för genomförande af den förändring i grunderna

för statsbidragens utbetalande, för hvilken riksdagen uttalar sig, någon förhöjning af samma anslag ej vara erforderlig. I enlighet med hvad sålunda anförts hade riksdagen dels beslutit sådan ändring i gällande bestämmelser angående understöd af statsmedel till högre folkskolor, att statsbidrag till sådan skola finge utgå med högst 1,200 kronor årligen för hvarje årsklass, dock för hvarje skola ej öfverstigande 2,400 kronor om året, dels ock i riksstaten för år 1898 uppfört det från åttonde hufvudtiteln utgående anslaget till understöd åt högre folkskolor med oförändradt belopp, 20,000 kronor.

Dessa riksdagens beslut täcktes Kungl. Maj:t godkänna och utfärdade på grund däraf den 28 maj 1897 nådig kungörelse angående ändrad lydelse af § 1 i nådiga kungörelsen angående anslag till högre folkskolor den 16 juni 1875.

Såsom af ofvan lämnade redogörelse framgår, var intresset för den undervisning, som af de högre folkskolorna meddelas, under första tiden efter deras tillkomst mindre betydande men har under de senaste decennierna varit i ständig tillväxt.

År 1890 funnos 11 högre folkskolor; och till understöd åt dessa utgingo af statsmedel 13,200 kronor. Sedan dess har antalet högre folkskolor stigit till 16.

Till understöd åt dessa utgingo under år 1900 af statsmedel följande belopp:

till 1 skola.....	2,400 kronor	
» 14 skolor 1,200 kronor hvardera eller tillhopa	16,800	»
» 1 skola.....	800	»
summa 20,000 kronor.		

Den af de högre folkskolorna, som fått sig tillerkändt ett statsbidrag af 800 kronor, hade fullgjort de föreskrifna villkoren för erhållande af ett till 1,200 kronor uppgående statsbidrag; men skolan erhöll endast 800 kronor, enär de för ändamålet anslagna medlen icke förslogo till utgifvande af högre belopp.

Styrelsen för en af de högre folkskolor, som fått sig tillerkändt ett statsbidrag af 1,200 kronor, inkom i slutet af år 1900 till Kungl. Maj:t med förslag till ändringar i det för skolan gällande reglemente i syfte att utvidga skolan med ännu en årsklass och anhöll i samband därmed hos Kungl. Maj:t om ett från 1,200 kronor till 2,400 kronor förhöjdt stats-

bidrag. Enär emellertid inga medel funnos för ändamålet tillgängliga, ansåg sig Kungl. Maj:t icke kunna för närvarande bifalla den önskade förhöjningen af det till skolan utgående statsbidraget.

Då sålunda det belopp, som var uppfördt i riksstaten till de högre folkskolornas understödjande eller 20,000 kronor, icke var för ändamålet tillräckligt, framlade Kungl. Maj:t för 1901 års riksdag förslag om att anslaget till de högre folkskolorna måtte höjas från 20,000 till 30,000 kronor.

Riksdagen biföll Kungl. Maj:ts proposition på det sätt, att den beviljade en höjning af det i riksstaten under åttonde hufvudtiteln upptagna anslag till högre folkskolor med 5,000 kronor, så att nämnda anslag från och med 1892 kommer att uppgå till 25,000 kronor.

Ursprungligen var den högre folkskolan afsedd för landsbygden och blef därför anordnad med hänsyn till dess förhållanden. Först under senare tider har man känt behof af dylik öfverbyggnad äfven på folkskolan i städer. Såsom vi förut nämnt, har ock motion väckts inom riksdagen, att understöd af statsmedel skulle få utgå äfven till i stad anordnad högre folkskola; men riksdagen biföll motionen endast så till vida, att högre folkskola i stad, där hvarken allmänt läroverk eller pedagogi finnes, fick rätt till understöd af allmänna medel. — Vill stad, i hvilken allmänt läroverk eller pedagogi finnes, anordna öfverbyggnad på folkskolan med hjälp af statsmedel, kan den utvidga denna med en högre afdelning, ehuru väl statsunderstödet till en sådan icke uppgår till lika högt belopp som till en högre folkskola. Understödet af allmänna medel, som kan erhållas till en folkskolans högre afdelning, är dock så stort, att städerna i allmänhet väl förmå bära de utgifter, som erfordras för inrättandet af en sådan. Vi äro ock förvissade om att flera städer skulle komma att utvidga sina folkskolor med en högre afdelning, om de barn, som genomgått en sådan, finge aflägga den allmänt medborgerliga examen, som man nu är betänkt på att anordna vid statens allmänna läroverk. Högligen önskvärdt anse vi, att nämnda examen finge afläggas vid såväl högre folkskolor som folkskolans högre afdelningar.

Carl K—n.

19.

Utdrag ur en folkskolelärares yttrande angående den treklassiga småskolan.

Då 1889 års normalplan skulle omarbetas, uppstod fråga om den treklassiga småskolans uteslutande ur normalplanen. Åtskilliga invändningar hade nämligen blifvit framställda mot den. Det förmenades, att en dylik skola just genom sin organisation ej kunde arbeta till gagns. Med anledning däraf insände en af våra mera framstående, själfständigt tänkande folkskolelärare till folkskolebyrån en skrifvelse, hvori han framhöll vikten, att åt den treklassiga småskolan fortfarande bereddes rum i normalplanen.

Vid sitt försvar af ifrågavarande skolform fäster han först uppmärksamhet på den erfarenhet han vunnit under en följd af år, under hvilka han i sin folkskola mottagit barn från treklassiga småskolor. »Man kommer», säger han, »i en treklassig småskola med ett litet antal barn till så pass godt resultat, att denna skolform (under förutsättning af ringa barnantal) låter försvara sig.» Det vore nämligen, enligt hans förmenande, icke under alla förhållanden normalt, att de ginge två år i småskolan. Det funnes i Sverige många orter, där det vore fullt ut lika normalt, att de ginge tre år i nämnda skola. Sådant vore förhållandet i större delen af öfre Dalarne. Treklassiga småskolor hade funnits i dessa trakter långt före 1889.

De invändningar mot den treklassiga småskolan, som blifvit framställda, vittnade om obekantskap ej endast med denna skola, sådan hon tedde sig i verkligheten, utan ock med de bestämmelser angående henne, som i normalplanen blifvit intagna.

Det hade t. ex. bland annat invändts mot den treklassiga småskolan, att lärarinnan måste i de flesta ämnen låta de tre småskoleklasserna läsa hvar för sig, så att lärarinnans tid måste delas mellan tre läslag. Detta vore oriktigt. Undervisningen i biblisk historia vore gemensam för alla klasserna. Enligt normalplanen skulle visserligen tredje klassen undervisas ensamt; men i Dalarnes skolor hade gemensam under-

visning ägt rum äfven i detta ämne, fastän tredje klassen ensam haft hemuppgift. Afsikten med undervisningen i katekes hade icke varit att gifva barnen förmåga att fatta högsvenskt språk utan att på fullt allvar lära dem att fatta Du skall och Du skall icke. Och att den kurs, normalplanen anvisade (första hufvudstycket till lagens slutord), vore katekesens lättaste del, och att den i allmänhet kunde fattas äfven af barnen i småskolans första klass, därpå hade författaren vid besök och vid årsexamen i dessa skolor haft tillfälle att höra många gånger; ja, en lärarinna hade sagt, att det många gånger händt, att begåfvade barn i första klassen bättre än de större barnen i minnet bevarade lärarinnans förklaringar och exempel, emedan det för dem vore så alldeles nytt. I Dalarnes treklassiga småskolor hade första och andra klassens barn fått deltaga med tredje klassen uti undervisningen äfven i geografi och naturkunnighet. Det hade visat sig, att barnen i dessa klasser kunnat tillägna sig de föreskrifna kurserna. Vid sista årsexamen fäste sig meddelaren särskildt vid att barnen i första klassen hade så väl reda på hvaldjuren. Att vid undervisningen i geografi peka ut stäl-lena på kartan vore ju för de små barnen »rent af» ett nöje. Tysta öfningarna i treklassiga småskolan kunde väl öfvervakas, enär barnen vore jämförelsevis få.

Vid det meddelande, för hvars innehåll vi härofvan hafva redogjort, voro fogade dels skrifprof, som visade, att barnen gjort goda framsteg i rättstafning och välskrifning; dels intyg från föräldrar, att deras barn uti den treklassiga småskolan inhämtat tillfredsställande insikter och hunnit den själsutveckling, som kunde begäras. — Ja, att döma efter de medföljande intygen vore man frestad antaga, att ifrågavarande barn vunnit större utveckling, än barnen i folkskolans första klass i allmänhet hinna.

Ofvån anförda iakttagelser, gjorda af en man, som själf står i arbetet, och som haft tillfälle att inom ett större område under en följd af år uppmärksamt följa ifrågavarande skolor, måste vara af största betydelse vid bedömande af den treklassiga småskolans behörighet. För öfrigt torde iakttagelserna böra särskildt uppmärksammas af dem, som vilja fränkänna barnen i skolans lägre klasser förmågan att tänka

logiskt. Slutligen vilja vi lägga dem på hjärtat ett yttrande, som vi nyligen haft tillfälle att se uti en redogörelse för folkskoleväsendet i England. Där heter det om skolor, som motsvara våra småskolor: I skrifning, läsning, räkning, ritning och handarbeten voro dessa barn vid sju års ålder lika försigkomna som våra nioåringar, och dessutom var tankeverksamheten långt bättre uppöfvad.

Carl K—n.

20.

Om folkbildningens väsen och uppgift.

(Föredrag vid sommarkurserna i Uppsala 1901.)

Till de glädjande och löftesrika företeelserna i vårt land i närvarande tid kunna vi räkna å ena sidan de vetenskapligt bildades ej allenast stegrade intresse för folkupplysningen utan äfven allt klarare medvetande därom, att denna bör sträcka sig till *alla åldrar* och att intresset för densamma följaktligen icke kan tillfredsställas blott genom *barnens* och *ungdomens* ändamålsenliga undervisning, och å den andra sidan det alltmera tillväxande kunskapsbehovet hos den stora allmänheten. Detta intresse har ingalunda ens under den närmast föregående tiden varit lika klart, ej heller lika lefvande d. v. s. i handling framträdande eller lika allmänt som i våra dagar. Jag tänker härvid närmast på förhållandena i vårt eget land. — Är kunskapsbegäret ett sundt behof hos människan, så bör det naturligtvis icke lämnas otillfredsställt, under den tid då kunskapsförmågan är mest utvecklad hos henne och då hon är mest i behof af ökade kunskaper. Visserligen möta för den största delen af folket just under nämnda tid mycket stora svårigheter att få tillfredsställa det naturliga kunskapsbegäret, och till följd däraf försvagas och kväfves eller missriktas det ofta, men *oöfvervinneliga* äro dessa svårigheter likväl i allmänhet icke. Det är de bildades plikt att, i den mån gifna förhållanden tillåta, söka förminska dessa hinder

samt väcka och stegra kunskapsbegäret hos denna del af folket och göra äfven den delaktig af de vetandets skatter, hvilka de själfva under gynnsammare förhållanden varit lyckliga nog att förvärfva sig. Och därvid tjäna de ej blott *ändras* intresse utan äfven sitt *eget*. Att det verkligen så förhåller sig, ligger dock ej så nära, att det af enhvar inses. Men på grund af det organiska förhållande, i hvilket medlemmarna i det borgerliga och kyrkliga samfundet stå till hvarandra, är hvar och en ej blott *mottagande* utan äfven *gifvande*, och till följd däraf komma de bildade, om de försumma att uppfylla den ifrågavarande plikten, att äfven *själfva* i någon mån lida däraf. Och hvad blir för öfrigt följden af deras intresselöshet i detta afseende? Jo, onekligen den, att sådana, som föga äro kvalificerade för den betydelsefulla och svåra uppgiften, taga folkupplysningens sak i sina händer, och detta måste ovillkorligen mer eller mindre skada densamma.

Tänker man, då man talar om bildning, såsom det ofta sker, på den, hvilken våra högre bildningsanstalter ha till ändamål att bibringa, så är det tydligt, att endast ett *fåtal* är i tillfälle att förvärfva sig densamma. Men att här sätta just denna gräns, att angifva just *detta* mått och icke något *annat* är godtyckligt. På bildningens skala finnes det *många* grader, och där gifves ett beständigt stigande eller sjunkande. Men ännu viktigare är det att göra gällande, att intet mått, litet eller stort, af *kunskaper* allena är detsamma som bildning. Äfven den, som förvärfvat sig ett haf af vetande, kan hafva de personliga egenskaper, hvilka vi eljest finna gå hand i hand med okunnigheten eller anse vara densammas *onda frukter*; han kan till och med i påfallande grad sakna just de egenskaper, genom hvilka en människa visar sig vara i besittning af bildning i allmän mening. Men ehuru vetande, litet eller mycket, *i och för sig* icke är detsamma som bildning, så följer naturligtvis däraf icke, att den bildade, äfven om ordet tages i den allmännaste mening, kan vara hvad vi vanligen benämna en *okunnig människa*. Vi kunna om *bildningen* säga detsamma som Tegnér säger om *snillet*: Hon är en förnäm gäst; hon trufves icke gärna i okunnighetens skräpkamrar. Ett visst mått af kunskaper, af vetande måste den bildade människan, vare sig vi söka henne i *hijddan* eller i

palatset, hafva gemensamt med alla andra, hvilka vi anse oss kunna tillägga denna höga egenskap. Den bildade måste, helt allmänt uttryckt, hafva ett *levande medvetande om sin bestämmeelse för tiden och evigheten, om sin bestämmeelse att tillhöra Guds rike*, här i gestalten af ett städse kommande och i evigheten af ett fulländadt, i hvilket Gud är allt i alla, att det är människans uppgift att i detta rike här i tiden förverkliga de stora gudomliga rikstankarna med afseende på henne själf och hela mänskligheten. Detta kraf är ingalunda litet, ty för att rätt uppfylla detsamma kräfves en fortskridande intellektuell och sedlig utveckling, hvilken omfattar hela människans lif. Men det är dock å andra sidan sådant, att man icke kan anses med detsamma hafva uppställt ett alltför högt mål för folkbildningen. Arbetet för densammas befrämjande måste ställa såsom sin uppgift dels att *väcka, underhålla och stegra* det naturliga kunskapsbegäret hos vårt folk, dels att *hjälpa och vägleda* vid dess *tillfredsställelse*. Det närmaste föremålet för den kunskap, som därvid skall inhämtas, är *människan själf*. Till hennes intellektuella bildning hör, för att lämna några allmänna antydningar om saken, att hon vet något om den rang hon intar i de *organiska* varelsernas led och således vet något om sin *egen* natur och om *deras*; vidare, att hon vet något om denna jord, på hvilken hon befinner sig såsom hennes och mänsklighetens skådeplats, och om densammas ställning i universum; vidare, att hon har någon kännedom om det folk hon tillhör, om dess öden under de förgångna tiderna, om den uppgift det haft bland folken och ännu kan anses hafva; om de folk, med hvilka detsamma stått i närmaste beröring; om mänskligheten såsom ett *organiskt* helt, hvilket innebär, att folken såväl i lekamligt som andligt afseende äro beroende af hvarandra, så att hvarje afsektlig eller oafsektlig själfvisk isolering oundgängligen måste medföra skadliga eller fördärfliga följder. I sammanhang härmed måste man återigen vända uppmärksamheten på naturen för att lära känna först och främst sitt *eget* lands och sedan äfven i någon mån de öfriga ländernas *fysiska beskaffenhet* och materiella resurser. — Men den närvarande världen, om hvilken det nu varit fråga, är icke den enda verkligheten. Vi tillhöra *tvenne* världar: tidens och evighetens. Den bildade

människan måste veta något om sitt ursprung och sitt mål och att dessa icke ligga blott inom *tidens* gränser. Våra flyttfåglars lif innebär ett slags motsvarighet till människans. Då nordens korta sommar är *förgången*, följer en längre tid af ofruktbarhet och kyla. Under den förra har flyttfågeln här haft sitt bekymmerfulla, sträfsamma men dock rika och sköna lif; men ville han tillhöra *norden* äfven under *vinterns* dagar, skulle han *frysa* eller *hungra ihjäl*; därför drifver honom instinkten att fly till de länder, där han hvarken hotas af frost eller hunger utan har allt hvad han behöfver. Någon-ting liknande är det äfven hos människan; hvari det består behöfver jag icke påpeka eller utföra.

Men med människan förhåller det sig tillika så, att hon redan här i tiden *kan* och *bör* tillhöra *evighetens* värld; hon kan, redan medan hon här dväljes, hafva, såsom skriften säger, sitt samfund i himmeln och smaka den tillkommande världens krafter. Utan *kunskap* om dessa tvenne världar och deras inbördes förhållande kan den bildade människan alltså icke vara.

Med bildning förväxlas icke så sällan det *förfinade skicket, lefnadsvettet, förmågan af ett behagligt och tilldragande sätt att vara* i umgängeslivet, intresset för allt, som mer eller mindre tilltalar skönhetssinnet. Men i någonting så väsentligen *yttre* får man icke söka bildningens väsen. Det ligger mycket nära till hands att förväxla det ena med det andra, ty där en sann bildning finnes, där uppenbarar den sig onekligen mer eller mindre i de nämnda egenskaperna, och vore i detta fall det yttre en sann afspegling af en inre verklighet, så vore den yttre förfiningen ju alltid ett säkert bevis på förhandenvaron af bildning.

Till den *allmänna* bildningen och ej blott till den *högre* hör således, att det naturliga skönhetssinnet hos människan utbildas, så att hon efter de särskilda förhållanden, i hvilka hon befinner sig, får *blick* och *intresse* för det sköna i naturen och konsten och kan *glädja* sig öfver detsamma. Den sålunda bildade finner alltid, hur liten än den krets är, i hvilken han befinner sig, hur torftiga hans villkor än äro, tillfälle att visa, att han äger *sinne* för det *snygga*, det *prydliga*, det *smakfulla*, och han förstår att äfven med de enklaste medel åstadkomma mycket, som bereder honom och hans omgifning *trefnad* och *behag*.

Här har blifvit sagdt, att en människa för att kunna benämnas bildad i ordets allmänna mening måste ha ett levande medvetande om sin bestämmeelse att tillhöra tiden och evigheten, och därmed menar jag ett medvetande, som bestämmer *hela hennes lifsriktning*, uppenbarar sig i hennes handlingar, sammansluter dem till ett helt och gifver dem riktningen mot hennes mål i evigheten. Till utvecklingen af intelligensen och skönhetssinnet måste således komma äfven den *etiska*, ty först därigenom uppkommer en *harmonisk* utveckling af den mänskliga personlighetens anlag och krafter, hvilken förtjänar namnet bildning i egentlig mening.

Den allmänna bildningens uppgift är naturligtvis alltid *väsentligen* densamma: icke den att utan ett klart fattadt mål bibringa kunskaper — lika godt inom hvilket område som helst —, utan uppgiften är att väcka, underhålla och stegra kunskapsbegäret, föra det i den rätta riktningen, lämna den sunda näring åt detsamma, hvilken tjänar att *verkligt* bilda den mänskliga personligheten.

Men såsom hennes uppgift anser jag äfven *det* vara att lämna allmänheten den behöfliga vägledningen i de stora *sociala* och *kyrkliga* frågorna; att påvisa de farligare andliga sjukdomarna inom kyrka och stat, då sådana i dem finnas, och söka erbjuda de verksamma botemedlen mot dem. Men att denna uppgift är synnerligen svår och grannlaga, torde icke behöfva framhållas. Gentemot de söndrande och upplösande makterna inom staten gäller det att hos folket i dess helhet framkalla en sann fosterlandskärlek, så att skaldens ord blir *folkets* bekännelse:

»Den har intet fosterland, som sätter
alla lika högt, så sant jag tror:
den har ingen vän och får ej heller,
som ej älskar framför allt sin mor.
Klingar icke modersmålet skönast?
Binder ej vårt hem med dubbla garn?
Blomstrar icke själfva ljungen grönast
på den torfva, där vi lekt som barn?»

Men den, som så *talat* och så *känner*, låte icke förvilla sig af de samfundsupplösande och fosterlandet förrådande läro- rorna, huru entusiastiska än de ord äro, i hvilka de frambaras.

Vi fråga nu, huruvida för öfrigt några sådana sociala sjukdomar för närvarande finnas, hvilka särskildt måste påkalla deras uppmärksamhet, hvilka nitälska för folkbildningen. De saknas icke äfven hos vårt folk. Vi lefva i *oärlighetens*, *förfalskningarnas* och *bedrägeriernas* dagar. Laster och förbrytelser framträda, icke såsom förr, då de öfvades mera i tysthet, utan i våra dagar *offentligen*. Om njutningslystnadens och vällustens, hjärtlöshetens och råhetens, oärlighetens och bedrägeriets, laglöshetens och trotsets, hatets och hämndbegärets, mordets och själfmordets skamliga gärningar få vi dagligen höra talas, stundom äfven om upprörande våldsdåd, inför hvilka vi stå slagna af en stum förfäran. Själfmordet har i vår tid blifvit *epidemiskt*, och dess offer finna vi bland alla åldrar, från barnen intill dem, som uppnått det mänskliga lifvets yttersta gräns. Det ena ståndet klagat öfver det andras synder, öfver hårdhet och samvetslöshet, själfviskhet och vinningslystnad, öfver en alltjämt tilltagande anspråksfullhet, missnöje, hat och bitterhet. Och under allt detta prisar man med full mun den stigande upplysningen och det tilltagande yttre välståndet.

Men tiden har ju äfven sina *ljusa* sidor? Ja, lyckligtvis; ty funnes icke dessa, så vore allt hopplöst.

Men hvad kan då göras för att råda bot mot det onda? Mycket kan göras; men hvad vi här särskildt hafva intresse af att framhålla, det är, att alla de, som nitälska för folkbildningens befrämjande, borde känna plikten att vara folkets vakna samvete och framträda såsom sådana, sammansluta sig till att energiskt bekämpa det slappa och falska föreställningsättet i fråga om detta onda, så att det som är *förkastligt* och *skamligt*, för *den enskilde* och *samhället skadligt* och *fördärligt*, blir i den allmänna meningen verkligen så *betraktadt* och den allmänna meningen därmed på *allvar* vänd *emot* detsamma. Har detta skett, så skall äfven det *verkliga* och *grundliga* botemedlet kunna åstadkommas, nämligen den *moraliska motståndskraft*, som segrar öfver frestelserna till det ifrågasvarande onda. Uppgiften att bekämpa detsamma får icke öfverlämnas blott åt predikanten och, då den allmänna rättskänslan blifvit på ett kännbarare eller upprörande sätt sårat, åt tidningsmannen, utan det bör kännas såsom en plikt af

alla rättsinniga medlemmar af samhället, särskildt bland dem, som hafva den *speciella gåfvan* att genom tal och skrift eller genom sin ställning i samhället kunna framgångsrikt inverka på människors tankar och sinnen. Man tänker: »Jag kan ingenting uträtta; det är fåfängt att kämpa mot det eller det onda, den eller den lasten.» Ja, så tänker *pessimisten*. Men hvarför skulle det vara *fåfängt*? Det är aldrig fåfängt att låta sanningen, det rätta, det sunda tala, då deras motsats gör sig gällande, icke ens då den *skryter* öfver sina segrar.

I religiöst afseende förefinnes mycken rörlighet och lifaktighet hos vårt folk. Att klaga öfver brist på *religiöst* intresse hos detsamma vore visserligen mycket oberättigadt. Den del af folket, hos hvilken en sådan förefinnes, är åtminstone ännu icke *oroväckande* stor. Omöjligt är det likväl icke, att den snart kan bli det. Mer än *en* företeelse hos den nu uppväxande generationen synes tyda därpå.

Jämte den stora, alla tider tillhörande, djupgående motsatsen mellan tro och otro finnes det nu en annan, som trycker sin prägel på vårt folks religiösa lif, nämligen den emellan *kyrklighet* och *okyrklighet*. Denna motsats har så djupt ingripit i dess sedliga lif, att den, som ej har en närmare inblick däri, svårligen kan ana det. Att hos den del af vårt folk, som ännu i yttre mening tillhör kyrkan men helt eller delvis ställt sig utanför hennes inflytande, söka framkalla ett *kyrkligt sinne* anser jag därför äfven vara en af folkbildningens uppgifter i våra dagar. Detta består däri, att man känner sig vara en lem i det kyrkliga samfundet och *handlar i öfverensstämmelse därmed*; alltså i ett lefvande intresse för det kyrkliga samfundet, och detta skall hvarje medlem af detsamma efter sin individuella belägenhet ådagalägga ej blott genom sitt deltagande i den allmänna gudstjänsten utan äfven däri genom, att han med beredvillighet ställer sina krafter, andliga och lekamliga, i den mån det är behöfligt, till det kyrkliga samfundets tjänst för att befrämja dess verkliga ändamål. På detta sätt skall han visa sig som en trogen och värdig medlem af kyrkan. Och detta kyrkliga sinne utgör å ena sidan motsatsen till *okyrkligheten*, som antingen består i likgiltighet för eller rent af fiendskap mot det kyrkliga sam-

fund, hvilket man likväl ännu tillhör, eller ock i ett *ringaktande* af det yttre kyrkliga samfundet med dess ordning. I den senare formen kan denna okyrklighet förekomma äfven hos verkligt fromma människor, som mena, att man utan skada för det religiösa lifvet kan isolera sig från samfundet, något som innebär ett misskännande af kyrkans egenskap att vara en organism, hvaraf följer, att hvarje medlem af kyrkan endast i sin gemenskap och samverkan med det hela kan blifva hvad han såsom religiös personlighet är bestämd att vara. (Rom. 12, 4 f.; 1 Kor. 12, 14—31; Ef. 4, 25; 5, 29 f.) Till följd däraf måste vi göra gällande, att det kyrkliga sinnet i denna mening hör med till den *normala* och *allsidiga* utvecklingen af det personliga lifvet; och det måste alltså betraktas såsom en *brist* i fråga om det kristliga lifvet, då en människa visserligen följer Kristi uppmaning att i den ensliga kammaren bedja till Gud, men uraktlåter att följa hans och hans apostlars föredöme att tillika tillbedja Gud i templet, i de troendes församling. Äfven om det skulle hos sådana människor finnas en verklig hjärtefromhet, så är det likväl en brist i deras kristliga lif, ty detta kan icke i denna isolering framträda i sin fulla rikedom, sin rätta sundhet och allsidighet. Men å den andra sidan utgör det kyrkliga sinnet äfven motsatsen till den *falska* kyrkligheten. Det förra förutsätter, att man låter kyrkan *vara* och vill, att hon skall *förblifva* hvad hon till sitt väsen är, då den falska kyrkligheten däremot antingen vill förvandla henne till något *annat* eller ock nöjer sig med, att hon *är* hvad hon *icke borde vara*. Falsk kyrklighet möter oss hos dem, som nitälska för det yttre blott såsom sådant, för former, från hvilka innehållet och andan flytt bort. En motsvarighet till densamma finna vi i den af Kristus och Paulus bekämpade fariseismen. Det kyrkliga sinnet består icke blott däri, att man nöjer sig med det för handen varande tillståndet i kyrkan, utan äfven däri, att man med kristlig vishet och i kärlekens anda bekämpar allt, som hindrar hennes lif och hennes utveckling, däri att man ingjuter nytt lif i gamla former, som ännu äro användbara, och skapar nya ändamålsenliga former, då de gamla icke mer kunna brukas.

Jag har angifvit äfven detta såsom en uppgift för den allmänna folkbildningen, emedan vårt folks sedlighet, i stort

sedt, onekligen är *religiöst bestämd*. Vill man rätt befrämja dess verkligt sedliga bildning, så får man alltså icke försvaga kyrkans religiösa inflytande på detsamma utan tvärtom verka för dess stärkande. Visserligen är en del af vårt folk, till och med en del af vår allmoge, religiöst indifferent, och man kan icke om hvarje sådan individ göra gällande, att det med afseende på hans sedliga lif är någon märkbar skillnad mellan honom och en religiös person i allmänhet. Men detta har sin förklaring däri, att en person, som fostrats inom ett kristligt folk, aldrig kan helt och hållet frigöra sig från de sedliga grundsatser, som äro gällande hos detsamma, och att han uppbäres af dess sedliga anda. Men annorlunda skulle förhållandet bli, om man tänkte sig, att största delen af vårt folk blefve religiöst indifferent och fortfore därmed under några generationer. Om ateismen och den religiösa indifferentismen har någon med rätta sagt, att den kan liknas vid isen öfver ett djup, hvilken väl kan bära en och annan, som går däröfver, men ett folk, som ville pröfva på densamma, skulle sjunka i djupet.

I korthet har jag härmed uttalat eller antydtt min uppfattning af folkbildningens väsen och uppgift. Och mitt syfte har härvid varit att göra densamma gällande dels gentemot den ännu icke alldeles öfvergifna villfarelsen, att »upplysa» är detsamma som att verka för intellektuell och sedlig, d. v. s. *verklig* bildning, dels gentemot intresselösheten hos mången för folkbildningens utsträckande till alla åldrar, dels slutligen gent emot de icke sällan förekommande mycket oklara föreställningarna om hvad folkbildning och dess uppgift egentligen är. För öfrigt är det min öfvertygelse, att det här åsyftade folkbildningsarbetet i vårt land icke skall kunna medföra det önskvärda resultatet, såframt det icke, därigenom att äfven staten tar saken i sin hand, förvandlas till ett *permanent, organiseradt och planmässigt arbete*.

J. E. Berggren.

21.

Ungdomens fortsatta undervisning i konungariket Sachsen.

Den fond af kunskap, som folkskolan tillför sina lärjungar, förflyktigas inom kort, där den icke underhålles eller förökas genom själskrafternas fortsatta odling. Erfarenheten har visat, att tillbakagången kan försiggå ganska raskt. Just under de år, som följa närmast efter dem, som barnen tillbringat i folkskolan, plägar hågen för intellektuellt arbete vara svag. De ha trädt ut i det praktiska lifvet och börjat intressera sig för dess värf, på samma gång som de därmed tycka sig hafva blifvit afsevärda faktorer för samhällsutvecklingen. Själfkänslan har börjat vakna till lif. Karaktären är dock långt ifrån utmejslad och befastad i sina former. Sinnet är känsligt för intryck, och de unga söka efterhärma de äldres skick. Som frihetsbegäret nu börjat gripa det unga sinnet, är den unge ömtålig för påtryckning, och han sätter sig ej gärna åter på skolbänken, åtminstone ej under liknande förhållanden som i folkskolan. Han befinner sig i en åldersperiod, som utmärkes af en viss benägenhet för själföfverskattning, för öfversitteri och oförsämndhet. Under denna kritiska ålder värfvas många för de s. k. »ligapojkarnes» led. — Det måste således blifva en viktig angelägenhet för samhället att väl taga vara på ungdomen under denna period, i synnerhet som industrialismen och en materialistisk tidsanda verka för att förvandla kroppsarbetaren till en tankeslö träl, till en arbetsmaskin, hvaraf bitterhet mot samhället alstras och en fruktbar jordmän beredes för anarki och socialism.

Må vara att faran ej ryckt oss lika nära inpå lifvet som i vissa andra kulturstater, i hvilka industrien och fabriksväsendet kraftigare tryckt sin stämpel på det offentliga lifvet än i Sverige, där dock utvecklingen tenderar åt samma håll; äfven här är angeläget att söka afvända samhällsfaran och tillgodose de ungas behof af en efter åldern väl afpassad ledning och undervisning. I Tyskland, där det pedagogiska in-

tresset är ganska vaket, och där näringslifvet, särskildt industrien, under de senare årtiondena vunnit en mäktig utveckling, har frågan om en tidsenlig fortsatt undervisning för sådan ungdom, som här är på tal, tilldragit sig stor uppmärksamhet. Föreningar af flera slag hafva bildats för att främja det gemensamma syftet att åstadkomma en så praktiskt anordnad och omfattande folkbildning, att den motsvarar den moderna kulturens kraf. Huru man på lagstiftningens väg sökt reglera den fortsatta undervisningen för barn, som nyligen afslutat sin kurs i folkskolan, och huru formerna för denna undervisning gestaltat sig, särskildt i konungariket Sachsen, vilja vi här något beakta. Att vi rikta hufvuduppmärksamheten på dem i detta land beror på att de kunna i hufvudsak anses vara typiska för hithörande anordningar i det öfriga Tyskland.

De väckelser till en allmän folkundervisning, som utgingo från reformationen, berörde äfven frågan om fortsatt undervisning för äldre barn. Flerstädes förpliktades prästerskapet att om söndagseftermiddagarna lämna dessa undervisning. Det var dock ännu fråga blott om kristendomsläran. Längre fram i tiden bjöd konung Fredrik II i Preussen uti sitt generalskolreglemente af år 1763 att förutom repetitionsföreläsningarna i kyrkan angående kristendomens hufvudstycken liknande förhör borde anställas i skolstugan af byskolläraren med byns vuxna befolkning. Vid dessa tillfällen borde han ock låta sig angeläget vara att jämväl öfva de närvarande i skrifning och räkning. Genom ett skolreglemente för Schlesien ett par år efter freden i Hubertsburg förbundos husbönder att skicka sina tjänare till skolor för att repetitionsvis befästa den kunskap, som de förvärfvat genom föregående undervisning. I det forna hertigdömet Kleve anbefalldes 1782, att aftonskolor skulle hållas i gång om vintrarna. Ej långt där-efter grundades af privata föreningar söndags- och aftonskolor i en del städer för att bereda deras ungdom tillfällen till fortsatt utbildning.

Redan i början af sistförflutna århundrade framträdde yrkanden på att denna fortsatta undervisning, som allt oftare framhölls såsom en viktig nationell angelägenhet, borde direkt främja lärjungarnes framtida kallelser i lifvet. Det vore ej

nog, att den beredde eller ökade deras allmänna utbildning. Dessa önskingar uttalades först i en del städer, och i Nürnberg stiftades 1823 i enlighet med dem ett slags fortsättnings-skola af teknisk natur, där om söndagarna och ett par andra af veckans dagar undervisning lämnades i räkning, geometri och teckning. Skolor af detta slag vunno en ökad spridning och ett stöd genom det uppväxande behovet att bereda handt-verkeriernas ämnesvenner ett vederlag mot den tekniska yrkesbildning, som de i verkstäderna åtnjutit under mästarens ledning men gingo miste om, då skråväsendet upplöstes. Man ville åtminstone genom en fortsatt undervisning, särskildt i ämnen, som kunde äga betydelse för näringsidkare, gynna deras utbildning i ett föreliggande yrke. Den utveckling, som världshandeln vann under nittonde seklet, och naturligtvis särskildt det storartade uppsving, som den tyska handeln under de senare årtiondena vunnit utom Europas gränser, har ställt ökade anspråk på äfven dess obetydligare yrkesmän. Den omstöpnings, som industri och de flesta andra näringsgrenar i samband med naturvetenskapernas snabba framsteg undergått under senaste tider, har också skärpt fordringarna på en mängd kroppsarbeters intelligens. Som äfven landtmannanäringsarna i Tyskland rönt starka inflytanden af nyss sagda förhållanden, öppnades ögonen äfven bland landsbygdens befolkning för önskvärdheten af en grundligare fortsatt undervisning af särskildt gossar, som nyligen lämnat folkskolan, och af att denna undervisning mer än dittills toge nödig hänsyn till de kraf, som landtmannanäringsarna ställa på sina idkare. En skola af denna art öppnades omsider i Mannheim.

Skolor med en allmännare karaktär funnos långt tidigare. I Bäjern bestämdes redan vid adertonhundralets början, att all ungdom mellan 12 och 18 år skulle utom under skördetiden besöka söndagsskolor för att i dem öfvas i läsning, skrifning och räkning samt andra nyttiga kunskaper. I städerna finnas numera fortsättningsskolor, som innesluta afdelningar af mera yrkesmässig natur såväl som sådana, hvilka skänka en ökad allmänbildning; åtskilliga äro förbundna med realskolor.

I Würtemberg föreskrefvos 1836 obligatoriska besök i söndagsskolor. Fortsättningsskolor, som särskildt åsyftade att gagna blifvande yrkesidkare, upprättades från början af 1850-

talet. De lärjungar, som bevistade undervisningen i dylika skolor, frikallades från skyldigheten att infinna sig i söndagsskolor eller andra offentliga skolor, som möjligen kunde vara upprättade för en vidare utbildning af barn, som nyligen lämnat folkskolan. På landsbygden finnas numera ock fortsättningsskolor, uti hvilka meddelas kunskaper, som äro ägnade att direkt tjäna till nytta för blifvande idkare af jordbruk eller därmed sammanhängande näringar. Besök i dylika skolor fritager ock från förpliktelse att begagna söndagsskolan.

I Baden infördes 1874 obligatorisk fortsatt undervisning för gossar. Liksom i förutnämnda länder finnas vid sidan af de allmänna fortsättningsskolorna sådana, som taga bestämmande hänsyn till vissa kallelser i lifvet.

I Preussen understöder staten en del fortsättningsskolor såväl af allmän bildande karaktär som af mera yrkesmässig natur. En särskild normalplan är utfärdad för undervisningen i dem.

I konungariket Sachsen, vid hvars förhållanden vi skola något längre dröja, bjöd en lag af 1873, att alla gossar från 14 till fyllda 17 år skulle vara skyldiga att åtminstone två timmar i veckan begagna sig af skolor för fortsatt undervisning, såvida de icke kunde visa sig annorstädes erhålla en bildning, som motsvarade den, hvilken dylika skolor afsågo att bibringa. I fråga om flickorna lämnades åt kommunerna rätt att afgöra, huruvida de skulle underkastas samma skyldighet, hvilken dock ej borde utsträckas öfver tvenne år. De anbefallda skolorna öppnades 1875. Lagen om dem hade framkallats genom masspetitioner från en mängd yrkesidkare, landtbrukare, lärarföreningar och andra korporationer, och den motiverades i viss mån däraf, att söndagsskolorna betydligt förlorat i förtroende och betydenhet. Det dröjde emellertid ej länge, förrän klagan förspordes, att de nya skolorna icke infriade de förhoppningar, som man trott sig böra fästa vid dem, ja, röster höjdes för att lagen skulle återtagas eller åtminstone ändras. I synnerhet voro en mängd arbetsgifvare missbelåtna med stadgans verkningar. Lärare uttalade sig mot lagen, emedan undervisningen kom att lida däraf, att lärjungar med mycket olika kunskapsmått skulle undervisas gemensamt, eftersom alla barn inom den angifna åldersgränsen

skulle upptagas i fortsättningsskolorna. De ogillade ock det gängse bruket att förlägga tiden för undervisningen till aftontimmar, ity att barnen efter ett föregående dagsarbete komme uttröttade till skolan och därför saknade den spänstighet i själsförmögenheterna, att de kunde draga rätt fördel af undervisningen.

Den för skolornas bestånd kritiska perioden tog dock en ända, utan att någon väsentlig reaktion följde. Man satte blott ned anspråken och sträfvade att nå bästa möjliga resultat, allteftersom omständigheterna medgäfvos. Man höll fast vid den principen, att undervisningen skulle vara obligatorisk för alla barn inom förutnämnda åldersklasser, ty — menade man — i annat fall komme just de folkelement, som mest af alla behöfde påverkas af uppfostran och undervisning, att undandra sig skolornas inflytande. Endast genom att den fortsatta undervisningen vore obligatorisk kunde en allmän lyftning i kulturen påräknas och det nationella lifvet höjas. Blott under sagda förutsättning kunde de många, som af en eller annan orsak icke dragit fullt gagn af undervisningen i den egentliga folkskolan men hos hvilka kunskapsörst omsider vaknat, sättas i tillfälle att odla sina gåfvor, äfven om ogina arbetsgifvare skulle med missbelåtenhet se förlusten af en viss arbetstid. I fråga åter om barn, hos hvilka ett dylikt begär efter själsodling icke inställt sig, vore det ännu angelägnare att söka väcka den slumrande intelligensen och att utsätta själskrafterna för odlingens inflytande; ty man hade erfarenhet af att det moderna kulturlifvet också af kroppsarbetaren kräfver en utvecklad tankekraft på samma gång som en vidgad synkrets, hvilken omsluter äfven lifvets högre och högsta intressen till en motvikt mot dem, som beröra allenast materiella värden. Man ansåg ock, att något verksamt steg måste tagas för att höja aktningen för äfven de anspråkslösaste yrkena och om möjligt sätta en damm mot en ganska vanlig äflan att tränga upp i s. k. högre samhällsklasser; o. s. v.

Till en början satte fortsättningsskolorna i allmänhet hufvudsakligen som sitt mål att befästa och utvidga de kunskaper, som folkskolan tillfört sina lärjungar. Läroanstalter med mera omfattande syften uppväxte dock snart vid sidan

af de nämnda. För öfrigt voro lagbestämmelserna ganska allmänt hållna för att gynna en rikare och mångsidigare utveckling. Omsider hemställde regeringen 1879 till den sachsiska landtdagen, huruvida ej en särskild normalplan skulle kunna anses önskvärd för fortsättningsskolorna. Landtdagen fann förslaget nyttigt, hvarpå geheimeskolrådet Kockel på befallning utarbetade en sådan, hvilken därpå anbefalldes till efterlefnad 1881.

Frågan, om i merbemälda skolor undervisningen borde äga karaktären af en blott fortsatt folkskoleundervisning eller hafva en mera praktisk karaktär, besvarades af denna normalplan till förmån för det senare alternativet, hvarigenom den fortsatta undervisningen bekom en mera fristående plats inom den allmänna folkuppfostran. Detta har icke hindrat, att de allra flesta fortbildningsskolorna äro i viss mån sammanlänkade med folkskolor. Hufvudsakligen blott i städerna existera skolor för den fortsatta undervisningen utan samband med folkskolor.

Bland de skäl, som förvärfvade allt flera anhängare åt den meningen, att de ifrågavarande skolorna borde företrädesvis sprida sådana insikter och färdigheter, hvilka mera omedelbart kunde blifva till gagn i den stora mängdens lefnadsförhållanden, verkade icke minst det förhållandet, att de lärjungar, som befolka dessa skolor, i regeln redan valt sig ett visst lefnadskall, hvarför deras idékrets rör sig kring detta såsom sitt naturliga centrum. Erfarenheten tycktes ådagalägga, att det kunskapsinnehåll, som icke stode i någon märkbar förbindelse därmed, ej fjättrade deras håg med samma styrka som det, hvilket på något sätt därmed stode i skönjbart sammanhang, samt att däremot intresset spändes, när undervisningens föremål och form ägde nyhetens behag. Därpå slöt man, att lärjungarnes tankekraft måste mera öfvas och vetgirigheten mera äggas, om den fortsatta undervisningen stadigare riktades på föremål, hvilkas värde för lifvet påtagligare föll i lärjungarnes ögon. På det sättet komme således äfven den formella bildningen bäst att ses tillgodo, liksom ock en vetenskaplig grund för de ungas dagliga sysselsättningar komme att skänkas dem. De skulle därmed äfven lära sig att djupare uppfatta sitt arbetes värde men också i

mån därpå allvarligare behärta vikten af att de gjorde sig undervisningen väl till godo, hvarigenom således denna komme att befordra plikt känslan och främja karaktärens etiska utveckling.

Representanterna för denna åskådning hvarken ville eller vilja, att den teoretiska allmänbildningen skall vid undervisningen sättas å sido, men de önska, att denna så skall meddelas, att dess användbarhet för lifvet blifver otvifvelaktig. Så yrkar man t. ex., att den tyska språkläran icke skall läsas såsom en särskild disciplin utan efter hand innötas genom en del skriföfningar af olika slag, alla dock med ett konkret, praktiskt nyttigt innehåll. — De fordra dessutom icke, att alla fortbildningsskolor skola stöpas i en och samma form eller få en mera fackmässig karaktär.

För att undgå de olägenheter, som knappast kunna undvikas med undervisningens förläggande till aftontimmar, sträfvar man att förflytta den till morgontimmar, innan de unga måste börja sitt arbete på fabriker och verkstäder. Ehuruval äfven denna anordning är förknippad med vissa olägenheter hoppas man dock, att den skall blifva till gagn. Barnen få ett nyttigt innehåll för sina tankar under deras måhända enformiga och föga tankekräfvande sysselsättningar under den återstående delen af dagen. På ett och annat ställe har man till och med tagit söndagsförmiddagarna i anspråk för skolarbetet, men denna åtgärd har naturligtvis rönt motsägelser af dem, som mera hålla fast vid hvilodagens helgd. I en del landskommuner har man sökt att koncentrera undervisningen hufvudsakligen på vintermånaderna.

Antalet lärotimmar per vecka har flerstädes ökat öfver det minimum, som lagen fastställt. Särskildt har detta varit fallet i mera utvecklade skolinrättningar, som närmat sig karaktären af yrkesskolor.

För att minska det ofördelaktiga inflytande på undervisningen, som måste medfölja skyldigheten att uti nu berörda skolor mottaga barn oberoende af deras ofta ojämna förkunskaper, söker man först och främst att inskränka läroämnenas antal så mycket som möjligt och att begränsa framställningen blott till det väsentligaste af dessa. Därjämte söker man så mycket som möjligt koncentrera undervisningen kring ett

ämne, modersmålet. Hvad af öfriga lärofack anses nödigt att inlära, meddelas i samband med läsning af någon lämplig läsebok och genom skriföfningar.

I sådana skolor, uti hvilka undervisningen hufvudsakligen åsyftar allmän utveckling, sträfvar man vid nämnda läsning att vidga barnens kunskap i realia, huslig ekonomi, sådana punkter i lagar och författningar, som kunna anses äga större betydelse för lärjungarnes följande lif, m. m. Räkning ingår naturligtvis alltid i lärokursen. I åter andra skolor, uti hvilka yrkesintressen mera ses till godo, upptagas på läroplanen utom räkning och modersmålet, teckning, bokföring, växellära, ekonomi och ett visst mått lagkunskap. Skolorna på landsbygden lämna undervisning utom i modersmålet och räkning i en del realia, särskildt i sådant, som är af större betydelse för jordbruket och dess binäringar. —

Försök att införa en systematiserande religionsundervisning i Sachsens skolor för fortsatt undervisning hafva visserligen blifvit gjorda, men i allmänhet har man icke velat upptaga »religion» såsom särskildt läroämne. Man har framhållit såsom skäl, att i en tid, då ungdomens öfvermod och benägenhet att kritisera och mästra de religiösa sanningarna är så stor, man icke bör pålägga den ett lärotvång i fråga om ett ämne, som behöfver mötas med kärlek för att kunna blifva till välsignelse. Däremot har man här och där för sed att anordna utflykter och aftonsamkväm om söndagarna till religiös uppbyggelse; och det förmäles, att lärare och lärjungar tillsammans begått Herrens nattvard.

Själftva sättet för undervisningen uti här ifrågavarande skolor söker man afpassa efter deras säregna uppgift. För att vänja lärjungarne vid själfständigt tankearbete och lifva dem därför söker man vid undervisningen gifva dem trägen anledning därtill. Skriftliga uppsatser komma därför flitigt till användning. Vid deras korrigerings undvikes all småaktig kritik. Den koncentreras kring sättet, hvarpå lärjungen förstått lösa sin hufvuduppgift, sitt matematiska problem o. s. v. — I hjälpredor, som blifvit utarbetade till ledning vid undervisningen, framhålles vikten af att denna är folklig, fattlig, frisk och fängslande. För att på ett naturligt och praktiskt sätt sammanpassa från olika områden hämtade kunskaps-

moment brukar man ofta söka förena dem till öfverskådliga och tilltalande bilder ur en fingerad persons lefnadsförhållanden. Så t. ex. kan läraren i en skola på landsbygden låta barnen i tankarna följa en jordbrukare uti hans växlande arbeten och därmed taga sig anledning att tala om t. ex. olika jordarter, om husdjuren och deras skötsel, meddela vissa lärdomar ur den organiska kemien, ur nationalekonomien och hushållsläran, om köp- och lånetransaktioner, stadganden i kommunallagarna och den allmänna lagen o. s. v.

Eftersom undervisningen gärna grupperas kring den i modersmålet, hafva läseböcker blifvit utarbetade med bestämd hänsyn till ifrågavarande skolors ganska vanliga lärometod. För de skriftliga uppsatserna väljas i regeln realämnen af allmännyttig eller fackartad natur, t. ex. ur hälsoläran, den husliga ekonomien o. s. v., eller låter man lärjungarne teckna bilder t. ex. ur en kroppsarbeters eller landtmans lif, affatta affärsskrifvelser af växlande innehåll m. m. Vid undervisningen i räkning och geometri väljas sådana uppgifter, som kunna äga motsvarighet i de förhållanden, som möta eleverna utom skolan. Undervisningen i geografi dröjer med förkärlek vid hemortens förhållanden, och man söker att därvid betjäna sig af allahanda hjälpmedel, såsom fotografier, kartor, planscher, samlingar af prof på där förekommande jordarter m. m., som är ägnadt att sprida ljus öfver traktens naturliga tillgångar, behof och beskaffenhet. För att befordra kännedomen härom verkar man för upprättandet af ortmuseer. Undervisningen i naturkunnighet sammanhänger på vissa punkter med den i geografi. Understundom bibringar man lärjungarne delar däraf, t. ex. sammanhängande skildringar ur hvardagslivet, som ju i många hänseenden påverkas af fysikens, kemiens och meteorologiens m. fl. lagar. Framställningarna ur historien låter man gärna taga formen af t. ex. sedeskildringar, som ådagalägga dårskapens och det ondas olyckliga verkningar men ock vägen till aktning och välstånd. Ofta låter man tankarna dröja vid minnet af landsmän, hvilka genom dygd och sträfsamhet arbetat sig upp ur torftiga villkor och vidriga omständigheter och blifvit en heder för samhället.

Belysande för de förhållanden, som blifvit tecknade, är anordningen i de läseböcker, som äro i bruk, och de under-

visningsplaner, som följas. I en metodisk hjälprea, som innehåller en dylik plan, afsedd för första läroåret vid en »Fortbildungsschule» på landsbygden, utarbetad af *W. Saupe*, en i Tyskland väl bekant pedagog, fördelas läsåret i smärre perioder med särskilda kurser och med bestämda och systematiskt ordnade uppgifter för hvarje vecka. Under den första perioden af läsåret eller under tiden mellan påsk och pingst skall — enligt hans plan — hufvudsakligen afhandlas frågan om husbonde och tjänare, mästare och lärning samt bonde- och handtverkarstånden. De skriftliga uppsatserna under denna tid böra behandla ämnen, som därmed sammanhånga. Så skola lärjungarne öfvas att skriva orlofseddlar, tjänstebetyg, uppsatser, som framställa drag ur bondeståndets och handtverkets historia i Tyskland m. m. I en lärobok af *Fr. Polack* läses under tiden drag ur bondens lif, om trogna tjänare o. s. v. Före aftonbönen skall föreläsas ur Spittas »Psalter und Harfe» det stycke, som bär till öfverskrift »Uttör redligt ditt arbete». Vid val af uppgifter för räkneöfningar bör man ock hafva kursens grundtema för ögonen. — Under perioden pingst till skördetiden bör afhandlas bondgården och verkstaden, köp och försäljning, hypotek, skatteväsende, brandförsäkring m. m., så ock talas om råämnena för handtverkerierna och om landtbrukets råprodukter; de skriftliga uppsatserna skola röra sig kring dessa ämnen, formulär till en del bref utarbetas, och räkneuppgifterna taga upp frågor af nu nämnda natur. Under följande perioder skola åtskilliga andra för en landtman eller handtverkare viktiga frågor bringas å bane men också en del andra af mera ideell art och för en tysk patriot betydelsefulla ämnen, såsom t. ex. värdefulla alster af tysk diktning m. m., behandlas.

Utom den nämnda läseboken af *Fr. Polack* användas flera andra. En välkänd läsbok för »Fortbildungsschulen» å landsbygden är utgifven af *Kallmann* och *Knak*. De tänka sig vintern som den egentliga undervisningstiden. Boken framställer landtmannen i sitt hem, i sitt yrke, i förhållande till grammar och kommun, gifver bilder ur fäderneslandets historia, ur naturen, ur geografin och etnografin, erbjuder en ledtråd i ekonomin och för en landtmans affärsskrifvelser m. m.

I en annan läsbok, utarbetad af en kungl. Bezirksamman i Chemnitz, skolrådet *H. Richter*, och afsedd för både stad och landsbygd, är innehållet fördeladt i berättelser, skildringar, bilder ur historien, lefnadsbeskrifningar, taflor ur naturkunnigheten, stycken ur nationalekonomin, poesi, ordspråk jämte en del formulär till affärsskrifvelser af flera slag.

En annan läsbok åter, som är beräknad för skolor blott i städerna och särskildt för sådana, hvilka hafva yrkesbildning mera i sikte, utgifven af *I. och W. Schanze*, fördelar kursen efter de tre läsåren i trenne kretsar. I den första begynnes framställningen med berättelser och dikter af etiskt innehåll, därpå följa bref från en lärning under hans vandrings-tid till föräldrar och skrifvelser från dessa till honom, så skildringar ur fäderneslandets historia, valda stycken ur samhällsläran, ur geografin, natur- och hälsoläran. Den andra kretsens första läsestycken äro ock af etisk natur, därpå följa lefnadsteckningar, drag ur historien, nationalekonomin, hushållsläran, statskunskap, framställningar, som belysa handels- och sjöfartsförhållanden samt viktigare delar af natur- och hälsoläran. De läseboksstycken, som äro beräknade för tredje läsåret, äro hämtade från samma områden men äga ett innehåll, som förutsätter högre mognad. Dessutom behandla de moment från konstens område. I ett bihang afhandlas penningväsendet och de viktigaste bestämmelserna i fråga om post- och telegraf, järnvägsförsändelser m. m.

Öfverallt märker man en sträfvan att göra undervisningen så praktiskt fruktbarande för lifvet som möjligt. Intresset för den ifrågavarande grenen af folkundervisningen är lifligt. Den är ock värd att visligen ordnas, ty den tager om hand de unga just under den mest kritiska perioden i deras lif, då de mer än annars stå vid skiljovägen och samhället står spörjande, om de skola komma att blifva en börda för detta eller om de skola bära dess framtida lycka och trefnad på sina armar.

G. W.

22.

Om granskning af uppsatser.

Till ett rationellt bedrifvande af uppsatsskrifning hör en rationell granskning af uppsatserna. Denna granskning är af tvenne slag: skriftlig och muntlig. För båda hafva vi en mycket fullständig och väl utarbetad metodik, emedan man med ifver insamlat erfarenheter på detta område och ordnat dessa. Litteraturen bjuder på flera förträffliga handböcker och många goda uppsatser i detta ämne.

Man skulle då tycka, att med all den ledning, som gifves läraren i uppsatsskrifning, uppgiften skulle blifva för honom allt enklare och lättare år från år. Detta är dock icke fallet.

Man behöfver ej hafva trädt i långvarig eller intim beröring med skolvärlden för att hafva fått ett bestämdt intryck af att ingen del af lärarens gärning är föremål för så mycken klagan och så mycket beklagande som korrigering af uppsatser. I sin bok »Svensk uppsatsskrifning» säga de tvenne författarne Cederschiöld och Olander följande om denna sak: »Rättandet af uppsatser på modersmålet är sannolikt det svåraste, mödosammaste och otacksammaste af alla en lärares åligganden.» Jag fruktar, att icke många känna sig frestade att bestrida sanningen i detta yttrande.

När man läser vidare, får man förklaringen på detta förhållande. För att gå i land med uppgiften kräfves af läraren, att han är en i andligt hänseende rikt utrustad personlighet. De egenskaper, som fordras af honom, äro de, som utmärka den verkliga begåfningen, och det tillägges, att dessa böra i rikt mått stå honom till buds.

På grund af förhållandena inom skolvärlden kan emellertid ej denna uppgift läggas endast på det fåtal, som besitter den största begåfningen, utan den måste läggas på nästan alla. I folkskolan måste alla lärare och lärarinnor rätta uppsatser, i elementarskolorna de allra flesta, på seminarierna alla adjunkterna.

Det ligger då intet förvånande däri, att det stora flertalet vid detta arbete hör det ringa i öronen: »Evigt, evigt vinkar idealet; aldrig, aldrig räcker det sin hand.» Det gäller rent af att i detta kasus komma till ett afgörande, antingen man skall ägna sig helt åt detta ämne med åsidosättande af andra plikter, eller om man skall åsidosätta detta, hvilket naturligtvis alltid känns som en plåga.

Men en uppgift, som ålägges så godt som alla, bör förvisso ej vara så svår, att endast ett fåtal går i land med den.

Anledningen till detta missförhållande är måhända dels, att detta arbete kommer som ett plus till en tjänstgöring, som förut är så stor, att läraren, därigenom att han drifver ämnet, måste falla offer för öfveransträngning, såsom fallet är vid seminarier och i elementarskolans mellanklasser, om de äro mycket stora, dels också, att sedan en förgången tid kvarstå en del fordringar, som ej böra tillgodoses. Man menar, att, när en lärare återlämnar en uppsats korrigerad, bör densamma vara en produkt, som håller det stilistiska måttet. Den bör vara så noggrant korrigerad, att, när den genomläses i ett sammanhang, ingen anmärkning skall kunna göras vare sig med afseende på form eller innehåll.

För att erhålla detta resultat måste då läraren rätta mycket i boken, så att uppgiften blir i mer eller mindre grad omstufvad. Jag skulle därvid vilja säga: »Rätta hellre för litet än för mycket!» Det är af mindre vikt, om ett par mindre väl afvägda uttryck kvarstå, än att en rättelse sättes dit, som verkar som en ny lapp på ett gammalt kläde. Det gör mindre, om eleven fått dit en och annan disharmonisk ton, än om läraren kommer med en dylik. Om man vill finna ett särskildt lämpligt uttryck för att ersätta det, som man är missnöjd med, måste man ofta ägna lång tid åt att välja det. I många fall kan det ej ersättas, utan att andra uttryck ändras. Mången går då så långt, att, innan han släpper uppsatsen ur sina händer, är den ända till oigenkännlighet omformad.

Jag tror icke, det är det riktiga. Eleven skall få sitt arbete bedömdt och felen påpekade, men han skall ej få en omarbetning därpå. Behöfs en omarbetning, skall eleven själf verkställa den, ej läraren. Få vi under en lektion ett oriktigt

anförande, leda vi eleven så, att han kan åstadkomma ett bättre, men vi skulle anse det mycket ovist att taga ordet från honom, skänka honom ett om än aldrig så vackert och aldrig så formfulländadt svar och nöja oss med att han hört det, eller i bästa fall öfvertyga oss om att han i den stunden fattade det. En sådan åtgärd skulle vara i hög grad ofruktbar.

Vi skulle också kunna jämföra uppsatsen med en teckning, ett slöjdföremål, som eleven visar oss såsom ett arbetsresultat. Det kan ju visserligen hafva sina brister, men läraren i teckning eller slöjd sätter sig ej till att göra om det, så att det kommer att bättre motsvara de ideala fordringarna på detsamma. Skulle han bearbeta det, ända tills det kunde försvara sin plats som konstprodukt, finge han ett mycket vidlyftigt och svårt arbete men eleven ej motsvarande nytta. Jag tror ej heller, att denne skulle känna någon vidare glädje öfver det, ty — han skulle ej längre känna igen saken som sin.

Med uppsatsen är det samma förhållande. Om man arbetar om den och läser upp den, hör måhända eleven, att den erhållit nytt värde, men han känner ej igen den som sin. Lika mycket nytta skulle han haft af att höra en god uppsats i samma ämne men som han ej haft att göra med. Säkert har han mycket större nytta af några reflexioner öfver det, som är skrifvet, några markeringar af det, som är felaktigt, samt anvisningar och förslag till omarbetning däraf, än han har af att läsa en honom till skänks gifven omskrifning.

Vidare ger det lärjungen en större känsla af ansvar, om han allt framgent får behålla äganderätten till sitt opus. Jag hörde en gång en kritik öfver en lärare, som rättade allt, som stod till att rätta i kriaböckerna. En af hans elever förebråddes, att han vårdslösade uppsatsskrifningen — det var en god och begåfvad lärjunge. »Det gör detsamma, hur man skifver för hr N. N.», sade han, »ty ingenting duger. Du skall tro, att laudatur-pojkarnes uppsatser äro lika målade som bc-pojkarnes.»

Det ligger något fullt berättigadt i denna kritik. En axiomatisk sanning, som hvarje arbetsgifvare bör taga vara på, är, att, om han själf utför större delen af det arbete, han

gifvit arbetaren i uppdrag att utföra, så återstår för denne endast en mindre del däraf. Om lärjungen hade någon nytta af denna öfverflyttning af arbetet, skulle jag ej säga något om den, men han kan icke blifva skicklig af den öfning, läraren bereder sig själf.

På samma gång ansvarskänslan försvagas, försvagas äfven intresset. Ligger uppsatsskrifning eleven emot, blir han modlös. Också har han svårt att vid genomläsning fatta denna i rött och svart, kors och tvärs skrifna text, och, om han ej är en ovanligt energisk natur, slår han sig ej till ro för att begrunda detta främmande innehåll. Än mindre kommer han att taga vara på det förtjänstfulla i formen.

Genom att skona sig för detta kraf att omarbета uppsatserna räddar läraren sig själf från en oerhörd kraftförlust, och den därigenom frigjorda kraften blir han i stånd till att sätta in på andra områden, där den säkert bättre behöfs.

En uppsats skall alltså vara och få förblifva en exponent af elevens idéer och hans förmåga att gifva dem form. Det gäller då för läraren att värdesätta denna produkt och att delgifva eleven denna värdesättning.

Detta sker lättast men också sämst medelst betyg. Detta sätt är sämst, emedan det afser jämförelse mellan elevens arbete och hans kamraters, hvilket alldeles icke är det hufvudsakliga. Den är konstlad och måste tagas med, endast emedan det ur samhällelig synpunkt är nödvändigt att sammanhålla ett flertal elever i liktidig och likartad undervisning.

Af långt större intresse för eleven är att få veta felen och förtjänsterna hos arbetet, betraktadt, som sagdt, som en exponent på hans intellektuella nivå. Lärarens mening om detta hans arbetsresultat skall delgifvas honom genom skriftlig och muntlig granskning.

Det är då nödvändigt, att denna är så tydlig som möjligt, samt att den leder till verksamhet. Den bör därför gärna göras i två repriser. Den första afser att gifva råd och anvisningar om hur möjligen ett bättre resultat skulle kunna nås än de gifna, den andra att konstatera, om dessa resultat nåtts eller ej.

Dessa råd och anvisningar kunna dels införas i uppsatsboken eller ock samlas i lärarens anteckningsbok. I båda

fallen bör helst följa en muntlig redogörelse och undersökning. Det förra är ett ganska betungande hemarbete, men man kan underlätta det genom att använda en större mängd tecken, än som vanligen är fallet. Bocken och strecket i all ära, men på deras område behöfs mycket mer nyansering. Utom dem använder jag alla de vid vanlig korrekturläsning brukliga. Vid första granskningen utsätter jag endast dessa tecken men verkställer ej rättelserna. Eleven får sedan uppsöka och ändra det felaktiga. Mycket tydliga anvisningar kan man alltså gifva utan att spilla ord därpå vare sig i tal eller skrift. När man använder pennan mycket, kan till och med detta kännas som en lättnad, och, när man har mycket ondt om tid, sparas många små stunder på detta sätt.

Uppsatsboken bör pagineras, så att vid upprepade fel, man kan i marginalen gifva hänvisning till detta, t. ex. sid. 6, rad 7. I marginalen gifvas äfven hänvisningar till källor.

Ledfrågan är synnerligen nyttig vid den skriftliga granskningen. Om en afvikning äger rum från planen, en lucka finns i tankegången, en oklarhet eller tvetydighet i uttrycket, om man saknar en detalj o. s. v., är ledfrågan ett verksamt medel att gifva författarens tankar den rätta riktningen. Misstänker man, att saken är för svår, för att han skall kunna reda ut den med tillhjälp af endast *en* ledfråga, nedskrifver man efter uppsatsen så många, som behöfvas. Eleven inför svaren i boken, hvarefter han får sammanfatta dem till en omarbetning af det, han skrifvit.

Ofta kan man önska att gifva eleven ett totalomdöme om hans arbete. I Frankrike är det vanligt, att läraren skrifver ett dylikt omdöme på sneda linjer i mellanrummet mellan rubriken och texten.

Detta sätt erbjuder tillfälle att starkt sammanfatta men äfven att nyansera. För beröm och klander, erkännande af ett äfven ganska medelmåttigt arbete af en flitig och samvetsgrann lärjunge och modifikation i uttalandena om ett vackert resultat, men som kunde varit ännu vackrare, om mera möda nedlagts på uppgiften, för allt detta och mycket mer finns plats i ett så beskaffadt betyg. Läraren har tillfälle att lugna, trösta, egga, varna, uppmuntra och loforda. Detta kan ju visserligen göras muntligt, men det skriftliga kan mången

gång vara lämpligare, dels därför att det för mången har så att säga större realitet, dels kunna föräldrarna därigenom beredas möjlighet att följa med i sitt barns arbete, dels har man sällan tid att gifva muntliga uttalanden om hvarje särskild uppsats under timmarna för den muntliga granskningen, och, som läraren i uppsatsskrifning ofta ej har något mer med klassen att göra, händer väl, att omdömena uteblifva. För läraren kunna dessa anteckningar vara goda att hafva, när han skall bestämma terminsbetyget.

Den muntliga granskningen är ett mycket viktigt åliggande. Den bör tagas på allvar och få god tid. På den beror till stor del, i hvad mån lärarens korrigerings och elevernas omarbetande blifva fruktbarande. Läraren har i den det bästa medel att undervisa hela klassen i stilistik, emedan han får de rikaste tillfällen att med exempel belysa dess lagar. Han kan ock få tillfälle att belysa olika författares sätt att behandla samma ämne. För att tydliggöra min mening om den muntliga granskningen skall jag be att få göra några meddelanden om hur jag tänker mig den anordnad vid seminarierna.

De första uppsatserna, som gifvas, böra afse att framlocka till behandling de enklaste förhållningsreglerna för författarskap. Man lär eleven att välja rubrik och skrifva denna midt på raden med stor eller än bättre textad stil samt understryka den, att börja uppsatsen ett par rader nedanför rubriken, att aldrig glömma marginal, att göra styckeindelning och skrifva första ordet i hvarje stycke ett par tre cm. in på raden etc. Dessutom bör man då göra eleven förtrogen med de tecken, man använder vid korrigeringen.

Det kan ju förefalla, som om detta vore idel bagateller — bagatell kan man ju kalla hvarje enkel mekanisk färdighet —, men jag tror, det är ganska viktigt, att handgreppen äro från början fullt klara och ej behöfva komma på tal, när svårare och viktigare saker, visserligen successivt men i ganska snabb följd, inträda. För att utan ledsamt plugg få denna öfning gifves en enkel och i tydliga stycken indelad berättelse. Innehållet bör vara så lätt uppfattadt, att formen är så godt som gifven. Dessa uppsatser skola ej gifvas på tid, som är anslagen åt vanliga uppsatser, utan under ett par rätt-skrifningstimmar eller någon annan lektion i svenska.

Dessa uppsatser skrivas utan koncept direkt i boken och granskas omedelbart efter författandet. Eleverna utföra korrigeringen i sina egna böcker, eller också byta de böcker med sina grannar. Man kan äfven fördela böckerna på en grupp elever. I så fall kan hvar och en under läsåret få tillfälle att rätta en 6 å 8 uppsatser eller rättskrifningsöfningar. Dessa äro ock synnerligen nyttiga i detta afseende.

Dyliga öfningar att korrigera böra ofta förekomma på seminariet för att gifva eleven vana och färdighet att upptäcka de fel, som finnas i hans egna eller hans kamraters skripta, så att han är ganska försigkommen däri, när han tar emot till korrigering sina egna elevers uppsatser.

Rättelserna göras omedelbart i böckerna. De äro mycket lätt verkställda, ty många och svåra fel kunna just ej förekomma, ej heller riktigt inkrånglade meningar, emedan uppgiften är enkel, väl preparerad och trångt begränsad. Lämpliga uppgifter äro: annonser, t. ex. efter en bortsprungen hund, en våning, en lärarinneplats, en husjungfru; telegram, t. ex. en lyckönskan, en anmälan om oförmodad bortresa, en anhörigs insjuknande; en beställning af ett klädningstyg, en möbel; anhållan om lof, en inbjudning o. s. v.

Äfven ur metodisk synpunkt bör man bereda dessa öfningar plats i seminariets första klass, nämligen som lektionsbilder för undervisningen i folkskolan. De taga ej lång tid. Preparation, nedskrifning och granskning taga en timme, och det kan rättskrifningen bestå. Det är onödigt att taga hem till genomläsning dessa skripta. Åtminstone kan man samla in några stycken, innan man gör det. Lärarens arbete med en sådan uppgift inskränker sig alltså till val af ämne och beredelse däraf.

Äfven med en mera vidlyftig uppgift kan man tryggt förfara på samma sätt. Vill man känna sig riktigt lugn för att inga grava fel blifva öfverhoppade, kan man gå igenom uppsatserna hemma och anteckna felen samt med stöd af denna promemoria leda korrigeringen en följande timme. Så kan man med fördel behandla ett referat af en läxa, ett återgifvande af hufvudtankarna i en lektion, en omskrifning af ett kort poem, en kort redogörelse för en olyckshändelse, ett sjukdomsfall o. dyl.

Läxreferaten tjäna nu samtidigt tvenne syften, och jag tror, det är fördelaktigast, att korrigeringen hufvudsakligen afser innehållet. Ofta gifvas de och korrigeras af annan lärare än läraren i uppsatsskrifning. Har denne med dem att göra, bör han naturligtvis ej tillåta något felaktigt men öfva största möjliga tolerans. Alla fel mot språkets lagar sammanföras och delgifvas klassen men antecknas ej alltid i böckerna. Icke heller med planbyggnaden får han vara för sträng. Uppgiften är ju ej preparerad. Endast faktiska fel och kunskapsfel böra anmärkas. Lärjungarne uppmanas att gå igenom sina uppsatser hemma och att efter läroboken och andra källor göra ändringar. Att dessa blifvit gjorda, kontrolleras lätt genom ett förhör under följande lektion i det ämne, som referatet afhandlat.

Om möjligt bör uppsatsen vara åtföljd af teckningar, som förtydliga texten. Dessa kunna antingen inflyta i texten eller samlas efter uppsatsen. Om man ej vill försöka sig på att rätta dessa, kan man i en anmärkning i marginalen delgifva eleven sin mening om dem. Teckningen får naturligtvis hvarken för läraren eller eleven blifva hufvudsak och får ej öka bördan å någondera sidan. Detta är ingen öfverdrifven fordran i våra dagar, då undervisningen i teckning tagit ett så stort uppsving och bedrifves så praktiskt. Jag har heller aldrig hört någon klaga öfver dem. Särskildt äro flickorna intresserade af att illustrera sina botaniska uppsatser. I de geografiska är lämpligt att tillfoga en liten kartsquiss, om man ej har tid att rita en karta efter alla konstens regler. I matematiska skrifningar tecknas med passare och linjal, helst i både svart och rödt. Har eleven tid och lust, är det ingenting, som hindrar honom att använda kriterier i olika färger och göra en liten skiss af ett landskap, en grupp i nationaldräkter, ett fartyg eller något annat af intresse. Den franska skolungdomen får företaga resor i ganska stor utsträckning. Efter en dylik skolresa göres en reseberättelse. Ofta äro dessa berättelser illustrerade med vackra små teckningar eller t. o. m. med fotografier, som uppklistras i boken.

Redan i kl. I gifvas flera ganska kräfvande uppsatser om året. Vanligen är denna form för skriftlig behandling af språket den enda förekommande under de öfriga seminarie-

ären. Klassen får antingen ett ämne till behandling, eller ock utdelas flera men ganska likartade. Jag har också efter afslutad kurs i något ämne, och då skrifningen är förlagd till lärorummet, gifvit hvarje elev ett särskildt ämne. Skrifningen har då på samma gång blifvit en tentamen. Så t. ex. har jag gifvit: ollonborren, korsspindeln, ödlorna, kräftdjuren, rofdjurens tänder, fåglarnas benbyggnad.

Om hela klassen behandlat samma ämne, äro säkert många fel gemensamma för flera af eleverna. Samma sakförhållanden äro kända för alla, samma föremål hafva alla studerat. Är uppsatsen noggrant preparerad, hvilket den bör vara i detta fall, hafva alla ledts in på samma tankegång och gå efter samma plan.

Då tyckes mig mest praktiskt och naturligt att med hela klassen på en gång genomgå alla rättelser. Om man delar ut böckerna, innan man går igenom uppsatserna, bör man försiktigtvis gifva eleverna några minuter för att begrunda de anteckningar, som äro gjorda, eller, om inga äro gjorda, att erinra sig uppsatsens innehåll.

För denna granskning af uppsatserna har läraren utarbetat ett mycket väl ordnad och utförligt protokoll. Staffelen få väl räknas till de minst betydande, men för rätt-skrifningens skull bör man lägga vikt vid dem. I första klassen skall rättskrifningsläran genomgås, och det är skäl i att där vid alla tillfällen forcera detta ämne för att sen slippa ifrån det. Kunde man det, så skulle all den tid sparas, som i de öfre klasserna bortslösas på ett ämne, som borde vara inhämtadt, redan innan eleven kommer in på seminariet. I alla händelser borde elev i 3:e och 4:e klasserna svara för det utan särskild undervisning på seminariet. Dessutom är detta ämne ett af dem, som lämpligt kunna skjutas ut till ferierna.

I kl. I bör emellertid stafningen tagas på djupt allvar. Man bör med omsorg gradera staffelen. Det är värre att stafva fel i hemskrifning än i skrifning på lärorummet, emedan man i hemmet har tillgång till ordlista och rättskrifningslära. Det är värre att stafva svenska ord felaktigt än att vara osäker om lånordens stafning. Det är värre att teckna felaktigt ett ord, som nyss varit under behandling på

lärorummet, än ett, som ännu ej det varit. Alltefter sin beskaffenhet röjer felet okunnighet, som ibland kan vara det minst graverande, slarf, bekvämlighet eller ouppmärksamhet.

Detsamma gäller om interpunktionsfelen. Först i kl. 2 kunna dessa anses vara af svårare beskaffenhet, emedan man först i denna klass tar på allvar itu med interpunktionen.

För grammatikens skull må man noga undersöka grammatiska fel. Uttryck som: *Stor nytta och nöje. Tanken flyger till de af familjens medlemmar, som...* *Köpmannen lämnade honom sin (hans) dagspenning. Äfven han (honom) förde köpmannen upp på vinden,* förekomma oupphörligt, och man bör därför ej nöja sig, förrän man fått en noggrann redogörelse för hvarje särskildt fall.

Felaktiga ordbildningar äro mera sällsynta, men de förekomma dock. Så t. ex. har jag fått *sevärdighet, läckerhungerig, julgranshjudning, spöklåg.*

Fula och osmakliga uttryck böra uppläsas och kritiseras. Ofta måste man stryka vissa småord, utan att man precis kan säga, att de äro felaktigt använda. Sådana äro *nu, då, så.* Ett ord, hvarmed man mycket slösar, är *och.* När våra moderna författare numera börja meningarna med detta ord, vilja våra unga författare äfven börja stycken och hela afhandlingar med detsamma.

Ofta har man tillfälle att göra klassen uppmärksam på att det stöter örat, när samma ord upprepas med korta mellanrum, t. ex. *Dock — ingen tid fick offras åt veka känslor. Lif och blod måste åter offras för Sveas ära.*

Ofta saknas öra för riktig ordning af orden, t. ex. *Jag har nu endast många hälsningar att vidfoga till dina anhöriga. På näthinnan uppstår en af föremålet förminskad och upp- och nedvänd bild.*

Det händer väl, att man måste göra en ganska grundlig utredning och till och med grammatisk analys, innan det felaktiga blir klart uppfattadt.

Hvardagliga ord och uttryck samt slangspråk bruka motas ut ganska lätt. *Hälsa goddag på någon, taga sig vacker ut, akta om något* upprepas ej många gånger. Däremot vill uttrycket *taga och* ej gärna gifva med sig, t. ex. *jag tog och satte mig, jag tog och reste till staden.* Detta uttryck smyger

sig nog med ganska högt upp. Likaså fasthållas *inte, lite* och *mycke* ganska envist.

När det gäller att bestämma det efter smakens lagar tillåtna eller otillåtna, sättes ofta läraren på hårda prof. Hur pass tolerant skall han vara gentemot talfigurer, som kunna i och för sig vara förträffliga, måhända lån af författare af rang, och som till och med äro ganska väl funna, men som alls icke harmoniera med stilen i öfrigt? Kanske den unge författaren anser just dem vara det bästa resultatet af arbetet. Kanske att detta resultat vunnits genom mycket väljande och sökande. Kanske är detta det första tecknet till att en ny fas inträdd i hans utveckling. Jag må erkänna, att jag hellre begär en underlåtenhetssynd i detta afseeende, än jag gör ett för vidlyftigt rensningsarbete.

Mot alla dessa interjektioner, floskler och ellipser, som äro anlagda på effekt och därför gifvetvis verka osmakligt, är jag mindre böjd för att öfva barmhärtighet. Om möjligen satiren kan försvara en plats mellan skolans fyra väggar, så är det som medel mot allt frosseri i dylikt osmakligt effektsökeri.

Kommer man att taga emot till korrigerings uppsatser af ungdomar på en 20 å 25 år, som ej fått rationell ledning i uppsatsskrifning, känner man sig som i en förvildad örtagård, och det ogräs, som man får mest arbete med, är pleonasmen och tautologien.

Mångordigheten beror säkert på den rika tillströmningen af nya idéer. I glädjen öfver att kunna göra allt skarpere observationer, att kunna famna allt större område, finna allt fler tankar, söker man de rikaste möjliga uttryck. När man så ej lärt den stora konsten att väga orden, kommer denna ström af pleonasmer. Det är ej nog att säga *bragd*; det blir en *stor jättebragd*. Läget säges vara *vackert och naturskönt*. Man talar om en *välluktande doft*.

Andra pleonasmer, som vanligen äro med alltifrån början, äro sådana som: *Här och där ligga en och annan ö*. *Sätta någon i stånd att kunna göra något*. *Själfsa lugnet gör också ett mäktigt intryck*. *Alltmer tilltaga*. *Han började alltmer höja rösten*. *Trappstegsformiga terrasser* m. fl.

Genom analys af pleonasmens delar komma eleverna lätt till insikt om att den är oberättigad.

En dryg del af protokollet plägar upptagas af oriktigt använda pronomen, adverb, prepositioner och konjunktioner. Ex. *Matsäckar iordningställdes, och glada och nöjda begåfro de sig af. En stor fabriksskorsten tyckes vilja påminna om den flit, som råder där inne. I Mörkeklef framspringer en klar källäder, äfvensom Hjälmsäter, Hönsäter och Blomberg.* (Förnämsta sevärdheter.) *Därefter insattes Harald i en hög, som uppkastades jämte hans häst och vagn. Fordom låg äfren där i närheten fogdenästet Borganäs.*

Genom utredning af innehållet och möjligen satsanalys klargöras dessa fel. Men svårare är det att få bort pronomen *man* i sådana sammanställningar som: *Betraktar man berget nedifrån, ter det sig för oss...* *Då man betraktar ett landskap, genom hvilket en flod flyter, företer det alltid en högre grad af fruktbarhet och odling. Om man från sjösidan tar berget i betraktande, stupar det tvärbrant...*

Därvidlag gör det mycket godt att komma med påtagliga exempel, helst om något löjligt följer på grund af felet, t. ex. de mycket bekanta roliga sammanställningarna *När jag stiger upp om morgnarna, har man en vacker anblick. När man betraktar en skalbagge, sönderfaller han i tre delar.*

Detsamma gäller om felaktiga satsförkortningar.

Ganska förrädiska äro adverbena återigen, *blott* m. fl. Endast genom mycket tydlig uppläsning förstår klassen, hvarför det är fel att säga: *Då lät man blott blicken hvila på landskapet; mödorna glömdes. Fallskärmen är då det enda räddningsmedlet; den är tillika försedd med ett hål. Julottan är barnens gudstjänst; däråt glädja de sig långt förut.*

Prepositionerna taga ett ganska vidlyftigt arbete. Man måste ofta grundligt diskutera sådana fel som: *genom ångbåten fraktas varor, genom fallskärmen kan luftseglaren sänka sig ned mot jorden, ögat fågnas med, vid denna fråga svarade han, drängen stannade i platsen, tjäna för ett ändamål, sjunga på kvartetter, stufva sig på tåget, använda sig af, erkänna någon för konung, vara känd för en hjälte, skynda öfver ett gat hörn, hans rykte flög omkring i Europa, ur denna kista blef Johan befalld att ordna järnsprotet.*

Verbet *vimla* är mycket svårt att komma underfund med. *I skogarna vimlar det af vilda djur. På vägen vimla stora skaror.*

Särskildt svårt att använda är också *mellan*. Så t. ex. skrifves *stoppa halm mellan springorna, bana sig väg med gzan i handen mellan snären*.

Ofta måste man anlita åskådningen för att få detta ords betydelse klar för eleven.

Genom satsanalys klargöres också det felaktiga i att sammanbinda med konjunktion icke samordnade satsdelar, t. ex. *Sture- och Bondesläkterna arbetade på att upplösa unionen och en inhemsk konung*.

Den del af protokollet, som behandlar ofvan omtalade fel, krymper dock ganska hastigt. Redan i kl. II är grofhuggningen undangjord, och då hafva de värsta knaggligheterna äfven bortslipats. Det är bäst för läraren, om så är förhållandet, ty den del af protokollet, som tar det minsta utrymme på detta stadium, sväller nämligen för hvart år. Denna del upptager luckor och språng i tankegången, felslut, felaktiga definitioner, tvetydigt eller oklart uttryckta tankar samt fel i planbyggnaden.

På det grundläggande stadiet bör preparationen vara så omsorgsfullt gjord, att just ej några snedsprång kunna komma i fråga, men att på det högre stadiet få denna del af protokollet att minskas är ingen lätt sak. För eleverna ökas frestelserna att begå dessa fel med materialet, som de förvärfva. Därför måste alla vara eniga i att hålla dem till att finna enkla och klara uttryck för de nya begrepp, som dels skänkas dem, dels framlockas. Det blir för mycket för en att rensa bort allt det nya ogräs, som växer in bland det gamla. Enigt må alla strida mot alla vaga uttryck, alla fraser, bakom hvilka ligger en lättjefull tankeverksamhet. Sådana uttryck äro t. ex. *sjukliga dimmor, fuktig hetta, luggsklitna människor, uppslagna bopålar. Rodd- och segelbåtar färdas uteder floden. Ett olyckligt krig hopade sig till Sveriges öfriga olyckor. Han och hans ätt blefro förlustiga alla anspråk på tronen. Vandraren kan blifva igensnöad. De tillställde en domstol. Berget stupar brant men dock skogigt. Vinrankan klänger med klasarna uppför väggen. Räddningen kunde ske på två sätt, nämligen... men det förra skulle ovillkorligen medfört undergång. Jag gick ned för att biträda vid salens belysning. Bjällerklång blandar sig med kyrkklockorna*.

Det enda ljud, som stör tystnaden, är bjällrorna. För att så mycket som möjligt vilja bibehålla sin hörsel bör man hålla örat rent. Ögonen äro uppsamlingsorgan för synen. Täbris är en station för karavanvägarna.

Man gör sig knappast en föreställning om hvilka oklara begrepp människor kunna hafva äfven af föremål, som antagas vara allmänt bekanta. Vi tala om fästningar och flottor, kulsprutor och elddon, som om alla hade sett dylika. Vi tala om jakt och fiske, bergshandtering och skogsafverkning, som om alla hade personliga erfarenheter från dessa områden. När eleven förvärfvat en viss skicklighet att röra sig med ord och så skall försöka återge i skrift sina sväfvande föreställningar och oklara idéer, märka vi först, hur skeft han ser. Än svårare är det att komma ifrån fel mot logiken. På seminariets schema finnas ju ej många ämnen, och ingen önskar väl, att det skall blifva ett brokigt mångahanda, men det finns ett ämne, som alla måste önska dit, nämligen logik.

Träning i logik faller i alltför hög grad på uppsatsskrifningen. Den kan ju ock komma fram i matematik, grammatik och de naturvetenskapliga ämnenas systematik, men, om hänsyn tages för mycket till denna öfning, kanske dessa ämnen ej hafva uteslutande godt däraf. Säkert skulle de hafva mycket godt af att eleven finge en kurs i logik.

Att på här antydda sätt genomgå 25 å 30 krior tar mycken tid och kostar mycken möda, men jag tror, att tiden är väl använd, och att mödan får sin rikliga lön. Just därför, att de afhandla samma ämne, blifva de än mer tröttsamma att rätta. Det är ej värdt att för ofta ålägga sig ett så styft arbete. Dessutom har man ej så skarp blick för detaljerna och kan ej alltid bedöma skribenterna korrekt, eftersom likheten i innehåll vållar förväxling.

Det vanliga är, att man ger flera ämnen och då på det lägre stadiet likartade. I så fall behöfver man disponera ett enda, och den plan, man erhåller, användes för alla, naturligtvis med frihet för eleven att utarbeta en annan, om han har lust. Man får då grupper af uppsatser och behandlar hvar grupp så, som man i ofvan anförda fall behandlar alla. Har man ej tid att granska under timmen alla grupperna,

tar man den, som erbjuder de bästa synpunkterna i stilistiskt hänseende.

Om alla eleverna skrivit om olika ämnen, eller om deras uppsatser på flera händer äro särdeles själfständigt utarbetade, erbjuder sig ett förträffligt tillfälle att gå in på planbyggnaden. Om många ämnen behandlats, är säkert bäst att fördela dem på flera lektioner. Endast en liten del af hvar lektion blir anslagen åt dem, och endast några få tagas åt gången. Komma för många på en gång, tröttna lätt eleverna och kunna ej med behöflig tankeskärpa deltaga i granskningen. Genom att börja med ett allmänt omdöme, räddar man den elev, hvilkens uppsats man granskar, från ovisshet och stillar hans oro. Uppsatsen kan uppläsas helt eller i afdelningar, men i allmänhet är väl fördelaktigare att i korthet referera innehållet. Det kan läraren eller än bättre eleven göra. Olika sätt att taga uppgiften jämföras därpå. Förträffligt är ock att i detta sammanhang disponera en uppsats i samma ämne af någon framstående författare.

Vid den muntliga granskningen af en uppsats har man ofta svårt för att klargöra en stilistisk regel, därför att det exempel, som ger anledning till att taga upp den, endast tangerar området för densamma. Man måste då söka upp fler och bättre exempel. Detta tar vanligen en dryg tid. Mycket underlättas detta arbete, om man skaffar sig en exemplsamling genom att bokföra de rättelser, som äro af intresse för undervisningen. Ur protokollet införas dessa rättelser i hufvudboken, som bör ordnas praktiskt både i detta afseende och som uppslagsbok. Jag skulle vilja föreslå följande rubriker: stafning, interpunktion, grammatik, onödigt upprepande af ord, hvardagliga uttryck och slangord, talfigurer, tankegång, planbyggnad.

Mot en rationellt bedrifven undervisning i uppsatsskrifning göres vanligen den invändningen, att den tar för mycket tid i anspråk.

Jag tror, att denna invändning gäller endast läraren. För eleven spar den oerhördt mycken tid. Att läraren måste sätta till sin, är själfklart, men i många fall har han ej tid disponibel för detta ändamål, och det är för skolan en tvif-

velaktig vinst, om hans arbete i så hög grad inkräktar på hans hvilotid, att det verkar öfveranstängning.

Själff har jag undervisat i detta ämne på alla stadier i folkskolan, elementarskolor för flickor, kvinnlig kurs vid folkskola och seminarium, och jag tror mig kunna säga på grund af mina erfarenheter och min kännedom om dessa skolor, att uppsatsskrifningen ej där behöfver verka öfveranstängning.

Jag vågar ej säga detsamma om uppsatsskrifningen vid seminarierna, åtminstone de kvinnliga.

Granskningen af skripta måste vid seminarierna fördelas på de fyra adjunkterna, emedan detta arbete blir alltför betungande för en. Seminarielärarens tjänstgöring bestämdes på en tid, då det ej var möjligt att förutse seminariernas snabba utveckling, som ställer ständigt ökade kraf på honom. Man uppställde samma kompetens-, tjänstgörings- och lönevillkor för honom som för lärare vid elementarläroverkets mellanklasser. Men i våra dagar är det en stor skillnad på dessa kvantitativt lika arter af tjänstgöring. För att nu hålla oss endast till uppsatsskrifningen behöfver det väl näppeligen ledas i bevis, att det är något helt annat att rätta krior af 12- och 14-åriga barn än af 18- till 30-åriga män och kvinnor. Vid de kvinnliga seminarierna kunna vi få in studentkrior redan i kl. 1, och alla förutsättningar finnas för att medelnivån i kl. 4 ej behöfver vara lägre än i kl. 7:2.

Men å lärarens sida torde nog fattas en del förutsättningar för att resultatet skulle kunna blifva detta. Först och främst har han ej den tid, som erfordras för den muntliga granskningen. När han ej undervisar i ämnet — och så är ofta fallet — har han $\frac{1}{3}$ timme i veckan, d. v. s. omkring 15 minuter, till muntlig granskning. Att under dessa förhållanden bedrifva ämnet med tillfredsställande resultat hör till det omöjliga.

Vidare saknar han tid till den skriftliga granskningen. Utom sina lektioner har han sina plikter som klassföreståndare, och de äro ganska kräfvande eller borde åtminstone vara det. — Elevernas handledning i praktik och i fria studier likaså.

Är tiden knapp för själfva korrigeringen, så räcker den än mindre till för fortsatta studier i ämnet, hvilka dock äro

så nödvändiga för läraren i detta ämne som i alla andra. Är det därtill icke hans eget ämne, äro studier å hans sida så mycket mer maktpåliggande.

Den enda räddningen äro våra långa ferier. Också har han väl i regeln en kria som jularbete, och det är ju ett godt tag. Man skulle kunna tänka sig den möjligheten att förlägga en till sommaren, men det vore säkert ej fördelaktigt, ty ett af de viktigaste krafven på läraren i uppsatsskrifning är, att kriorna skola återlämnas med första, medan ännu eleverna hafva i färskt minne, hvad de skrivit.

Det är dock mindre på nu nämnda förhållanden, som svårigheterna ytterst bero, utan därpå att i alla ämnen krafven på läraren äro ökade. Det är därför en trängsel på hans schema, som gör, att hvarje stegring — den må vara än så väl insedd och erkänd som berättigad — vållar oro.

Lärarens brist på tid är förvisso det förnämsta hindret för införande af en tidsenlig anordning af uppsatsskrifningen vid seminarierna. Utrymmet på elevens schema, hans förutsättningar såsom objekt för undervisningen: hans behof däraf, hans intresse därför, hans intellektuella ståndpunkt samt folkskolans kraf på dugliga och väl beredda lärare och lärarinnor på detta arbetsfält — alla dessa betingelser finnas.

J. Vr.

23.

»Barnstudiet» i Amerika.

I utlandet, synnerligen i England och Amerika, hafva på senare tider barn i skolåldern gjorts till föremål för vissa efter vetenskaplig metod anställda experiment af företrädesvis psykologisk natur. Som man af mångt och mycket finner, att äfven inom vårt lands folkskollärarekår intresset för psykologisk-pedagogiska frågor är mycket lifligt för närvarande, har det synts denna tidskrifts redaktion lämpligt att

i öfversättning meddela sina läsare en uppsats, författad af en amerikansk forskare, Arthur Mac Donald, som utgifvit flera arbeten på detta område. Uppsatsen är ett särtryck ur »Everybody's Magazine» (Magasinet för hvar och en), junihäft. 1901.

Det har sagts, börjar Arthur Mac Donald, sin uppsats, att människans viktigaste studium är människan. Det må tilläggas, att den för ett sådant studium viktigaste perioden af människans lif är barndomen. Man har lätt att komma barnen nära, deras natur är öppen, och, om ett lyte hos dem anträffas, kan det botas mycket lättare än längre fram i lifvet.

Barn kunna studeras mera vetenskapligt än fullvuxna, de äro närmare naturen och ha tagit mindre inflytande af världens ondska.

Under det att barnstudiet fick sin första impuls från Europa, är det i Amerika, som det utvecklats till sin största utsträckning. I många af våra städer hafva skolbarn både fysiskt och psykiskt blifvit undersökta, och föreningar för barnstudier hafva bildats i olika delar af landet. Under det att Europa betraktar oss som en ung nation och ser ned på oss i fråga om intellektuell och vetenskaplig utveckling, är det detta oakadt troligt, att studiet af barn först skall blifva en *vetenskap* i vårt land.

Kritik.

Kritiska anmärkningar mot barnstudiet hafva framställts, men sådant har alltid händt, när forskningen kommit in på ett nytt arbetsfält, där misstag måste begås, hur värdefullt arbetet än må vara. Sådana misstag uppkomma antingen af brist på erfarenhet eller af entusiasm. Men framgångsrikt arbete på ett nytt område kräfver ovillkorligen entusiasm. Ärlig kritik är välkommen på alla forskningsområden, ty den gör tjänst som styre och kan rädda forskningen från att gå i kvaf. Utan lidande ingen framgång.

Det vore för tidigt att draga slutsatser om nyttan af vissa bland undersökningarna på barnstudiets gebit. Den måste vara mycket vis, som på förhand kan säga, hvad som är värdefullt

eller icke på ett nytt arbetsfält. Det finnes något, som heter att vara *alltför praktisk* i fordringarna på ett experimentalt arbete. Ibland väntar man, att undersökningens resultat skall bli till omedelbar nytta. Men en sådan affärs- och nytighetsanda ger icke de bästa resultaten, ehuru den kan medföra snabb omsättning. På tidiga stadier af alla slags undersökningar kan nog mycket göras, som man sedan finner ha varit onödigt, ty den verkliga innebörden af en ny sanning kan icke alltid inses före upptäckten af andra sanningar. En stor mängd detaljer vid en vetenskaplig forskning pröfvar vårt tålamod, men vid alla undersökningar är det bättre att hafva för många än för få data. En mödosam undersökning kan fortgå under en mycket lång tid, och resultatet af hela arbetet kan angifvas i en mening eller också kan slutsatsen blifva endast negativ; men detta är icke något skäl för att undersökningen icke bort företagas, ty det är ofta af vikt att veta, att en sats icke är sann, och ibland är detta enda sättet att lära, hvilka metoder och hvilket material böra undvikas. Dessa och liknande erinringar hafva sin tillämpning på alla vetenskaper i deras första skede. Ett barn vacklar och faller med nödvändighet, innan det lär sig att gå. Det skall icke dröja länge, innan barnstudiet kommer att anses såsom ett af de nödvändigaste och viktigaste sträfvandena för människosläktets bästa.

Washington-barn.

För att belysa några rader af alldeles ny forskning lämna vi här en tablå och ett antal slutsatser, baserade på Washingtons skolbarn. Tablåen visar resultatet af en undersökning af 20,000 barn, företagen af författaren, och angifver några förhållanden emellan begåfning, kön, nationalitet, social ställning, abnormiteter och lyten, som blifvit meddelade af lärarne. Det är klart, att, om specialister undersökt barnen, hade procenten af abnormiteter och lyten blifvit mycket större. Men ändamålet var endast att ange de mera framträdande egenheterna och lytena, hvilka hvarje intelligent lärare vid daglig beröring med en lärjunge kan iakttaga.

Ifrågavarande tablå har följande utseende:

	Intelli- genta	Dumma	Medel- måttiga	Sjuktiga	Nervösa	Fel på			Konvul- sioner	Lättja	Bäng- styrighet
						Syn.	Hör- sel.	Tal.			
Alla gossar	39	16	45	5.25	1.20	1.21	67	1.11	06	1.33	5.47
Alla flickor	39	11	50	4.78	67	1.27	36	28	01	22	25
Gossar af amerik. föräldrar	38	15	47	5.48	1.28	1.36	68	1.11	08	1.48	5.63
Flickor » » »	40	9	51	5.32	80	1.52	40	34	02	23	11
Gossar af utländska »	34	17	49	2.13	19	58	19	87	—	58	4.44
Flickor » » »	32	16	52	2.60	19	38	20	—	—	10	96
Gossar af amerik. o. utl. »	32	16	52	7.17	1.79	1.57	1.12	1.34	—	1.23	5.60
Flickor » » »	38	14	48	3.53	29	59	20	20	—	29	39
Gossar af kroppsarbetare .	31	17	52	3.72	51	77	44	77	04	1.09	4.42
Flickor » » »	32	16	52	6.47	86	1.46	57	57	—	19	19
Gossar af icke kroppsarbetare	44	11	45	7.37	2.03	1.97	94	1.49	13	1.91	7.05
Flickor » » »	48	—	52	4.66	83	1.73	27	14	04	29	03

Som invånarne i staden Washington komma från alla delar af Förenta staterna, kunna resultaten hafva mera allmän tillämpning på Amerika som ett helt.

Börjande med de tre första kolumnerna i tabellen vilja vi fästa oss vid några få punkter.

Intellektuell begåfning.

Gossar och flickor visa samma procentantal af snabb fattningsgåfva, men flickor förete fem procent mindre dumhet, och kunna därför i allmänhet sägas vara något kvickare än gossarne. Men detta kan bero på det faktum, att flickor nå en viss mognad förrän gossar.

Barn (gossar och flickor) af amerikanska föräldrar äro intelligentare än barn af utländska föräldrar eller af utländska och amerikanska föräldrar. Det tyckes angifva, att en blandning af nationaliteter icke alltid är förmånlig i sina verkningar på afkomman. Barn af de icke kroppsarbetande klasserna äro öfverlägsna barn af kroppsarbetare, hvilket anger, att en god social ställning verkar gynnsamt på den intellektuella utvecklingen.

Sjuklighet och nervositet.

Gossar af icke-kroppsarbetare visa en mycket högre procent af sjuklighet och nervositet än gossar af kroppsarbetare; hvilket visar, att lyckligare sociala villkor icke alltid befrämja hälsa.

Lättja och bångstyrighet.

Under det att de flesta barn, gossar i synnerhet, tidvis äro lata, finnes det dock många barn, som synas vara kroniskt lata. Af tabellen se vi, att på de dumma gossarne kommer den största procenten lättja (2.97). Förmodligen är deras lojhet en af orsakerna till deras dumbet. Om vi jämföra alla gossar och flickor, synas gossarne (1.33) vara mycket latare än flickorna (0.22). Fastän det gifvetvis ej finnes någon skala för lättja, finnes det dock vissa barn, hvilkas ovanliga lättja är tydlig för hvarje lärare; detta gäller också med hänsyn till ostyriga barn. Som man kan vänta, äro gossarne (5.47) mycket mera ostyriga än flickorna (0.25).

Lyten.

Utan att draga vidare slutsatser af tabellen är det tydligt, att gossar i allmänhet visa en mycket högre procent af lyten — kroppsliga och andliga — än flickorna. Skälen härtill kunna vara många, men det må framhållas, att gossarne äro mera utsatta för faran af olyckshändelser och för frestelser än flickorna. Detta visar sig äfven annorstädes; så finnes det i fängelser och räddningsinstitut 4 eller 5 af manligt kön mot en af kvinnligt. Men det tyckes också förhålla sig så, att, när det finnes lyten hos det kvinnliga könet, dessa äro mera betydande och djupgående än hos det manliga.

En allmän slutsats beträffande alla barn med lyten är, att de äro underlägsna barn i allmänhet icke endast med hänsyn till intelligens utan äfven i vikt, längd och hufvudets omkrets.

Känslighet för smärta.

Som smärta är en viktig faktor i lifvet, skola vi redogöra för huru den mätes med ett instrument, kalladt algo-

meter. Instrumentet kallas tinningsalgotometer, emedan den pressas mot tinningsmusklerna för att pröfva smärtekänslan. Den består af en mässingscylander med en stälten, som löper genom en af cylinderns ändar. Denna ten är fästad vid en fjäder med en visare på en skala, som är graderad från 0 till 4,000 gram. I ändan af stälten är en skifva omkring $\frac{3}{4}$ tum i diameter fästad; ett stycke flanell är limmadt på dess yta för att utestänga känslan af metall, då skifvan tryckes mot huden, sålunda gifvande en ren tryckkänsla. Hela instrumentet är en fot långt.

När algometern användes, hålles den i högra handen af den, som gör experimentet. Denne står bakom undersökningsföremålet och pressar skifvan mot dess högra tinningsmuskel och förflyttar sig sedan framför detsamma, hvarefter han likaledes pressar skifvan mot vänstra tinningsmuskeln. Så snart som föremålet känner trycket blifva det minsta obehagligt, afläses tryckets summa genom att observera visaren på skalan. Föremålet tvekar ibland att säga till, just när trycket blir det minsta obehagligt, men detta är en del af experimentet. Ändamålet är att närma sig så mycket som möjligt till smärtans tröskel. Att göra en allmän skillnad mellan obehaglig, otreflig, en liten smula smärtsam är svårt, ja, att tilltro sig för mycket. Taxeringar af känsla äro naturligtvis endast approximativa, och vi hafva anslagit femtio gram som svängrum för misstag.

Instrumentet mäter approximativt tre föremål i förening: nerven, känslan af smärta och föreställningen om smärta. På vår kunskaps nuvarande ståndpunkt skulle det vara förhastadt att afgöra, hvilket af dessa tre element, som ingår mest i mätningen.

Ett vanligt misstag är att tro, att den största möjliga grad af tryck, som kan tålas, är hvad som afses, och i följd af denna missuppfattning har motstånd gjorts mot användningen af instrumentet på barn. Men det är snarare motsatsen härtill, som åsyftas; då trycket kännes det *minsta* obehagligt eller otrefligt, skall försöksföremålet genast tillkännagifva detta.

Oaktadt ett stort antal experiment har författaren icke hört något barn klaga öfver att det blifvit skadadt, många

önska att försöka omigen för att kunna bestämma mera noggrant. I stället för att vara ett instrument, som orsakar smärta, kan det vidga vårt vetande om smärtans natur och därigenom hjälpa oss att förekomma eller minska smärta.

Följande slutsatser äro resultat af experiment på olika klasser af barn:

Känslighet för smärta ökas med åren.

Flickor i privata skolor, som vanligen äro af förmögnare föräldrar, äro mycket mera känsliga för smärta än flickor i offentliga skolor. Det vill synas, som om förfinning och lyx tenderade att öka känslighet för smärta. Det tarfliga lefnads-sätt, som det stora flertalet måste underkasta sig, synes i detta hänseende förmånligt. Härmed öfverensstämmer ock det faktum, att barn af icke kroppsarbetare äro mera känsliga för smärta än barn af kroppsarbetare. Det synes dock ej vara något nödvändigt samband mellan intellektuell begåfning och känslighet för smärta.

Flickor äro i alla åldrar mera känsliga för smärta än gossar. Detta öfverensstämmer med några föregående experiment, som visat, att kvinnor äro mera känsliga än män, men detta behöfver icke ha afseende på *förmågan att uthärda* smärta.

Hufvudets omkrets.

Författaren fann, vid undersökningen af washington-barnen, att ju större hufvudets omkrets var, desto större var också den intellektuella begåfningen. Denna slutsats öfverensstämmer med den allmänna sanning, som framhålles af zoologerna, att hos djur är hjärnans storlek i förhållande till kroppen en gradmätare af djurets intelligens. Det befanns också, att, i mån som åldern ökas hos barnen, minskas i de flesta läroämnen den intellektuella piggheten. I detta sammanhang må nämnas, att hufvudets storlek i förhållande till kroppen är mycket större hos barn än hos vuxna.

Nya resultat af mätningar af barn.

Vi gå nu att öfverväga några nya resultat i allmänhet af mätningar af barn. För de flesta af ifrågavarande upp-

gifter stå vi i skuld hos amerikanska forskare. Några af slutsatserna må synas väl fragmentariska, men detta är icke annat, än hvad man har att vänta på nya forskningsområden.

Det må nämnas redan här, att, som de flesta af slutsatserna i denna uppsats äro baserade på ett anseeligt antal fall, måste de endast tagas i allmänhet, d. v. s. de äro sanna i de flesta fall. Hvarje sats om mänskliga varelser, som är, så att säga, till tre fjärdedelar sann och till en fjärdedel falsk, är värdefull, ty den liknar mycken annan nyttig kunskap här i världen därutinnan, att den är endast approximativt sann.

Några barns öfverlägsenhet.

Af ett antal noggranna undersökningar i olika delar af vårt land har det framgått, att barn af välbärgade föräldrar äro längre och tyngre för sina år än barn af fattiga föräldrar. Detta beror tvifvelsutan på bättre föda och luft samt mera ljus, förmåner, som de bättre lottade få åtnjuta.

Barn af amerikanska föräldrar äro längre och tyngre än barn af andra nationaliteter. Ett skäl härtill kan vara, att amerikanska barn genom ärftlighet och uppfostran äro bättre anpassade för sitt eget land. Sådan brist på anpassning belyses af den allmänna tron, att främlingar i ett land begå relativt till antalet flera brott än infödingarne.

En viss specialist fann genom perkussion,* att hos de välbärgade klassernas gossar lefvern var större än hos de fattigas.

Det vill synas, som om förstfödda barn öfverträffa sedermera födda i längd och vikt. Det kan bero på moderns större vigör vid det första barnets födelse. Vi erinra här om ett faktum, omnämndt längre fram, att af femtio stora män under 19:e århundradet trettio procent voro de yngsta sönerna.

I England befanns det, att kroppstorleken minskades, ju lägre man stod på den sociala skalan; skillnaden i längd kan vara ända till fem tum mellan de bäst och sämst nutrierade klasserna i samhället.

* Med. term = knackning på kroppen för att undersöka underliggande organs eller kroppsdelars beskaffenhet.

En undersökning af 10,000 barn i Schweiz visade, att barn födda under sommaren äro längre för sina år än sådana, som äro födda på vintern; som flertalet barn i de allmänna skolorna äro fattiga, tvingas föräldrarna under vintern att spara mera till följd af utgifter för eldning; deras rum äro små och illa ventilerade, under det att de däremot äro ute i friska luften under sommaren; födan är då också billigare och mera omväxlande. Inflytandet af ohälsosamma förhållanden på ett barn i dess första ålder måste vara mycket större än längre fram, då det blifvit äldre och bättre i stånd att kunna motstå sådana.

Det har sagts, att växten är underkastad regler, och att hvarje afvikelse därför tenderar att frambringa sjukdom. Häraf viktas att bestämma, hvad som är reguljär växt. Ett stort hufvud åtföljes ej sällan af ett sammandraget bröst; här är intelligensen trög, förmodligen af brist på genom respirationen tillräckligt renadt blod. En specialist har anmärkt, att gossar med liten kroppsbyggnad och mycket stort hufvud vanligen äro predestinerade till underlägsenhet med hänsyn till karaktären.

Abnormt bildade hufvud.

Det är en instinktmässig tro hos litet hvar bland oss, då vi se ett oregelbundet och missbildadt hufvud, att något där måste vara på tok. Det är visserligen sant, att några af de mest begåfvade personer hafva mycket missbildade hufvud. Men detta är undantag från den allmänna regeln. Undersökningen af denna fråga, ehuru begränsad, utvisar, att vår instinktmässiga ringaktning af missbildade hufvud icke saknar grund. Det har befunnits, att dumma elever hafva flera oregelbundenheter i hufvudet och ansiktet än elever i allmänhet. Detta bevisades genom ett experiment, gjordt på 400 skolgossar, af hvilka 90 hade abnormt skapade hufvud. Deingo utföra additioner i enkla tal på viss begränsad tid; de, som hunno med mest och begingo det minsta antalet fel, hade de *bäst formade* hufvudena. Man måste härnoga akta sig för att draga en allmän slutsats af ett expe-

riment, utfördt på ett så relativt litet antal. Dock anger resultatet en viss sannolikhet; att afgöra frågans allmängiltighet skulle naturligtvis erfordra undersökningar af ett vida större antal personer.

Högerhändthet.

Det har länge varit under debatt, om det icke vore bättre att lära högerhändta barn att använda sin vänstra hand mera för att dymedelst öka symmetrien och likformigheten i deras utveckling. Denna åsikt synes mycket antaglig, men nya forskningar gå i riktning att visa, att högerhändthet är naturlig och att den högra handens öfverlägsenhet ökas under tillväxten, samt att de mest begåfvade barnen äro, så att säga, mera högerhändta än de andra. Detta talar för riktigheten af vår tids åsikt, att det är värdefullare att undersöka en detaljfråga noggrant än att ytligt öfverfara mycket. Den vänstra handen fyller bäst sin uppgift, när den endast supplerar och understöder den högra. Det är en allmän föreställning, att bland brottslingar det icke endast finnes flera vänsterhändta, utan att de också äro skickligare med båda händerna än folk i allmänhet. Ibland äro fingermusklerna på ficktjufven så uppöfvade, att han kan använda hvilkendera handen som helst med större färdighet än andra personer.

Pubertetsålderns fara.

Det har utrönt, att flickor från omkring tolf till fjorton års ålder äro både längre och tyngre än jämnåriga gossar, men icke så vid någon annan ålder, d. v. s. de äro öfverlägsna i medellängd och medelvikt. Pubertetsperioden är den tid, då flickor växa mycket fort och sålunda behöfva det mesta af sin lifskraft att anpassa sig för nya livsvillkor. Af detta skäl borde de få vara mera fria från omsorger och arbete än annars, men det gör oss ondt att nödgas säga, att deras plikter såväl i hemmet som i skolan synas ökas just under denna tiden, så att deras hälsa försvagas, om ej undermineras. Flickor tyckas hafva vid alla åldrar mindre motståndskraft än gossar. Underlägsenheten härutinnan märkes allra bäst i pubertetsåldern.

Det är också utrönt, att under pubertetsåldern kroppen växer i längd på bekostnad af bröstets utveckling, och att pulsåderna också växa till i längd, under det att deras diameter ökas relativt litet, så att mycket mera arbete kräves af hjärtat. Om nu genom ogynnsamma förhållanden växten hindras eller göres oregelbunden, kan det blifva fara för den tidiga utvecklingen af lungsot. I denna period äro flickorna likaledes mera disponerade för allmän svaghet, bleksot, hufvudvärk och andra sjukdomar.

Stadslifvets ogynnsamma inflytande.

Medelstorleken under skolåren är mindre och växten långsammare i städerna än på landet. Under det barn, födda i städerna, vanligen äro lifligare, tyckas de hafva mindre motståndskraft än barn, uppfödda på landet. Pubertetsperioden kommer emellertid tidigare i staden, och barnen där äro mera utvecklade på ett sätt, men detta anses som en brådmogen och ogynnsam utveckling. Landtlif och frisk luft äro i stånd att öfvervinna hvarje skadlig inverkan af skoltvånget.

Fel på syn och hörsel.

Vid en undersökning af omkring 5,000 skolbarn i Chicago befunnos 35 % hafva abnorm syn. Abnormiteten ökas mest under de tre första skolåren, och detta synes bero på bristfälliga anordningar i skolan.

Vid hörselproffen utröntes, att ett stort antal elever kunde höra bättre på det ena örat än på det andra. Vikten af att sätta sådana elever på den sidan af skolrummet, där det bäst hörande örat är vänt mot läraren, är påtaglig. Fel på syn och hörsel äro mera allmänna hos dumma och sent utvecklade barn. Vid en undersökning i en annan stad befunnos omkring fyrtio procent af eleverna hafva fel åtminstone på det ena ögat.

Fysisk undersökning.

Det har visat sig vid studiet af ett stort antal barn, att de kroppsligen kläna också i allmänhet äro intellektuellt un-

derlägsna. När den kroppsliga svagheten når en viss punkt, borde man göra en fysisk undersökning för att bestämma, om eleven är stark nog att fortsätta med sina studier, ty hur framgångsrik än hans intellektuella uppfostran kan vara, så blir den af tvifvelaktig nytta, om den sker på hälsans bekostnad.

Denna undersökning borde omfatta icke blott syn och hörsel utan äfven lungorna, hjärtat och digestionsorganen. Om fel finnas i dessa lifsorgan, bör sådant naturligtvis konstateras. Många barns tänder skulle räddas, om de uppmärksammades i tid. Detta är i synnerhet viktigt för de fattigare klasserna, hvilkas grofva föda fodrar mycken tuggning.

Korteligen — en genomgående fysisk undersökning af hvarje barn vid inträdet i skolan skulle bli ett af de bästa skydden för dess såväl intellektuella som kroppsliga hälsa.

Barnstudium.

Man kan ju tro, att med studiet af barn menas detsamma, som i allmänhet kallas *barnstudium*, men detta är icke fallet. Barnstudiet omfattar vanligtvis icke mätningar af längd, vikt, lungkapacitet, trötthet, smärta o. s. v., utan ordet användes mera om studiet af skolbarn medelst frågor, hvilka de ha att besvara. Svaren blifva sedan klassificerade och slutsatser däraf draga. Ett särskildt ord har uppfunnits för barnstudiet, nämligen *paidologi*. Denna metod i studiet af barn har användts företrädesvis af lärare, som genom serier af frågor till eleven sökt vinna någon kunskap om hvad som är i barnets själ och hur denna arbetar.

Det är af intresse att meddela resultaten af några af dessa experiment på skolbarn i vårt land.

Barnens rättsbegrepp.

För att pröfva barnens rättsbegrepp berättades för dem följande historia: »Jannes fader gaf honom en hund, men Janne glömde ofta att gifva denna mat, och hunden gnällde

ofta vid dörren. Då gaf Jannes fader hunden till en snäll liten flicka, som bodde vid samma gata.»

Barnen tillfrågades: Hvem hade bästa rätten till hunden, fadern, Janne eller den lilla flickan, och hvarför?

Resultatet blef, att sjuttio procent af gossarne och femtio af flickorna ansågo, att den lilla flickan hade bästa rätten till hunden; fyrtio procent af barnen menade, att Janne, då han varit så grym och försummat att gifva hunden mat, ej förtjänade att äga den. Detta tyckes tala emot den allmänt antagna åsikten, att barn äro grymma af naturen.

Omkring tjugufem procent tyckte, att fadern hade den bästa rätten till hunden, ty han hade köpt hunden och han var äldre och kunde bättre taga vara på den.

Omkring åtta procent påstodo, att Janne hade den bästa rätten, ty, då något vore bortgifvet, kunde det icke tagas tillbaka igen. Det var i synnerhet de äldre barnen, som togo saken från den sistnämnda synpunkten.

Barns okunnighet.

Barns okunnighet belystes skarpt af en undersökning, hvarvid de flesta af dem voro mellan fem och sju års ålder. Fjorton procent visste icke sin ålder. Gossarne voro okunnigare än flickorna, när det gällde vanliga föremål i deras omgivning, hvarom kunskap hos dem kunde förutsättas. Tre fjärdedelar af barnen trodde jorden vara ett plan, och många beskrefvo den rund som en dollar. För ondt redogjordes mycket hastigare och af flera barn än för godt, och det fanns hos dem en mycket mera omfattande kännedom därom. Detta stöder en åsikt hos vissa kriminologer, att barn lära det onda mycket fortare än det goda. Gossar säga, att det är orätt att stjäla, slåss, sparkas, slå ut fönster och supa sig full, under det att flickor i allmänhet se det orätta i att underlåta att kamma sitt hår, i att få smör på kläderna, klättra i träd, breda ut händerna o. dyl.

Stadsbarnen veta något litet om många ting och äro sålunda mera lagda för ytlighet än landtbarnen; dock veta stadsbarnen mera om människonaturen.

Minnesstyrka.

En berättelse af omkring 300 ord upplästes för barnen, och de hade till uppgift att skriftligen återgifva allt, som de kommo ihåg af det upplästa. Ett stort antal kom ihåg den första delen af historien mycket bra men mycket litet af den senare delen, sannolikt röjande trötthetens inflytande. Ju kortare meningarna voro och ju betydelsefullare ord, de innehöllo, desto bättre ihågkommos de. Detta är en praktisk vink till talare och författare, hvilka önska att göra mera varaktiga intryck. Flickorna kommo ihåg mera än gossarne.

Vid en jämförelse mellan hvita och färgade barn visade sig, att de färgade hade det bästa minnet.

De, som hade godt minne, redde sig bra i sina klasser, efter hvad lärarne meddelade.

Stora män som unga.

I en statistisk undersökning af femtio stora män med hänsyn till deras förhållande under sin ungdom, hvilken infallit i vår tid, har det visat sig, att, under det de ofta äro tankspridda, är deras minne mycket starkt, när sådant kommer på tal, som intresserar dem. I barndomen tyckas de vara fantasirikare än medelmåttigt begåfvade barn. Det säges allmänt, att stora män ha inflytandet från moderns sida att tacka för sin framgång, men därifrån finnas många undantag. De voro i allmänhet mycket påverkade af en person, men moderns plats har ofta ersatts af en tant eller annan släkting. Barn, födda under föräldrarnes bästa ålder, hafva troligen bättre utsikt till storhet, ty faderns medelålder, när ämnet till en stor man kom till, var omkring 38 och moderns 30 år. Barnens medeltal i familjerna var sex. Elfva af de stora männen voro enda sonen och sexton yngste sonen, det är tillsammans öfver femtio procent.

Är det af vikt att studera brottslingar för att finna orsaken till brott och därigenom lära känna bästa sättet att förekomma och minska dem, är det kanhända ännu viktigare att studera stora män för att lära känna de yttre

betingelser och karakteristiska egenskaper, som gjort dem stora.

Föremål för barns fruktan.

Det är ett känt faktum, att mycken onödig fruktan och smärta ofta förorsakas barn af välmenande men tanklösa föräldrar. Detta belyses af en studie öfver amerikanska skolbarn, jämförda med sådana barn från London. De fattigare klassernas barn visade en märkbar skillnad i sina svar vid jämförelse med barn i bättre villkor. De fattigare barnen äro mera naturliga i sin fruktan, äro icke rädda för mörkret eller för vilda djur eller för sotaren eller ens för polisen, utan föremål för deras fruktan är kullstjälpandet af en lampa, möjligheten af att far och mor kunde bli sjuka. Här se vi, huru hårda livsvillkor utveckla praktiskt omdöme. Det finnes intet ondt, som icke har något godt med sig.

Vid studiet af amerikanska barn visar det sig, att de flesta skräckbilderna för barnens fantasi skapas af föräldrar och tjänare. De förnämsta föremålen för fruktan äro blix, åska, ormar, främlingar, mörkret, döden, husdjuren, sjukdom, vilda djur, vatten, andar, insekter, råttor o. s. v. I en af de östra staterna voro inga rädda för stormar, under det att i de västra dessa voro en af de allmännaste orsakerna till rädsla. I en viss stat voro fyrtiosex af barnen rädda för att lefvande brännas inne. Detta var tydligen ett resultat af undervisning. Flertalet barn voro rädda för spöken, andra fruktade dem icke, emedan de icke trodde på dem. Det faktum, att ett stort antal barn hade kunnat läras att icke tro på spöken, anger ett sätt att befria barn från vidskepelse. Men, som vi icke kunna hindra barn från att höra slik vidskepelse af personer, som verkligen sätta tro därtill, har det föreslagits att låta barnen höra sanningen på samma gång. Oskadliga eller rent af förädlade fantasibilder må då hellre intaga de vulgärares plats.

Rodnad.

Det vill synas, som om fruktan vore den verkliga orsaken till den mesta rodnaden, hvilken kanhända är en åter-

stod af forntidens könsfruktan. Barn rodna på mycket olika sätt. Hos somliga visar sig rodnaden på en liten punkt och sprider sig därifrån i alla riktningar, eller ock går den endast uppåt och nedåt och synes sist i nacken. Fruktan att bli bemärkt under rodnandet ökar detta; därför rodnar man icke så lätt i mörkret. Somliga ha förkänsla af att de komma att rodna genom darrning, mattighet i lemmarna — varma vågor gå från fötterna uppåt, hjärtat tyckes först stanna, sedan slår det hastigare, blodet rusar uppåt, man blir het öfver hela kroppen eller också alldeles kall, man känner sig otreflig eller fallen för svindel; det sticker i tår och fingrar, någonting sätter sig i halsen, ögonen svida, det ringer för öronen, det sticker i ansiktet, det kan till och med förekomma tryckning på hjässan. Somliga äro rädda för att observeras, andra känna sig dumma och förvirrade, eller som om de vore på vippen att rodna.

Rodnaden anses fysiologiskt bero på ökning af blodflödet till hjärnan med sammandragning af pulsåldrorna i andra delar af kroppen.* När därpå rodnaden upphör, fördelar sig blodet åter öfver ytan af de öfriga kroppsdelarna med kliande, stickningar och ofta äfven med svettning — understundom inställa sig rysningar, svaghet, blekhet eller hufvudvärk. Rodnaden inträffar mest i pubertetsåldern. Flickor rodna mycket mera än gossar, och, sedan de blifvit kvinnor, bibehålles hos dem denna benägenhet längre än hos män.

Barns intressen.

I allmänhet intressera barn sig mest för hvad ett föremål tjänar till eller hvad det kan uträtta.

Samlarintresse.

Samlarintresset hos barn är så starkt, att det kan kallas en instinkt. Det vaknar i tidigaste barndomen, ökas hastigt efter sex års ålder, är starkast från åtta till elfva

* Rodnad har sin grund i en utvidgning af blodkärlen i huden och där af påverkadt ökad blodtillflöde till densamma. Signaturen R. T—dt (Professor R. Tigerstedt) i Nordisk Familjebok.

år men aftager, allt eftersom barnet blir äldre. Hvad ett barn börjar att samla, synes bero på en ren slump. De ha en känsla af att de måste samla någonting. Denna samlarinstinkt är icke att betrakta som ett fel utan som en naturlig önskan upp till det elfte året, men om den fortsätter några år till, blir den vanligen ett själslyte.

Samlarintresset är störst med hänsyn till naturföremål, såsom fågelägg, snäckor o. d. Sedan kommer önskan att samla frimärken och därefter att samla käppar, glas och knappar. Ibland röjer sig det kommersiella sinnet i köpande och säljande. Härmning och rivalitet äro de starkaste motiven, en annan sporre är den medfödda åtrån efter många exemplar och stor egendom.

Intresse för bibeln.

Barn före nio års ålder äro mest intresserade af de delar af Nya testamentet, som återgifva berättelsen om Jesu födelse och barndom. Från nio till fjorton år äro de mera intresserade för Gamla testamentet, i synnerhet för de heroiska och dramatiska element, som där förekomma. Detta är den åldern, då de bäst kunna lära sig verser ur bibeln utantill.

I perioden från omkring tolf till tjuguet år visar sig det största intresset för de fyra evangelierna, apostlagärningarna och epistlarna, i synnerhet för Kristus och hans lärjungar.

Barn i alla åldrar hysa alltid mera intresse för personerna än för sakförhållandena i bibeln.

Dessa och liknande fakta kunna vara till någon ledning vid anordnandet af undervisningen i bibliska historien.

Lärarens inflytande.

För att utröna lärarens inflytande anmodade man ett stort antal personer att söka återupplifva sina skolminnen och hägkomster af lärare, goda och dåliga. Det befanns då, att elever voro mest känsliga i detta hänseende från elfva till nitton års ålder, och att en lärares goda inflytande icke beror på huru länge han haft eleven under sin vård.

En dålig lärares inflytande gör tidigare intryck på en lärjunge än en god lärares. En lärare kan utöfva ett olycksdigert inflytande på en lärjunges framtid genom ett ögonblicks öfverilning.

Lärarens personlighet har ett varaktigt inflytande på lärjungens karaktär; detta inflytande grundar sig på hvad läraren är, snarare än på hvad han säger. Det har sagts om lord Chatham: »Hvar och en kände, att det var någonting finare hos den mannen än i något hans ord.»

Lärjungen påverkas af det yttre mycket mer, än man kunde förmoda, såsom af sätt, klädedräkt, utseende och röst. Detta ger en vink om vikten af prydlighet och god smak hos läraren.

Moralisk uppfostran.

Intet slag af uppfostran är af större vikt än den moraliska. Huru mycket än en lärjunges intelligens må bli uppodlad och huru lysande den än må vara, är det dock en ringa vinst, om icke goda moraliska vanor blifvit hos honom inplantade, ty annars kan han lefva för att med tiden blifva bara — en brottsling.

Följande fråga framställdes till ett stort antal personer: Hvilket straff eller hvilken belöning har du någon gång fått mottaga, som gjort dig gagn eller skada?

De flesta gäfvö till känna, att de haft nytta af straff. Gossarne tyckte, att verkningarna af en uppsträckning voro hälsosamma, och ingen klagade öfver ett godt kok stryk. Många voro tacksamma för att hafva fått straff i rättan tid. Det finns en period i mången gosses lif, då han tycker sig vara en storkaxe, och det vill synas, som om ett godt rapp ofta vore det bästa sättet att kurera detta fel. Öm behandling är bäst för de flesta barn, men det finnes vissa naturer, på hvilken den är alldeles förspild, emedan de helt enkelt missbruka ens godhet.

Samvetet tyckes icke vara mycket vaket hos barn före nio års ålder. Predikande eller oombedda råd tyckas icke uträtta mycket godt, under det öfvertalelse gör det. Hvad kamraters inflytande beträffar, är det störst mellan tio och

femton års ålder. Detta slag af inflytande kommer näst efter hemmets.

Föräldrarnes inflytande beskrifves nästan alltid såsom till sin natur behagligt och hjälpbringande. Någon skillnad på faderns och moderns inflytande — en fråga, som man ofta uppehåller sig vid — framträder icke. Nästan allt, som var ägnadt att bilda en ädel karaktär, fann man hos både far och mor. Moralsk uppfostran består icke endast i moraliska vanor utan i utvecklandet af de känslor och sinnesrörelser, som hafva sin rot i religiösa tänkesätt, tidigt inpräglade i barnens lif. Som föräldrarne äga barnets hjärta och sympati, kunna de göra det nära nog till hvad de vilja. Om de ägnade tid och tålmod i lika hög grad åt sina barns fostran, som de göra det åt sällskapslifvet, affärer, nöjen och favoriter, skulle mycket ondt och brottsligt upphöra här på jorden. Om barnen icke fostras och utbildas väl, och om man underlåter att sörja för sådana, som icke hafva något eget hem, finnes det föga sannolikhet för att världen skall förbättras. Vi måste sätta knifven och gaffeln redan i barnets hand, om vi önska att se dem väl förda. — Det är med moralen som med etiketten: den måste inplantas genom upprepade handlingar, som blifva en vana. Det finnes måhända intet så viktigt för individen, familjen och folket i dess helhet som barnens moraliska uppfostran.

Samme författare har i en annan uppsats, publicerad i en amerikansk tidskrift för läkare (The Boston Medical and Surgical Journal), augustihäftet för detta år, framlagt resultatet af åtskilliga mätningar af skol flickor och studenter (manliga och kvinnliga). Det torde intressera våra läsare att taga kännedom om följande där meddelade tablå öfver känsligheten för smärta hos ett antal manliga och kvinnliga studenter, för hvars mätning algometern användts, och där känslighetsgraden alltså är uttryckt i gram:

Antal studenter.	M ä n .	Högra tinningen.	Vänstra tinningen.
13	Blonda	1.317	1.366
23	Mörka	1.397	1.211
22	Cendréfärgade	1.160	1.150
19	Förstfödda	1.311	1.246
13	Ss. n:r 2 födda	1.427	1.471
21	Senare födda	1.201	1.083
14	Dolicocefaler*	1.512	1.489
34	Mesocefaler*	1.183	1.190
10	Brakycéfaler*	1.340	1.262
58	Alla	1.289	1.258
K v i n n o r .			
8	Blonda	926	823
8	Mörka	885	848
22	Cendréfärgade	786	851
8	Förstfödda	825	734
12	Ss. n:r 2 födda	863	991
16	Senare födda	800	766
7	Dolicocefaler	820	948
15	Mesocefaler	926	894
16	Brakycéfaler	817	804
38	Alla	836	845

* Dessa ord (dolicocefaler, mesocefaler och brakycéfaler d. v. s. långhufvade, medelhufvade och korthufvade) beteckna en indelning efter hufvudets form.

T. K—r.

24.

Litteratur.

Praktisk öfningsbok i modersmålet för folkskolan. Ett reformförsök af *Ernst Westberg*. II. . Pris 15 öre. Hudiksvall 1901. Utgifvarens förlag.

Öfningsbok i modersmålets skrifning af *J. J. Dahlström*, lärare vid Stockholms folkskolor. Bihang till författarens »svensk språklära jämte ordlista». Stockholm 1901. C. E. Fritzes k. hofbokhandel. Pris inb. 30 öre.

Denna lilla kurs i modersmålets skrifning synes oss väl motsvara sitt ändamål.

Text till sångbok för skolan af *O. L. Svensson*. Tredje omarbetade upplagan. Stockholm 1901. P. A. Norstedt & Söners förlag. Pris 15 öre.

Läsebok för folkskolans högre klasser, utgifven af *Henrik Schück*, professor, och *Nils Lundahl*, folkskollärare. Första delen: Sverige, första häftet. Lund 1901. C. W. K. Gleerups förlag. Pris häftad 1 kr., inb. 1 kr. 40.

Vi skola i nästa häfte dröja något vid denna intressanta nyhet inom skollitteraturen.

Handbok i linearritning för seminarier, läroverk (latinlinjen och mellanklasserna på reallinjen) och högre folkundervisningsanstalter samt för självstudium af *K. Hugo Segerborg*, lärare i teckning vid Karlstads högre allm. läroverk och folkskollärareseminarium. Tredje fullständigt förändrade upplagan. Stockholm 1901. P. A. Norstedt & Söners förlag. Pris 1 kr. 50 öre.

ABC- och läsebok, I, för småskolor af *Olof Rosenborg*. Stockholm 1901. Aktiebolaget Normans förslag. Pris 50 öre.

Naturlära för landtmän omfattande följande af kungl. landbruksstyrelsen prisbelönade täflingsskrifter:

Afdelningar: I **Fysik** af *Gustaf Timberg*. Pris 1 kr. 15 öre.

II. **Kemi och Geologi** af *Alb. Vesterberg*. Pris 1 kr. 45 öre.

III. **Botanik** af *Ernst Henning*. Pris 1 kr. 50 öre.

IV. **Zoologi** af *Ernst Henning*. Pris 90 öre.

Stockholm 1901. Beijers bokförlagsaktiebolag.

Dessa läroböcker, egentligen afsedda för landtbruksskolor, lämpa sig också, på grund af sitt praktiskt värdefulla innehåll och sin lättfattliga framställningsform, för andra läroanstalter, såsom folkhögskolor, vissa slag af lägre fackskolor m. fl., samt för självstudium.

Försvar för Luthers lilla katekes och den senast antagna förklaringen såsom grundlag för kristendomsundervisningen i svenska kyrkan af *A. F. Berggren*, fil. d:r och kyrkoherde. Af föreningen kyrkans vänner belönad prisskrift. Lund 1901. C. W. K. Gleerups förlag. Pris 75 öre.

Uppfostran under skolåldern af *Sven Lundqvist*, rektor vid seminariet i Strängnäs. Häft. II Undervisningen och III Vården. Stockholm 1901. P. A. Norstedt & Söners förlag. Pris för häft II 1,75 och för häft III 1,10 kr.

Detta värdefulla pedagogiska arbete föreligger nu färdigt, men utrymmet tillåter oss ej att i detta häfte företaga en granskning; men vi vilja återkomma till detsamma så snart som möjligt.

Handbok i trädgårdsskötsel, för seminarier och folkskolor, landtmannaskolor, landtmän och trädgårdsodlare af *Agathon Sundius*, lärare i trädgårdsskötsel vid Linköpings folkskollärareseminarium, trädgårdsdirektör vid Statens järnvägar. Andra upplagan. Med 46 träsnitt och trenne färglagda planritningar. Stockholm 1901. Fr. Skog lunds förlag. Pris 1 kr. 50 öre.

Denna lärobok har påtagligen vunnit på de i denna upplaga gjorda förändringarna.

En undervisningsfråga vid Nya elementarskolan. Handlingar i ett besvärsmål utgifna af *E. Österberg*. Stockholm 1901. Tryckt hos P. Palmquists aktiebolag. *Ytterligare om den s. k. schismen vid Nya elementarskolan*. Genmäle med anledning af lektor Calwagens uppsats i frågan af *E. Österberg*.

Hemlifvet med barnen af *Louise Woods Beckman*. Stockholm 1901. P. A. Norstedt & Söners förlag. Pris 40 öre.

En pedagogik utan terminologi men med god blick för uppfostrans föremål.

Jultomten 1901, elfte årgången, utgifven af Svensk läraretidning, och **Julkappen** 1901, nionde årgången, utgifven och redigerad af *Stina Quint*.

Äfven med dessa nummer häfda de båda jultidningarna för barn sitt vunna anseende.

Guldslottet, barnens julbok, innehållande sagor och berättelser af *Anna Wahlenberg* m. fl. samt talrika illustrationer af framstående svenska konstnärer, utgifven af *Stina Quint* (Red. af Julkappen och Folkskolans barntidning), N:r 3 1901. Stockholm, Folkskolans barntidnings förlag. Pris inb. 1 kr. 25 öre, och *Fågel Blå* sagor och berättelser.

telser samlade och utgifna af Jultomtens redaktion med teckningar af V. Andrén m. fl. Tomtefars sagor och berättelser. Fjärde samlingen. Stockholm 1901. Svensk läraretidnings förlagsaktiebolag. Pris inb. 1 kr. 25 öre.

En sådan litteratur som denna sätter man gärna i händerna på sina småttingar.

Pedagogisk tidskrift, utgifven af *E. Schwartz, C. A. M. Lindman, A. Nordfelt*. Trettiosjunde årgången 1901. Häft. 6—9.

Läroplan för Malmö stads folk- och småskolor, antagna af skolerådet den 17 oktober 1901. Malmö, C. A. Andersson & Co boktr., 1901.

Förslag till anordningar för uppfostran och vård af sedligt försummade och vanartade flickor i Malmö. Malmö, Förlags-aktiebolagets boktryckeri 1901.

Fryxells berättelser ur svenska historien. Nationalupplaga. P. A. Norstedt & Söners förlag. Häft. 32—48.

I dessa häften behandlas Sveriges historia under Kristinas förmyndarregering och hennes egen regeringstid — således en period af vår storhetstids mest intressanta faser. Skildringarna af striderna i rådskammarn erbjuda mycket, som är synnerligen pikant, och vittna om hvilka svårigheter äfven där »vår störste statsman nedom tronen» hade att bekämpa.

Tidning för uppfostrare. Profnummer. *Malmö*. December 1901. Redaktör och utgivare: *Ola Bergström*. Utkommer från och med 1902 med ett n:r i veckan. Prenumerationspris: *Helt år 50 öre* (postarfvodet inberäknadt).

T. K—r.